

Євген Замятін

Ми

Запис 1-й

Конспект:

Об'ява. Наймудріша з ліній. Поема

Я просто описую – слово у слово – те, що сьогодні надруковано в Державній Газеті:

«Через 120 днів завершується спорудження ІНТЕГРАЛА. Вже скоро той великий, історичний час, коли перший ІНТЕГРАЛ злетить у світовий простір. Тисячу років тому ваші героїчні предки підкорили владі Єдиної Держави усю земну кулю. На вас чекає ще славніший подвиг: скляним, електричним, вогнедишним ІНТЕГРАЛОМ інтегрувати нескінченне рівняння Всесвіту. Ви маєте підкорити благочинному ігові розуму невідомих істот, які мешкають на інших планетах – можливо, ще в дикому стані свободи. Якщо вони не зрозуміють, що ми несемо для них математично безпомилкове щастя, нашим обов'язком є змусити їх бути щасливими. Але раніше ми випробуємо слово.

Від імені Благодійника оголошується всім нумерам Єдиної Держави:

Усякий, хто відчуває свої сили, зобов'язаний складати трактати, поеми, оди або інші твори про красу та велич Єдиної Держави.

Це буде перший вантаж, який понесе ІНТЕГРАЛ.

Хай живе Єдина Держава, хай живуть нумери, хай живе Благодійник!»

Я пишу це і відчуваю: у мене горять щоки. Так: інтегрувати грандіозне вселенське рівняння. Так: розігнати дику криву, випрямити її по дотичній – асимптоті – по прямій. Тому що лінія Єдиної Держави – це пряма. Велична, божественна, точна, мудра пряма – наймудріша з ліній...

Я, Д-503, будівельник «Інтеграла» – я тільки один з математиків Єдиної Держави. Моє звичне до цифр перо не в змозі створити музику асонансів і рим. Я лише спробую записати те, що бачу, що думаю –

точніше, що ми думаємо (саме так: ми, і нехай це «МИ» буде заголовком до моїх записів). Але ж це буде похідна нашого життя, математично досконалого життя Єдиної Держави, а якщо так, то хіба це не буде само собою, поза моєю волею, поемою? Буде – вірю і знаю.

Я пишу це і відчуваю: у мене горять щоки. Ймовірно, це схоже на відчуття жінки, яка вперше усвідомила в собі пульс нової, ще крихітної, сліпої людинки. Це я і водночас не я. І довгі місяці треба буде жити її своїм соком, своєю кров'ю, а потім – з болем відірвати її від себе і покласти до ніг Єдиної Держави.

Але я готовий, так само як кожен, або майже кожен, з нас. Я готовий.

Запис 2-й

Конспект:

Балет. Квадратна гармонія. Ікс

Весна. З-за Зеленої Стіни, з диких невидимих рівнин, вітер несе жовтий медовий пил якихось квітів. Від цього солодкого пилу сохнуть губи – щохвилини торкаєшся їх язиком – і, мабуть, солодкі губи в усіх зустрічних жінок (і чоловіків теж, звичайно). Це дещо заважає логічно мислити. Але ж зате небо! Синє, не зіпсоване жодною хмаринкою (до чого були дикими смаки у древніх, якщо їхніх поетів могли надихати ці купи пари, що марно товчуться, безглузді й недоладні). Я люблю – впевнений, що не помилюся, якщо скажу: ми любимо тільки таке от, стерильне, бездоганне небо. У такі дні весь світ відлитий з того ж самого непорушного, вічного скла, що й Зелена Стіна, що й усі наші будівлі. У такі дні бачиш найсинішу глиб речей, якісь невідомі досі, дивовижні їх рівняння – бачиш у чомусь такому ж звичному, щоденному.

Ну ось хоча б це. Сьогодні вранці був я на елінгу, де будується «Інтеграл», і раптом побачив верстати: сліпо, самозабутньо кружляли кулі регуляторів; мотилі, виблискуючи, згиналися вправо та вліво; гордо хитав плечима балансир; у такт нечутної музики присідало долото довбального верстата. Я раптом побачив усю красу цього грандіозного машинного балету, залитого легким блакитним сонцем.

І далі сам із собою: чому красиво? Чому танець гарний? Відповідь: тому що це невірний рух, тому що весь глибокий сенс танцю саме в абсолютній, естетичній підпорядкованості, ідеальній несвободі. І якщо вірно те, що наші предки віддавалися танцю в найбільш натхненні моменти свого життя (релігійні містерії, військові паради), то це означає тільки одне: інстинкт несвободи здавна органічно притаманний людині, й ми в теперішньому нашому житті – тільки свідомо...

Закінчити доведеться після: клацнув нумератор. Я піднімаю очі: О-90, звичайно. І за пів хвилини вона сама буде тут: за мною на прогулянку.

Мила О! – мені завжди це здавалося – що вона схожа на своє ім'я: сантиметрів на 10 нижча за Материнську Норму – і від того вся округло обточена, і рожеве О – рот – розкриті назустріч кожному моему слову. І ще: кругла, пухка складочка на зап'ясті руки – такі бувають у дітей.

Коли вона увійшла, в мені досі щосили гудів логічний маховик, і я за інерцією заговорив про щойно встановлену мною формулу, куди входили і ми всі, і машини, і танець.

– Чудово. Чи не так? – спитав я.

– Так, чудово. Весна, – рожево посміхнулася мені О-90.

Ну от, чи не zvolите: весна... Вона – про весну. Жінки... Я замовк.

Внизу. Проспект заповнений: у таку погоду післяобідній особистий час ми зазвичай витрачаємо на додаткову прогулянку. Як завжди, Музичний Завод усіма своїми трубами співав Марш Єдиної Держави. Мірними рядами, по чотири, захоплено відбиваючи такт, йшли нумери – сотні, тисячі номерів в голубуватих юніфах,^[1] із золотими бляхами на грудях – державний номер кожного й кожної. І я – ми, четверо, – одна з незліченних хвиль у цьому могутньому потоці. Зліва від мене О-90 (якби це писав один з моїх волохатих предків років тисячу тому, він, ймовірно, назвав би її цим смішним словом «моя»); праворуч – два якихось незнайомих нумери, жіночий і чоловічий.

Блаженно-синє небо, крихітні дитячі сонця в кожній із блях, не затьмарені божевіллям думок обличчя... Проміння – розумієте: все з якоїсь єдиної, променистої, усміхненої матерії. А мідні такти: «Тра-та-та-там. Тра-та-та-там», ці виблискуючі на сонці мідні сходи, і з кожною сходинкою ви піднімаєтеся все вище, в запаморочливу синяву...

І от, так само як це було вранці, на елінгу, я знову побачив, ніби от тільки зараз вперше в житті, побачив все: непорушні прямі вулиці, скло мостових, що бризкає променями, божественні паралелепіпеди прозорих жител, квадратну гармонію сіро-блакитних шеренг. І так: ніби не цілі покоління, а я – саме я – перемиг старого Бога та старе життя, саме я створив усе це, і я наче вежа, я боюся поворухнути ліктем, щоб не посипалися скалки стін, куполів, машин...

А потім мить – стрибок через століття, з + на – . Мені згадалася (очевидно, асоціація за контрастом) – мені раптом згадалася картина в музеї: їхній, тодішній, двадцятих століть, проспект, оглушливо

строката, плутана штовханина людей, коліс, тварин, афіш, дерев, фарб, птахів... І оскільки, кажуть, це насправді було – це могло бути. Мені здалося це так неправдоподібно, так безглуздо, що я не витримав і розреготався раптом.

І негайно ж відлуння – сміх – справа. Обернувся: в очі мені – білі – надзвичайно білі і гострі зуби, незнайоме жіноче обличчя.

– Вибачте, – сказала вона, – але ви так натхненно все оглядали, наче якийсь міфічний бог у сьомий день творіння. Мені здається, ви впевнені, що й мене створили ви, а не хтось інший. Мені дуже приємно...

Усе це без посмішки, я б навіть сказав, з деякою шанобливістю (можливо, їй відомо, що я – будівельник «Інтеграла»). Але не знаю – в очах або бровах – якийсь дивний дратівливий ікс, і я ніяк не можу його зловити, дати йому цифровий вираз.

Я чомусь знімаю і, злегка плутаючись, став логічно мотивувати свій сміх. Абсолютно ясно, що цей контраст, ця непрохідна прірва між сьогоднішнім і тодішнім...

– Але чому ж непрохідна? (Які білі зуби!) Через прірву можна перекинути місток. Ви тільки уявіть собі: барабан, батальони, шеренги – адже це також було – і відповідно...

– Ну так: ясно! – крикнула (це був вражаючий перетин думок: вона – майже моїми словами – те, що я записував перед прогулянкою). – Розумієте: навіть думки. Це тому, що ніхто не «один», але «один з». Ми такі однакові...

Вона:

– Ви впевнені?

Я побачив гострим кутом задерті до скронь брови – як гострі ріжки ікса, знову чомусь збився; глянув направо, наліво – і...

Направо від мене – вона, тонка, різка, вперто-гнучка, як батіг, I-330 (бачу тепер її номер); наліво – О, зовсім інша, вся з кіл, з дитячою складочкою на руці; і з краю нашої четвірки – невідомий мені чоловічий номер – якийсь двічі вигнутий, начебто буква S. Ми всі були різні...

Ця, праворуч, I-330, перехопила, мабуть, мій розгублений погляд і, зітхнувши:

– Так... Шкода!

По суті, це «шкода» було абсолютно доречним. Але знову щось таке на обличчі у неї або в голосі...

Я з надзвичайною для мене різкістю сказав:

– Нічого не «шкода». Наука зростає, і ясно – якщо не тепер, то через п'ятдесят, сто років...

– Навіть носи у всіх...

– Так, носи, – я вже майже кричав. – Якщо є – все одно яка підстава для заздощів... Якщо у мене ніс «гудзиком», а в іншого...

– Ну, ніс щось у вас, мабуть, навіть і «класичний», як за старих часів говорили. А от руки... Ні, покажіть-но, покажіть-но руки!

Терпіти не можу, коли дивляться на мої руки: всі у волоссі, кошлаті – якийсь безглуздий атавізм. Я простягнув руку і – наскільки міг стороннім голосом – сказав:

– Мавпячі.

Вона глянула на руки, потім на обличчя:

– То це дуже цікавий акорд, – вона наче зважувала мене очима, як на терезах, знову майнули різки в кутах брів.

– Він записаний на мене, – радісно-рожево відкрила рот О-90.

Уже краще б мовчала – це було абсолютно недоречно. Взагалі ця мила О... як би сказати... у неї неправильно розрахована швидкість мови, секундна швидкість мови повинна бути завжди трохи меншою за секундну швидкість думки, а вже ніяк не навпаки.

У кінці проспекту, на акумуляторній вежі, дзвін гулко бив 17. Особиста година скінчилася. І-330 йшла разом із тим S-подібним чоловічим номером. У нього таке поважне і, тепер бачу, ніби навіть знайоме обличчя. Десь зустрічав його – зараз не згадаю.

На прощання І – так само іксово – усміхнулася мені.

– Загляньте післязавтра в аудиторіум 112.

Я знизав плечима:

– Якщо у мене буде наряд саме на той аудиторіум, який ви назвали...

Вона з якоюсь незрозумілою упевненістю:

– Буде.

На мене ця жінка діяла так само неприємно, як нерозкладний ірраціональний член, що випадково затесався в рівняння. І я був радий залишитися хоч ненадовго удвох із милою О.

Пліч-о-пліч з нею ми пройшли чотири лінії проспектів. На розі їй було направо, мені – наліво.

– Я б так хотіла сьогодні прийти до вас, спустити штори. Саме сьогодні, зараз... – несміливо підняла на мене О круглі синьо-кришталеві очі.

Смішна. Та що я міг їй сказати? Вона була в мене тільки вчора і не гірше за мене знає, що наш найближчий сексуальний день післязавтра. Це просто все те ж саме її «випередження думки» – як буває (іноді шкідливе) випередження подачі іскри в двигуні.

При розставанні я двічі... ні, буду точним, тричі поцілував чудесні, сині, не зіпсовані жодною хмаринкою очі.

Запис 3-й

Конспект:

Піджак. Стіна. Скрижаль

Переглянув усе написане вчора – й бачу: я писав недостатньо ясно. Тобто усе це є абсолютно зрозумілим для будь-кого з нас. Проте як знати: можливо, ви, невідомі, кому «Інтеграл» принесе мої записки, можливо, ви велику книгу цивілізації дочитали лише до тієї сторінки, що й наші предки років 900 тому. Можливо, ви не знаєте навіть таких азів, як Годинна Скрижаль, Особисті Години, Материнська Норма, Зелена Стіна, Благодійник. Мені смішно й водночас дуже важко говорити про все це. Це все одно, що якомусь письменникові, скажімо, 20-го століття у своєму романі довелося пояснювати, що таке «піджак», «квартира», «дружина». А втім, якщо його роман перекладено для дикунів, хіба мислимо обійтися без приміток щодо «піджака»?

Я впевнений, дикун дивився на «піджак» і думав: «Ну до чого це? Тільки тягар». Мені здається, точнісінько так само будете дивитися і ви, коли я скажу вам, що ніхто з нас з часів Двохсотлітньої Війни не був за Зеленою Стіною.

Але, дорогі, треба ж хоч трохи думати, це дуже допомагає. Адже ясно: вся людська історія, скільки ми її знаємо, це історія переходу від кочових форм до все більш осілих. Хіба з цього не слідує, що найбільш осіла форма життя (наша) є разом з тим і найбільш досконалою (наша)? Якщо люди металися по землі з краю в край, так це лиш за доісторичних часів, коли були нації, війни, торгівлі, відкриття різних америк. Але навіщо, кому це тепер потрібно?

Я допускаю: звичка до цієї осілості вийшла не без зусиль і не відразу. Коли під час Двохсотлітньої Війни всі дороги зруйнувалися і поросли травою, – перший час, мабуть, здавалося дуже незручно жити в містах, відрізаних одне від одного зеленими хащами. Але що ж з того? Після того як у людини відвалився хвіст, вона, ймовірно, теж не відразу навчилася зганяти мух без допомоги хвоста. Вона попервах, безсумнівно, сумувала без хвоста. Але тепер – можете ви собі уявити,

що у вас є хвіст? Або: можете ви себе уявити на вулиці голим, без «піджака» (можливо, ви ще розгулюєте в «піджаках»). Ось так само тут: я не можу собі уявити місто, яке не одягнене в Зелену Стіну, не можу уявити життя, не огорнене цифровими ризами Скрижалі.

Скрижаль... Ось зараз зі стіни в мене в кімнаті суворо та ніжно мені в очі дивляться її пурпурні на золотому полі цифри. Мимоволі згадується те, що у стародавніх називалося «іконою», і мені хочеться складати вірші або молитви (що одне і те ж). Ах, навіщо я не поет, щоб гідно оспівати тебе, о Скрижале, о серце і пульсе Єдиної Держави.

Усі ми (а можливо, і ви) ще дітьми, в школі, читали цю найвеличнішу пам'ятку давньої літератури, яка зберіглася до наших днів, – «Розклад залізниць». Але поставте її навіть поруч зі Скрижаллю – і ви побачите поруч графіт й алмаз: у двох одне й те саме – С, вуглець, – але яким є вічним, прозорим, як сяє алмаз. У кого не перехоплює подих, коли ви з гуркотом несетеся по сторінках «Розкладу». Але Годинна Скрижаль кожного з нас наяву перетворює на сталевого шестиколісного героя великої поеми. Щоранку, з шестиколісною точністю, в один і той самий час і в одну й ту саму хвилину ми, мільйони, встаємо як один. В один і той же час єдиномільйонно починаємо роботу – єдиномільйонно завершуємо. І, зливаючись в єдине, мільйонноруке тіло, в одну й ту ж, призначену Скрижаллю, секунду, ми підносимо ложки до рота й в одну й ту саму секунду виходимо на прогулянку та йдемо в аудиторіум, в зал Тейлорівських екзерсисів, відходимо до сну...

Буду цілком відвертим: абсолютно точного рішення задачі щастя поки немає і в нас: двічі на день – від 16 до 17 і від 21 до 22 єдиний потужний організм розсипається на окремі клітини: це встановлені Скрижаллю Особисті Години. У ці години ви побачите: в кімнаті в одних цнотливо опущено штори, інші розмірно мідними сходами Маршу проходять проспектом, треті – як я зараз – за письмовим столом. Але я твердо вірю – нехай назвуть мене ідеалістом і фантазером – я вірю: рано чи пізно, але колись і для цих годин ми знайдемо місце в загальній формулі, коли-небудь усі 86 400 секунд увійдуть у Годинну Скрижаль.

Багато неймовірного мені доводилося читати й чути про ті часи, коли люди жили ще у вільному, тобто неорганізованому, дикому стані. Однак найнеймовірнішим мені завжди здавалося саме це: як тодішня –

нехай навіть у зародковому стані – державна влада могла допустити, що люди жили без будь-якого уподібнення до нашої Скрижалі, без обов'язкових прогулянок, без точного врегулювання часу прийомів їжі, вставали й лягали спати коли їм заманеться; деякі історики говорять навіть, ніби за тих часів на вулицях усю ніч горіли вогні, всю ніч вулицями ходили та їздили.

Ось цього я ніяк не можу збагнути. Адже скільки б не був обмежений їхній розум, але все-таки повинні ж вони були розуміти, що таке життя було справжнісіньким поголовним убивством – тільки повільним, день у день. Держава (гуманність) забороняла вбити на смерть одного й не забороняло вбивати мільйони наполовину. Вбити одного, тобто зменшити суму людських життів на 50 років, – це злочинно, а зменшити суму людських життів на 50 мільйонів років – це незлочинно. То хіба не смішно? У нас цю математично-моральну задачу за пів хвилини вирішить будь-який десятирічний нумер; у них не могли – усі їх Канти разом (бо жоден із Кантів не здогадався побудувати систему наукової етики, тобто засновану на відніманні, складанні, розподілі, множенні).

А це хіба не абсурд, що держава (вона сміла називати себе державою!) могла залишити без всякого контролю сексуальне життя. Хто, коли та скільки хотів... Зовсім ненауково, як звірі. І як звірі, наосліп, народжували дітей. Чи не смішно: знати садівництво, курівництво, рибництво (у нас є точні дані, що вони знали все це) і не зуміти дійти до останньої сходинки цих логічних сходів: дітознавство. Чи не додуматися до наших Материнської і Батьківської Норм.

Так смішно, так неправдоподібно, що от я написав і боюся: а раптом ви, невідомі читачі, вважатимете мене злим жартівником. Раптом подумаете, що я просто хочу познуватися над вами і з серйозним виглядом розповідаю абсолютні нісенітниці.

Але перше: я не здатний на жарти – у всякий жарт неявною функцією входить брехня; і друге: Єдина Державна Наука стверджує, що життя стародавніх було саме таким, а Єдина Державна Наука помилятися не може. Та й звідки тоді було б взятися державній логіці, коли люди жили в стані свободи, тобто звірів, мавп, стада. Чого можна вимагати від них, якщо навіть і в наш час з далекого дна, з волохатих глибин, – ще зрідка чути дике, мавпяче відлуння.

На щастя, тільки зрідка. На щастя, це тільки дрібні аварії деталей: їх легко ремонтувати, не зупиняючи вічного, великого ходу всієї Мащини. І для того щоб викинути геть зігнутий болт, у нас є майстерна, тяжка рука Благодійника, у нас є досвідчене око Хранителів...

Так, до речі, тепер згадав: цього учорашнього, двічі зігнутого, як S, – здається, мені доводилося бачити, як він виходить із Бюро Хранителів. Тепер розумію, чому в мене було це інстинктивне почуття поваги до нього і якась незручність, коли ця дивна І при ньому... Мушу зізнатися, що ця І...

Дзвонять спати: 22.30. До завтра.

Запис 4-й

Конспект:

Дикун з барометром. Епілепсія. Якби

Досі мені все в житті було ясно (недарма ж у мене, здається, деяка пристрасть до цього самого слова «ясно»). А сьогодні... Не розумію.

Перше: я дійсно отримав наряд бути саме в аудиторіумі 112, як вона мені й казала. Хоча ймовірність була...

(1500 – це число аудиторіумів, 10 000 000 – номерів). А друге... Втім, краще по черзі.

Аудиторіум. Величезна, наскрізь просонячна півкуля зі скляних масивів. Циркулярні ряди благородно кулястих, гладко обстрижених голів. З легким завмиранням серця я озирнувся навкруги. Думаю, я шукав, чи не блисне де над блакитними хвилями юніф рожевий серп – милі губи О. Он чийсь надзвичайно білі та гострі зуби, схоже... ні, не те. Сьогодні ввечері, о 21, О прийде до мене – бажання побачити її тут було зовсім природнім.

От – дзвінок. Ми встали, заспівали Гімн Єдиної Держави – і на естраді виблискує золотим гучномовцем і дотепністю фонолєктор.

– «Шановні нумери! Нещодавно археологи відкопали одну книгу двадцятого століття. У ній іронічний автор розповідає про дикуну і про барометр. Дикун зауважив: щоразу, як барометр зупинявся на «дощ», дійсно йшов дощ. І оскільки дикуну захотілося дощу, то він повиколупував рівно стільки ртуті, щоб рівень став на «дощ» (на екрані – дикун в пір'ї виколупує ртуть: сміх). Ви смієтесь, але чи не здається вам, що сміху набагато більше гідний європейець тієї епохи. Так само, як дикун, європейець хотів «дощу» – дощу з великої літери, дощу алгебраїчного. Але він стояв перед барометром, наче мокра курка. У дикуну принаймні було більше сміливості й енергії та – нехай дикої – логіки: він зумів встановити, що є зв'язок між наслідком і причиною. Виколупавши ртуть, він зумів зробити перший крок на тому великому шляху, яким...»

Тут (повторюю: я пишу, нічого не приховуючи) – тут я на деякий час став ніби непромокальним для живильних потоків, які лилися з

гучномовців. Мені раптом здалося, що я прийшов сюди марно (чому «марно» і як я міг не прийти, якщо було видано наряд?); мені здалося – все пусте, одна шкаралупа. І я насилу ввімкнув увагу тільки тоді, коли фонолектор перейшов уже до основної теми: до нашої музики, до математичної композиції (математик – причина, музика – наслідок), до опису нещодавно винайденого музикометра.

– «...Просто обертаючи ось цю ручку, кожен із вас виробляє до трьох сонат на годину. А як же важко давалося це вашим батькам. Вони могли творити, тільки довівши себе до випадків «натхнення» – невідома форма епілепсії. І от вам кумедна ілюстрація того, що в них виходило, – музика Скрябіна – двадцяте століття. Цю чорну скриню (на естраді розсунули завіси, і там – їх найдавніший інструмент) – цю скриню вони називали «рояльною» або «королівською», що зайвий раз доводить, наскільки вся їхня музика...»

І далі – я знову не пам'ятаю, дуже можливо, тому що... Ну, то скажу прямо: тому що до «рояльної» скрині підійшла вона – І-330. Ймовірно, я був просто вражений цією її несподіваною появою на естраді.

Вона була у фантастичному костюмі давньої епохи: чорне плаття, яке щільно облягає, гостро підкреслена білість відкритих плечей і грудей, і ця тепла тінь, що гойдається від подиху між... і сліпучі, майже злі зуби...

Посмішка – укус, сюди – вниз. Сіла, заграла. Дике, судомне, строкате, як усе тодішнє їхнє життя, – ні тіні розумної механічності. І, звичайно, вони, навколо мене, мають рацію: всі сміються. Лише поодинокі... але чому ж і я – я?

Так, епілепсія – душевна хвороба – біль. Повільний, солодкий біль – укус – і щоб іще глибше, ще болючіше. І ось, повільно – сонце. Не наше, не це блакитно-кришталеве й рівномірне крізь скляні цеглини – ні: дике сонце, що мчить і обпалює – геть усе з себе – все на дрібні клаптики.

Чоловік, що сидів поруч зі мною, покосився вліво – на мене – і хихикнув. Чомусь дуже чітко запам'яталося: я побачив – на губах у нього вискочила мікроскопічна слинна бульбашка й луснула. Цей пухирець протверезив мене. Я – знову я. Як і всі, я чув тільки безглузду, метушливу тріскотню струн. Я сміявся. Стало легко і

просто. Талановитий фонолектор занадто жваво зобразив нам цю дику епоху – ось і все.

З якою насолодою я слухав потім нашу теперішню музику. (Вона продемонстрована була в кінці для контрасту.) Кришталеві хроматичні сходинки нескінченних рядів, що сходяться і розходяться, – і підсумовують акорди формул Тейлора, Маклорена; цілотонні, квадратногрудні ходи Піфагорових штанів; сумні мелодії згасаючого коливального руху; переміняли фраунгоферовими лініями пауз яскраві такти – спектральний аналіз планет... Яка велич! Яка непорушна закономірність! І як жалюгідно свавільна, нічим – окрім диких фантазій – необмежена музика древніх...

Як і зазвичай, струнками рядами, по чотири, через широкі двері всі виходили з аудиторіуму. Повз майнула знайома двоїстозігнута фігура; я шанобливо вклонився.

Через годину мала прийти мила О. Я відчував себе приємно та корисно схвильованим. Вдома – скоріше в контору, сунув черговому свій рожевий квиток і отримав посвідчення на право штор. Це право у нас тільки для сексуальних днів. А так серед своїх прозорих, наче витканих із блискучого повітря, стін – ми живемо завжди на виду, вічно омивані світлом. Нам нема чого приховувати один від одного. До того ж це полегшує тяжку та високу працю Хранителів. Інакше хтозна, що могло бути. Можливо, що саме дивні, непрозорі оселі древніх породили цю їхню жалюгідну клітинну психологію. «Мій (sic!) Будинок – моя фортеця» – треба ж було додуматися!

О 21 я опустив штори – і тієї ж хвилини увійшла трохи захекана О. Подала мені свій рожевий ротик – і рожевий квиток. Я відірвав талон і не міг відірватися від рожевого рота до самого останнього моменту – 22.15.

Потім показав їй свої «записи» і говорив – здається, дуже добре – про красу квадрата, куба, прямої. Вона так чарівно-рожево слухала – і раптом із синіх очей сльоза, друга, третя – прямо на розкриту сторінку (стор. 7-а). Чорнило розпливлося. Ну от, доведеться переписувати.

– Милий Д, якби тільки ви, якби...

Ну що «якби»? Що «якби»? Знову її стара пісня: дитина. Або, можливо, що-небудь нове – стосовно... стосовно тієї? Хоча вже тут ніби... Ні, це було б занадто безглуздо.

Запис 5-й

Конспект:

Квадрат. Володар світу. Приємно-корисна функція

Знову не те. Знову з вами, невідомий мій читачу, я говорю так, наче ви... Ну, скажімо, старий мій товариш, R-13, поет, негрогубий, – та усі його знають. А між тим ви – на Місяці, на Венері, на Марсі, на Меркурії – хтозна, де ви і хто.

Ось що: уявіть собі – квадрат, живий, прекрасний квадрат. І йому потрібно розповісти про себе, про своє життя. Розумієте, квадрату менш за все спало б на думку говорити про те, що в нього всі чотири кути рівні: він цього вже просто не бачить – настільки це для нього звично, повсякденно. От і я весь час в цьому квадратному положенні. Ну, хоч би рожеві талони і все з ними пов'язане: для мене це – рівність чотирьох кутів, але для вас це може бути заплутанішим за біном Ньютона.

Так ось. Один зі стародавніх мудреців, зрозуміло, випадково, сказав розумну річ: «Любов і голод володіють світом». Ergo: щоб опанувати світом, людина повинна оволодіти владиками світу. Наші предки дорогою ціною підкорили, нарешті, Голод: я кажу про Велику Двохсотлітню Війну – про війну між містом і селом. Ймовірно, через релігійні забобони дикі християни вперто трималися за свій «хліб».^[2] Але в 35-му році – до заснування Єдиної Держави – була винайдена наша теперішня, нафтова їжа. Правда, вижило тільки 0,2 населення земної кулі. Але зате, очищене від тисячолітнього бруду, яким сяючим стало обличчя землі. І зате ці нуль цілих і дві десятих вкусили блаженство в палатах Єдиної Держави.

Та чи не зрозуміло: блаженство й заздрість – це чисельник і знаменник дробу, що називається щастям. І який був би сенс у всіх незліченних жертвах Двохсотлітньої Війни, якби в нашому житті все-таки ще залишався привід для заздрощів. А він залишався, тому що залишалися носи «гудзиком» і носи «класичні» (наша тодішня розмова на прогулянці), тому що кохання одних домагалися багато хто, інших – ніхто. Природно, що, підпорядкувавши собі Голод (алгебраїчний = сумі

зовнішніх благ), Єдина Держава повела наступ проти іншого владики світу – проти Любові. Нарешті цю стихію також перемогли, тобто організували, математизували, і близько 300 років тому було проголошено наш історичний «Lex sexualis»: «усякий із номерів має право – як на сексуальний продукт – на будь-який номер».

Ну, далі там уже техніка. Вас ретельно досліджують у лабораторіях Сексуального Бюро, точно визначають вміст статевих гормонів у крові – і виробляють для вас відповідний Табель сексуальних днів. Потім ви робите заяву, що в свої дні бажаєте користуватися номером таким-то (або таким-то), і отримуєте належну талонну книжечку (рожеву). От і все.

Ясно: приводів для заздощів немає вже ніяких, знаменник дробу щастя приведений до нуля – дріб перетворюється в чудову нескінченність. І те саме, що для стародавніх було джерелом незліченних найдурніших трагедій, у нас приведено до гармонійної, приємно-корисної функції організму так само, як сон, фізична праця, прийом їжі, дефекація та інше. Звідси ви бачите, як велика сила логіки очищає все, чого б вона не торкнулася. О, якби й ви, невідомі, пізнали цю божественну силу, якби і ви навчилися йти за нею до кінця.

...Дивно, я писав сьогодні про найвищі вершини людської історії, я весь час дихав найчистішим гірським повітрям думки, а всередині якимось хмарно, павутинно і хрестом – якийсь чотирилапий ікс. Або це мої лапи, і все через те, що вони були довго у мене перед очима – мої кошлаті лапи. Я не люблю говорити про них – і не люблю їх: це слід дикої епохи. Невже в мені дійсно...

Хотілося закреслити все це – тому що це виходить за межі конспекту. Але потім вирішив: не закреслю. Нехай мої записи, як найтонший сейсмограф, дадуть криву навіть найбільш незначних мозкових коливань: адже іноді саме такі коливання слугують передвісником...

А це вже абсурд, це вже, дійсно, варто було б закреслити: нами введено в русло всі стихії – ніяких катастроф не може бути. І мені тепер цілком ясно: дивне почуття всередині – все від того ж самого мого квадратного положення, про яке я говорив спочатку. І не в мені ікс (цього не може бути) – просто я боюся, що який-небудь ікс залишиться всередині вас, невідомі мої читачі. Але я вірю – ви не судитимете мене надто суворо. Я вірю – ви зрозумієте, що мені так

важко писати, як ніколи жодному автору протягом всієї історії людства: одні писали для сучасників, інші – для нащадків, але ніхто ніколи не писав для предків або істот, подібних до їхніх диких, віддалених предків...

Запис 6-й

Конспект:

Випадок. Прокляте «ясно». 24 години

Повторюю: я взяв собі за обов'язок писати, нічого не приховуючи. Тому, як не сумно, повинен відзначити тут, що, вочевидь, навіть у нас процес затвердіння, кристалізації життя ще не закінчився, до ідеалу ще кілька ступенів. Ідеал (це ясно) там, де вже нічого не трапляється, а у нас... Ось чи не зволите: в Державній Газеті сьогодні читаю, що на площі Куба за два дні відбудеться свято Правосуддя. Чи не означає це, що знову якийсь із номерів порушив хід великої Державної Мащини, знову сталося щось непередбачене, непраховане.

І, крім того, дещо сталося зі мною. Правда, це було протягом Особистої Години, тобто протягом часу, спеціально відведеного для непередбачених обставин, але все ж...

Близько 16 (точніше, за десять 16) я був удома. Раптом – телефон.

– Д-503? – жіночий голос.

– Так.

– Вільні?

– Так.

– Це я, І-330. Я зараз залечу за вами, і ми вирушимо до Древнього Будинку. Чи згодні?

І-330... Ця І мене дратує, відштовхує – майже лякає. Але саме тому я і сказав: так.

За 5 хвилин ми були вже на аеро. Синя травнева майоліка неба й легке сонце на своєму золотому аеро дзигчить слідом за нами, не обганяючи і не відстаючи. Але там, попереду, біліє більмом хмара, безглузда, пухка, як щоки старовинного «купідона», і це якось заважає. Переднє віконце підняте, вітер, сохнуть губи, мимоволі їх весь час облизуєш і весь час думаєш про губи.

Ось уже видно здалеку мутно-зелені плями – там, за Стіною. Потім легке, мимовільне завмирання серця – вниз, вниз, вниз, як з крутої гори, – і ми біля Древнього Будинку. Усе це дивне, крихке, сліпе спорудження одягнене навкруги в скляну шкаралупу: інакше воно,

звичайно, давно б уже завалилося. Біля скляних дверей – стара, вся зморщена, і особливо рот: одні складки, зборки, губи вже пішли всередину, рот якось заріс – і було зовсім неймовірно, щоб вона заговорила. І все ж заговорила.

– Ну що, милі, будиночок мій прийшли подивитися? – і зморшки засяяли (тобто, ймовірно, склалися променеподібно, що і створило враження «засяяли»).

– Так, бабусю, знову закортіло, – сказала їй І.

Зморшки сяяли:

– Сонце ж, га? Ну що, що? Ох, пустунка, ох, пустунка! Знаю, знаю! Ну, гаразд: одні йдуть, я вже краще тут, на сонці...

Гм... Певно, моя супутниця – тут частий гість. Мені хочеться щось із себе струсити – заважає: ймовірно, все той же настирливий зоровий образ: хмара на гладкій синій майоліці. Коли піднімалися широкими, темними сходами, І сказала:

– Люблю я її – стареньку цю.

– За що?

– А не знаю. Може, за її рот. А може, ні за що. Просто так.

Я знизав плечима. Вона продовжувала, ледь посміхаючись, а можливо, навіть зовсім не усміхаючись:

– Я відчуваю себе дуже винуватою. Ясно, що має бути не «просто-так-любов», а «тому-що-любов». Усі стихії повинні бути.

– Ясно... – почав я, негайно ж зловив себе на цьому слові й крадькома глянув на І: помітила чи ні?

Вона дивилася кудись вниз; очі були опущені – наче штори.

Згадалося: ввечері, близько 22, проходиш проспектом, і серед яскраво освітлених, прозорих кліток – темні, з опущеними шторами, і там, за шторами – що у неї там, за шторами? Навіщо вона сьогодні подзвонила і навіщо все це?

Я відчинив важкі, рипучі, непрозорі двері – і ми в похмурому, безладному приміщенні (це називалося у них «квартира»). Той самий, дивний, «королівський» музичний інструмент – і дика, неорганізована, божевільна, наче тодішня музика, строкатість фарб і форм. Біла площа вгорі; темно-сині стіни; червоні, зелені, помаранчеві палітурки древніх книг; жовта бронза – канделябри, статуя Будди; зіпсовані епілепсією лінії меблів, що не вкладаються в жодні рівняння.

Я через силу терпів цей хаос. Але у моєї супутниці був, мабуть, міцніший організм.

– Це – моя найулюбленіша... – і раптом ніби схаменулася – укуспосмішка, білі гострі зуби. – Точніше: найбільш безглузда з усіх їх «квартир».

– Або ще точніше: держав, – виправив я. – Тисячі мікроскопічних, вічно воюючих держав, нещадних, як...

– Ну то, ясно... – мабуть, дуже серйозно сказала І.

Ми пройшли через кімнату, де стояли маленькі, дитячі ліжка (діти в ту епоху були теж приватною власністю). І знову кімнати, мерехтіння дзеркал, похмурі шафи, нестерпно строкаті дивани, величезний «камін», велике ліжко з червоного дерева. Наше теперішнє – прекрасне, прозоре, вічне – скло було тільки у вигляді жалюгідних, тендітних квадратиків-вікон.

– І подумати: тут «просто-так-любили», горіли, мучилися... (знову опущена штора очей). Яка безглузда, необачна трата людської енергії, чи не так? – вона говорила неначе з мене, говорила мої думки. Але в її усміщці увесь час був цей дратівливий ікс. Там, за шторами, в ній відбувалося щось таке – не знаю що, що виводило мене з терпіння; мені хотілося сперечатися з нею, кричати на неї (саме так), але доводилося погоджуватися – не погодитися не можна було.

Ось зупинилися перед дзеркалом. У цей момент я бачив тільки її очі. Мені спала ідея: адже людина влаштована так само дико, як ці ось безглузді «квартири», – людські голови непрозорі, і тільки крихітні вікна всередині: очі. Вона ніби вгадала – обернулася. «Ну, ось мої очі. Ну?» (Це, звичайно, мовчки.)

Переді мною два моторошно-темних вікна, і всередині таке невідоме, чуже життя. Я бачив тільки вогонь – палає там якийсь свій «камін» – і якісь фігури, схожі...

Це, звичайно, було природно: я побачив там своє відображення. Але було неприродно і несхоже на мене (очевидно, це була гнітюча дія обстановки) – я виразно відчув себе спійманим, посадженим до цієї дикої клітки, відчув себе захопленим у дикий вихор давнього життя.

– Знаєте що, – сказала І, – вийдіть на хвилину в сусідню кімнату. – Голос її було чути звідти, зсередини, з-за темних вікон-очей, де палав камін.

Я вийшов, сів. З полички на стіні просто в обличчя мені ледь помітно усміхалася кирпата асиметрична фізіономія якогось зі стародавніх поетів (здається, Пушкіна). Чому я сиджу тут і покійно виношу цю посмішку, і навіщо все це: навіщо я тут, чого цей безглуздий стан? Ця дратівлива, відразлива жінка, дивна гра...

Там грюкнули двері шафи, шарудів шовк, я насилу утримувався, щоб не піти туди, і – точно не пам'ятаю: ймовірно, хотілося наговорити їй дуже різких речей.

Але вона вже вийшла. Була в короткій, старовинній яскраво-жовтій сукні, чорному капелюсі, чорних панчохах. Плаття з легкого шовку – мені було ясно видно: панчохи дуже довгі, набагато вище колін, і відкрита шия, тінь між...

– Послухайте, ви, ясно, хочете оригінальничати, але невже ви...

– Ясно, – перебила І, – бути оригінальним – це означає якоесь виділитися серед інших. Отже, бути оригінальним – це порушити рівність... І те, що ідіотською мовою древніх називалося «бути банальним», у нас виходить: тільки виконувати свій обов'язок. Тому що...

– Так, так, так! Саме, – я не витримав. – І вам нічого, нічого...

Вона підійшла до статуї кирпатового поета і, завісивши шторою дикий вогонь очей, там, усередині, за своїми вікнами, сказала на цей раз, здається, цілком серйозно (можливо, щоб пом'якшити мене), сказала дуже розумну річ:

– Чи не вважаєте ви дивним, що колись люди терпіли ось таких от? І не тільки терпіли – поклонялися їм. Який рабський дух! Чи не правда?

– Ясно... Тобто я хотів... (Це прокляте «ясно»!)

– Ну так, я розумію. Але ж, по суті, це були владики сильніші за їхніх коронованих. Чому вони не ізолювали, не знищили їх? У нас...

– Так, у нас... – почав я. І раптом вона розсміялася. Я от просто бачив очима цей сміх: дзвінку, круту, гнучко-пружну, як батіг, криву цього сміху.

Пам'ятаю – я весь тремтів. От – її схопити – і вже не пам'ятаю, що... Треба було щось – все одно що – зробити. Я машинально розкрив свою золоту бляху, глянув на годинник. За десять хвилин 17.

– Вам не здається, що вже час? – якомога ввічливіше сказав я.

– А якби я вас попросила залишитися тут зі мною?

– Послухайте: ви... ви усвідомлюєте, що говорите? За десять хвилин я зобов'язаний бути в аудиторіумі...

– ...І всі номери зобов'язані пройти встановлений курс мистецтва та наук... – моїм голосом сказала І. Потім відсмикнула штору – підняла очі: крізь темні вікна палав камін. – У Медичному Бюро у мене є один лікар – він записаний на мене. І якщо я попрошу – він видасть вам посвідчення, що ви були хворі. Ну?

Я зрозумів. Я нарешті зрозумів, куди вела вся ця гра.

– Он воно як! А ви знаєте, що, як усякий чесний номер, я, по суті, повинен негайно відправитися в Бюро Хранителів і...

– А як не по суті (гостра посмішка-укус). Мені страшенно цікаво: підете ви в Бюро чи ні?

– Ви залишаєтесь? – я взявся за ручку дверей. Ручка була мідна, і я чув: такий самий мідний у мене голос.

– Одну хвилинку... Можна?

Вона підійшла до телефону. Назвала якийсь номер – я був настільки схвилюваний, що не запам'ятав його, і крикнула:

– Я чекатиму на вас у Древньому Будинку. Так, так, одна...

Я повернув мідну холодну ручку:

– Ви дозволите мені взяти аеро?

– О так, звісно! Будь ласка...

Там, на сонці, біля виходу, наче рослина, дрімала стара. Знову було дивно, що розкрився її щільно зарослий рот і що вона заговорила:

– А ця ваша – що ж, там одна залишилася?

– Одна.

Рот старої знову заріс. Вона похитала головою. Мабуть, навіть її дедалі слабші мізки розуміли всю безглуздість і ризикованість поведінки цієї жінки.

Рівно о 17 я був на лекції. І тут чомусь раптом зрозумів, що сказав старій неправду: І була там тепер не одна. Можливо, саме це – що я мимоволі обдурив стару – так мучило мене і заважало слухати. Так, не одна: ось у чому річ.

Після 21.30 у мене був вільний час. Можна було б уже сьогодні піти до Бюро Хранителів і зробити заяву.

Але я після цієї дурної історії так втопився. І потім, законний строк для заяви дві доби. Устигну завтра: ще цілих 24 години.

Запис 7-й

Конспект:

Війковий волосок. Тейлор. Блекота і конвалія

Ніч. Зелене, помаранчеве, синє; червоний королівський інструмент; жовта, наче апельсин, сукня. Потім – мідний Будда; наче підняв мідні повіки – і полився сік: з Будди. І з жовтої сукні – сік, і по дзеркалу краплі соку, і сочиться велике ліжко, і дитячі ліжечка, і зараз я сам – і якийсь смертельно-солодкий жах...

Прокинувся: помірно, синювате світло; блищить скло стін, скляні крісла, стіл. Це заспокоїло, серце припинило битися. Сік, Будда... що за абсурд? Ясно: хворий. Раніше я ніколи не бачив снів. Кажуть, у древніх це було звичайнісінько і нормально – бачити сни. Ну так: адже і все життя у них було от такою жахливою каруселлю: зелене – помаранчеве – Будда – сік. Але ж ми то знаємо, що сни – це серйозна психічна хвороба. І я знаю: дотепер мій мозок був хронометрично вивіреном, блискучим механізмом без єдиної смітинки, а тепер... Так, тепер саме так: я відчуваю там, в мізках, якесь стороннє тіло – як найтонший волосок війки в оці: усього себе відчуваєш, а ось це око з волоском – неможливо про нього забути ні на секунду...

Бадьорий, кришталевий дзвіночок в головах: 7, вставати. Праворуч і ліворуч крізь скляні стіни я бачу неначе самого себе, свою кімнату, своє плаття, свої рухи – повторені тисячу разів. Це бадьорить: бачиш себе частиною великого потужного, єдиного. І така точна краса: жодного зайвого жесту, вигину, повороту.

Так, цей Тейлор був, без сумніву, геніальним із древніх. Правда, він не додумався до того, щоб розповсюдити свій метод на все життя, на кожен крок, на цілу добу – він не зумів проінтегрувати своєї системи від години до 24. Але все ж як вони могли писати цілі бібліотеки про якогось там Канта – і ледь помічати Тейлора – цього пророка, який зумів зазирнути на десять століть вперед. Сніданок завершено. Ладно проспівано Гімн Єдиної Держави. Струнко, по чотири – до ліфтів. Ледь чутне дзижчання моторів – і швидко униз, униз, униз – легке завмирання серця...

І тут раптом чомусь знову цей безглуздий сон – або якась неявна функція від цього сну. Он воно що, вчора так само на аеро – спуск донизу. Втім, все це скінчилося: крапка. І дуже добре, що я був з нею таким рішучим і різким.

У вагоні підземної дороги я мчав туди, де на стапелі виблискувало під сонцем ще нерухоме, ще не одухотворене вогнем, витончене тіло «Інтеграла». Закривши очі, я мріяв формулами: я ще раз подумки вираховував, яка потрібна початкова швидкість, щоб відірвати «Інтеграл» від землі. Кожен атом секунди – маса «Інтеграла» змінюється (витрачається вибухове паливо). Рівняння виходило дуже складне, з трансцендентними величинами. Як крізь сон: тут, в твердому числовому світі, хтось сів поруч зі мною, хтось злегка штовхнув, сказав «вибачте».

Я розплющив очі – і спершу (асоціація від «Інтеграла») щось стрімко мчить у простір: голова – і вона несеться, тому що з боків – відстовбурчені рожеві крила-вуха. І потім крива навислої потилиці – сутула спина – подвійнозігнута – буква S...

І крізь скляні стіни мого алгебраїчного світу – знову волосок вії – щось неприємне, що я повинен сьогодні...

– Нічого, нічого, будь ласка, – я посміхнувся сусідові, розкланявся з ним. На блясі у нього блиснуло: S-4711 (зрозуміло, чому від самого першого моменту був пов'язаний для мене з буквою S: це було не зареєстроване свідомістю зорове враження). І блиснули очі – два гострих гвинта, швидко обертаючись, вкручувались усе глибше, і ось зараз догвинтяться до самого дна, побачать те, що я навіть собі самому...

Раптом волосок вії став мені абсолютно ясним: один із них, з Хранителів, і найпростіше, не відкладаючи, зараз же сказати йому все.

– Я, бачте, вчора був у Древньому Будинку... – Голос у мене дивний, приплюснутий, плаский, я пробував відкашлятися.

– Що ж, чудово. Це дає матеріал для дуже повчальних висновків.

– Але, розумієте, був не один, я супроводжував номер I-330, і от...

– I-330? Радий за вас. Дуже цікава, талановита жінка. У неї багато шанувальників.

...Але ж і він – тоді на прогулянці – і, можливо, він навіть записаний на неї? Ні, йому про це – не можна, немислимо: це ясно.

– Так, так! Аякже, аякже! Дуже, – я посміхався все ширше, безглуздіше і відчував: від цієї посмішки я голий, дурний...

Буравчики дістали в мені до дна, потім, швидко обертаючись, угвинтилися назад в очі; S двоїсто посміхнувся, кивнув мені, прослизнув до виходу. Я закрився газетою (мені здавалося, всі на мене дивляться) і скоро забув про волоски війок, про буравчики, про все: так схвилювало мене прочитане. Один короткий рядок: «За перевіреною інформацією, знову виявлено сліди досі невловимої організації, що ставить собі за мету звільнення від благодійного ярма Держави».

«Звільнення»? Дивовижно: до чого в людській породі живучі злочинні інстинкти. Я свідомо кажу: «злочинні». Свобода і злочин так само нерозривно пов'язані між собою, як... ну, як рух аеро та його швидкість: швидкість аеро = 0, і він не рухається; свобода людини = 0, і вона не скоює злочини. Це зрозуміло. Єдиний засіб позбавити людину від злочинів – це позбавити її від свободи. І от щойно ми цього позбулися (в космічному масштабі століття це, звичайно, «ледь»), як раптом якісь жалюгідні недоумки...

Ні, не розумію: чому я негайно, вчора ж, не відправився в Бюро Хранителів. Сьогодні після 16 йду туди неодмінно... О 16.10 вийшов – і негайно ж на розі побачив О, всю в рожевому захваті від цієї зустрічі. «Ось у неї простий круглий розум. Це доречно: вона зрозуміє і підтримає мене...» Втім, ні, підтримки я не потребував: я вирішив твердо.

Ладно гриміли Марш труби Музичного Заводу – все той самий щоденний Марш. Яка невимовна чарівність у цій щоденності, повторюваності, дзеркальності!

О схопила мене за руку.

– Гуляти, – круглі сині очі до мене широко розкриті – сині вікна всередину, – і я проникаю всередину, ні за що не чіпляюся: нічого – всередині, тобто нічого стороннього, непотрібного.

– Ні, не гуляти. Мені треба... – я сказав їй куди. І, на свій подив, побачив: рожеве коло рота склалося в рожевий півмісяць, ріжками донизу – наче від кислого. Мене підірвало.

– Ви, жіночі нумери, здається, невиліковно поїдені забобонами. Ви абсолютно нездатні мислити абстрактно. Вибачте мене, але це просто тупість.

– Ви йдете до шпигунів... фу! А я було дістала для вас в Ботанічному Музеї гілочку конвалій...

– Чому «А я» – чому це «А»? Зовсім по-жіночому. – Я сердито (зізнаюся) схопив її конвалії. – Ну ось вона, ваша конвалія, ну? Нюхайте: добре, так? То майте ж логіки хоч настілечки. Конвалія пахне добре: так. Але ж не можете ж ви сказати про запах, про саме поняття «запах», що це добре чи погано? Не мо-же-те, ну? Є запах конвалії, і є мерзенний запах блекоти: і те й те запах. Були шпигуни в стародавній державі – і є шпигуни у нас... так, шпигуни. Я не боюся слів. Але ж ясно ж: там шпигун – це блекота, тут шпигун – конвалія. Так, конвалія, так!

Рожевий півмісяць тремтів. Зараз я розумію: це мені тільки здалося, але тоді я був упевнений, що вона засміється. І я закричав ще голосніше:

– Так, конвалія. І нічого смішного, нічого смішного.

Круглі, гладкі кулі голів пливли повз і оберталися. О ласкаво взяла мене за руку:

– Ви якийсь сьогодні... Ви не хворі?

Сон – жовте – Будда... Мені одразу стало ясно: я повинен піти в Медичне Бюро.

– Та й справді, я хворий, – сказав я дуже радісно (тут абсолютно непоясненне протиріччя: радіти було нічому).

– Так вам треба зараз же йти до лікаря. Адже ви ж розумієте: ви зобов'язані бути здоровим – смішно доводити вам це.

– Ну, О, мила, – ну, звичайно ж, ви маєте рацію. Абсолютно!

Я не пішов в Бюро Хранителів: робити нічого, довелося йти в Медичне Бюро; там мене затримали до 17.

А ввечері (втім, все одно ввечері там вже було закрито) – ввечері прийшла до мене О. Штори були спущені. Ми вирішували завдання зі старовинного задачника: це дуже заспокоює і очищає думки. О-90 сиділа над зошитом, нагнувши голову до лівого плеча і від старання підпираючи зсередини язиком ліву щоку. Це було так по-дитячому, так чарівно. І так в мені все добре, точно, просто...

Пішла. Я один. Два рази глибоко зітхнув (це дуже корисно перед сном). І раптом якийсь непередбачений запах – і про щось таке дуже неприємне... Скоро я знайшов: у мене в ліжку була захована гілочка конвалій. Відразу все завихрилося, піднялося з дна. Ні, це було просто

нетактовно з її боку – підкинути мені ці конвалії. Певно, я не пішов, так. Але ж не винен я, що хворий.

Запис 8-й

Конспект:

Ірраціональний корінь. R-13. Трикутник

Це – так давно, в шкільні роки, коли зі мною трапився. Так ясно, виразно пам'ятаю: світлий зал-куля, сотні хлоп'ячих круглих голів – і Пляпа, наш математик. Ми прозвали його Пляпою: він був уже добряче зношений, розбвтаний, і коли черговий вставляв у нього ззаду штепсель, то з гучномовця завжди спочатку: «Пля-пля-пля-тшшш», а потім вже урок. Одного разу Пляпа розповів про ірраціональні числа – і, пам'ятаю, я плакав, бив кулаками об стіл і волав: «Не хочу! Вийміть з мене!» Цей ірраціональний корінь вріс у мене, як щось чуже, стороннє, страшне, він пожирав мене – його не можна було осмислити, знешкодити, тому що він був поза ratio.

І ось тепер знову. Я переглянув свої записи – і мені ясно: я хитрував сам із собою, я брехав собі – тільки щоб не побачити. Це все дрібниці – що хворий і таке інше: я міг піти туди; тиждень тому – я знаю, пішов би не замислюючись. Чому ж тепер... Чому?

От і сьогодні. Рівно о 16.10 я стояв перед блискучою скляною стіною. Наді мною – золоте, сонячне, чисте сяйво букв на вивісці Бюро. В глибині крізь скло довга черга голубуватих юніф. Як лампади в стародавній церкві, жевріють обличчя: вони прийшли, щоб здійснити подвиг, вони прийшли, щоб передати на вівтар Єдиної Держави своїх коханих, друзів – себе. А я – я рвався до них, з ними. І не можу: ноги глибоко упаяні в скляні плити – я стояв, дивився тупо, не в силах рушити з місця...

– Гей, математику, замріявся!

Я здригнувся. На мене – чорні, лаковані сміхом очі, товсті, негритянські губи. Поет R-13, старий приятель, і з ним рожева О. Я обернувся сердито (думаю, якби вони не завадили, я б врешті-решт з м'ясом вирвав із себе, я б увійшов до Бюро).

– Не замріявся, а якщо завгодно – замилювався, – досить різко сказав я.

– Авжеж, авжеж! Вам би, шановний, не математиком бути, а поетом, поетом, так! Йй-богу, переходьте до нас – в поети, га? То, хочете – миттю влаштую, га?

R-13 говорить захлинаючись, слова з нього так і хльостають, з товстих губ – бризки; кожне «п» – фонтан, «поети» – фонтан.

– Я служив і буду служити знанням, – нахмурився я: жартів я не люблю і не розумію, а у R-13 є погана звичка жартувати.

– Та що там: знання! Це саме ваше знання – боягузтво. Та вже чого там: вірно. Просто ви хочете стінкою обгородити нескінченне, а за стінку-то й боїтеся заглянути. Так! Виглянете – і очі замружите. Так!

– Стіни – це основа усякого людського... – почав я.

R брызнув фонтаном, O рожево, кругло сміялася. Я махнув рукою: смійтеся, все одно. Мені було не до цього. Мені треба було чимось заїсти, заглушити це прокляте.

– Знаєте що, – запропонував я, – ходімо, посидимо у мене, повірішуємо задачки (згадався вчорашній тихий час – можливо, такий буде і сьогодні).

O поглянула на R; ясно, кругло подивилася на мене, щоки трохи забарвилися ніжним, хвилюючим кольором наших талонів.

– Але сьогодні я... У мене сьогодні – талон до нього, – кивнула на R, – а ввечері він зайнятий... Тож...

Мокрі, лаковані губи добродушно шльопнули:

– Ну чого там: нам з нею і півгодини вистачить. Чи не так, O? До задачок ваших я не охочий, а просто – підемо до мене, посидимо.

Мені було моторошно залишитися насамоті – або, вірніше, з цим новим, чужим мною, у якого ніби лиш за дивним збігом обставин був мій номер – Д-503. І я пішов до нього, до R. Щоправда, він не точний, не ритмічний, у нього якась вивернута, сміхотлива логіка, але все ж ми – приятелі. Недарма ж три роки тому ми з ним разом вибрали цю милу, рожеву O. Це пов'язало нас якимось ще міцніше, ніж шкільні роки.

Далі – в кімнаті R. Неначе – все таке ж, як і в мене: Скрижаль, скло крісел, столу, шафи, ліжка. Але тільки-но увійшов – зрушив одне крісло, інше – площини змістилися, все вийшло з встановленого габариту, стало неевклідовим. R – все той самий, все той самий. За Тейлором і математикою – він завжди йшов у хвості.

Згадали старого Пляпу: як ми, хлопчакі, бувало, всі його скляні ноги обклеїмо вдячними записочками (ми дуже любили Пляпу).

Згадали Законівчителя.^[3] Законівчитель у нас був надзвичайно гучним – так і дуло вітром з гучномовця, – а ми, діти, на весь голос кричали за ним тексти. І як відчайдушний R-13 напхав йому одного разу в рупор пожованого паперу: що не текст – то постріл пожованим папером. R, звичайно, був покараний, те, що він зробив, було, звісно, погано, але зараз ми реготали – весь наш трикутник, – і, зізнаюся, я теж.

– А що, якби він був живий – як у древніх, га? От би – «б» – фонтан із товстих губ, котрі шльопають...

Сонце – крізь стелю, стіни; сонце зверху, з боків, відбите – знизу. О – на колінах у R-13, і крихітні крапельки сонця в її синіх очах. Я якось угрівся, відійшов; заглух, не ворухився...

– То як же ваш «Інтеграл»? Скоро полетимо просвіщати планетних жителів, га? Ну ж бо, женіть, женіть! А то ми, поети, стільки вам настроюємо, що й вашому «Інтегралу» не підняти. Кожен день з 8 до 11... – R хитнув головою, почував потилицю: потилиця у нього – це якась чотирикутна, прив'язана ззаду валіза (згадалася старовинна картина – «в кареті»).

Я пожвавішав:

– А, ви теж пишете для «Інтеграла»? Скажіть-но, про що? От хоч, наприклад, сьогодні.

– Сьогодні – ні про що. Іншим зайнятий був... – «б» приснуло прямисінько в мене.

– Чим іншим?

R зморщився:

– Чим-чим! Ну, якщо завгодно – вироком. Вирок поетизував. Один ідіот, з наших же поетів... Два роки сидів поруч, ніби нічого. І раптом – на тобі: «Я, – каже, – геній, геній – вищий за закон». І таке наляпав... Ну, то що... Ех!

Товсті губи висіли, лак в очах з'їло. R-13 схопився, повернувся, дивився кудись крізь стіну. Я дивився на його міцно замкнену валізку і думав: що він зараз там перебирає – у себе в валізці?

Хвилина незручного асиметричного мовчання. Мені було незрозуміло, в чім справа, але тут було щось.

– На щастя, допотопні часи всіляких шекспірів і достоєвських – або як їх там – пройшли, – навмисне голосно сказав я.

R повернувся обличчям. Слова, як і раніше, бризкали, били з нього, але мені здалося – веселого лаку в очах вже не було.

– Так, шановний математику, на щастя, на щастя, на щастя! Ми – найщасливіше середнє арифметичне... Як то у вас кажуть: проінтегрувати від нуля до нескінченності – від кретина до Шекспіра... Так!

Не знаю чому – неначе це було зовсім недоречно – мені пригадалася та, її тон, простягалася якась найтонша нитка між нею й R. (Яка?) Знову заворушився. Я розкрив бляху: 25 хвилин на 17. У них на рожевий талон залишалася 45 хвилин.

– Ну, мені вже час... – і я поцілував O, потиснув руку R, пішов до ліфта.

На проспекті, вже перейшовши на інший бік, озирнувся: у світлій, наскрізь просякнутій сонцем скляній глибі будинку – тут, там були сіро-блакитні, непрозорі клітинки спущених завіс – клітинки ритмічного тейлоризованого щастя. На сьомому поверсі я віднайшов очима клітку R-13: він уже спустив штори.

Мила O... Милий R... В ньому є теж (не знаю, чому «теж», – але нехай пишеться, як пишеться) – в ньому є теж щось, не зовсім мені ясне. І все-таки я, він та O – ми трикутник, нехай навіть і нерівнобедрений, а все ж таки трикутник. Ми, якщо говорити мовою наших предків (можливо, вам, планетні мої читачі, ця мова – зрозуміліша), ми – родина. І так добре іноді хоч ненадовго відпочити, в простий, міцний трикутник замкнути себе від усього, що...

Запис 9-й

Конспект:

Літургія. Ямби і хорей. Чугунна рука

Урочистий, світлий день. У такий день забуваєш про свої слабкості, неточності, хвороби – і все кришталево-непохитне, вічне – як наше нове скло...

Площа Куба. Шістдесят шість потужних концентричних кіл: трибуни. І шістдесят шість рядів: тихі світильники облич, очі, в яких відображається сяйво небес – або, можливо, сяйво Єдиної Держави. Червоні, як кров, квіти – губи жінок. Ніжні гірлянди дитячих облич – у перших рядах, близько до місця дії. Глибока, сувора, готична тиша.

Судячи з описів, що дійшли до нас, щось подібне відчували стародавні під час своїх «богослужінь». Але вони служили своєму безглуздому, невідомому Богові – ми служимо гарному й достеменно відомому; їхній Бог не дав їм нічого, крім вічних, болісних пошуків; їхній Бог не вигадав нічого розумнішого, як невідомо чому принести себе в жертву – ми ж приносимо жертву нашому Богові, Єдиній Державі, – спокійну, обдуману, розумну жертву. Так, це була урочиста літургія Єдиній Державі, спогад про хресні дні-роки Двохсотлітньої Війни, величне свято перемоги всіх над одним, суми над одиницею...

Ось один – стояв на сходах налитого сонцем Куба. Біле... і навіть ні – не біле, а вже без кольору – скляне обличчя, скляні губи. І тільки одні очі – чорні дірки, що всмоктують та ковтають, і той страшний світ, від якого він був лише в декількох хвилинах. Золота бляха з номером вже знята. Руки перев'язані пурпуровою стрічкою (старовинний звичай: пояснення, мабуть, у тому, що в давнину, коли все це відбувалося не в ім'я Єдиної Держави, засуджені, зрозуміло, відчували себе вправі чинити опір, і руки в них, зазвичай, сковувалися ланцюгами).

А нагорі, на Кубі, біля Машини – нерухома, наче з металу, фігура того, кого ми називаємо Благодійником. Обличчя звідси, знизу, не розібрати: видно тільки, що воно обмежене строгими, величними квадратними обрисами. Проте руки... Так іноді буває на фотографічних знімках: занадто близько, на першому плані поставлені

руки – виходять величезними, приковують погляд – затуляють собою все. Ці важкі руки поки ще спокійно лежать на колінах – ясно: вони – кам'яні, і коліна – ледве витримують їхню вагу...

І раптом одна з цих величезних рук повільно піднялася – повільний, чавунний жест, і з трибун, підкорюючись піднятій руці, підійшов до Куба номер. Це був один із Державних Поетів, на долю якого випав щасливий жереб – увінчати свято своїми віршами. І заgrimіли над трибунами божественні мідні ямби – про того, шаленого, зі скляними очима, що стояв там, на сходах, і чекав логічного наслідку своїх безумств.

...Пожежа. В ямбах гойдаються будинки, збризкують угору рідким золотом, рухнули. Корчаться зелені дерева, капає сік – вже одні чорні хрести склепів. Але з'явився Прометей (це, звісно, ми)...

«Й заприг огонь в машину, сталь,
І хаос закував законом».

Усе нове, сталеве: сталеве сонце, сталеві дерева, сталеві люди. Раптом якийсь божевільний – «вогонь із ланцюга спустив на волю» – і знову все гине...

У мене, на жаль, погана пам'ять на вірші, але одне я пам'ятаю: не можна було вибрати більш повчальних і прекрасних образів.

Знову повільний, важкий жест – і на сходинках Куба другий поет. Я навіть підвівся: бути не може! Ні, його товсті, негритянські губи, це він... Чому ж він не сказав заздалегідь, що його очікує величне... Губи у нього трусяться, сірі. Я розумію: перед обличчям Благодійника, перед обличчям всього сонму Хранителів – але все ж: так хвилюватися...

Різкі, швидкі – гострою сокирою – хореї. Про нечуваний злочин: про блюзнірські вірші, де Благодійник іменувався... ні, у мене не піднімається рука повторити.

R-13, блідий, ні на кого не дивлячись (не очікував від нього цієї сором'язливості), спустився, сів. На один найменший диференціал секунди мені промайнуло поруч з ним чиєсь обличчя – гострий, чорний трикутник – і негайно ж стерлося: мої очі – тисячі очей – туди, нагору, до Мащини. Там – третій чавунний жест нелюдської руки. І хитається невидимим вітром, – злочинець йде, повільно, сходинка, ще

– і от крок, останній в його житті – і він обличчям до неба, із закинутою назад головою, на останньому своєму ложі.

Тяжкий, кам'яний, наче доля, Благодійник обійшов Машину кругом, поклав на важіль величезну руку... Ні шерхоту, ні дихання: всі очі – на цій руці. Який це, мабуть, вогненний, захоплюючий вихор – бути знярядям, рівнодіяти сотням тисяч вольт. Яка велична доля!

Незмінна секунда. Рука, вмикаючи струм, опустилася. Блиснуло нестерпно-гостре лезо променя – наче тремтіння, ледве чутний тріск у трубках Машини. Розпростерте тіло – все в легкому світлі серпанку – і ось на очах тане, тане, розчиняється зі страшною швидкістю. І – нічого: тільки калюжа хімічно чистої води, що лиш хвилину тому буйно й червоно біла в серці...

Усе це було просто, все це знав кожен із нас: так, дисоціація матерії, так, розщеплення атомів людського тіла. І тим не менш це щоразу було – як диво, це було – як знамення нелюдської міці Благодійника.

Нагорі, перед Ним – розгорілися обличчя десяти жіночих номерів, напіввідкриті від хвилювання губи, квіти, гойдані вітром.^[4]

За старим звичаєм – десять жінок увінчували квітами ще не висохлу від бризок юніфу Благодійника. Величною ходою первосвященика Він повільно спускається вниз, повільно проходить між трибунами – і слідом за Ним піднімаються вгору ніжні білі гілки жіночих рук і єдиномільйонна буря кліків. І потім такі ж клики на честь сонму Хранителів, незримо присутніх десь тут, у наших рядах. Хтозна, можливо, саме їх, Хранителів, передбачила фантазія древньої людини, створюючи своїх ніжно-грізних «архангелів», приставлених від народження до кожної людини.

Так, щось від древніх релігій, щось очищувальне, наче гроза і буря, було в усіх урочистостях. Ви, кому доведеться читати це, – чи знайомі вам такі хвилини? Мені шкода вас, якщо ви їх не знаєте...

Запис 10-й

Конспект:

Письмо. Мембрана. Кудлатий я

Учорашній день був для мене тим самим папером, через який хіміки фільтрують свої розчини: всі зважені частинки, все зайве залишається на цьому папері. І зранку я спустився вниз начисто віддистильований, прозорий.

Унизу, у вестибюлі, за столиком, контролерка, поглядаючи на годинник, записувала номери тих, хто входить. Її ім'я – Ю... втім, краще не називатиму її цифр, тому що боюся, аби не написати про неї чогось поганого. Хоча, по суті, це – дуже поважна жінка похилого віку. Єдине, що мені в ній не подобається, – це те, що щоки у неї трохи обвислі – як риб'ячі зябра (здавалося б: що тут такого?).

Вона рипнула пером, я побачив себе на сторінці: «Д-503» – і поруч пляма.

Тільки-но я хотів звернути на це її увагу, як раптом вона підняла голову – і капнула в мене чорнильною такою собі посмішкою:

– А ось лист. Так. Отримайте, дорогенький, – так, так, отримайте.

Я знав: прочитаний нею лист – має ще пройти через Бюро Хранителів (думаю, буде зайвим пояснювати цей природний порядок) і не пізніше 12 буде у мене. Але я був збентежений цією самою посмішкою, чорнильна крапля замутила мій прозорий розчин. Настільки, що пізніше на будівництві «Інтеграла» я ніяк не міг зосередитися – і навіть одного разу помилився в обчисленнях, чого зі мною ніколи не бувало.

О 12 годині – знову рожево-коричневі риб'ячі зябра, посмішка – і нарешті лист у мене в руках. Не знаю, чого я не прочитав його тут же, а сховав у кишеню – і мерщій до себе в кімнату. Розгорнув, пробіг очима і – сів... Це було офіційне повідомлення, що на мене записався номер I-330 і що сьогодні о 21 я повинен з'явитися до неї – внизу адреса...

Ні: після всього, що було, після того як я настільки недвозначно показав своє ставлення до неї. До того ж вона навіть не знала: чи був я

в Бюро Хранителів, – адже їй ніде було дізнатися, що я був хворий, – ну, взагалі не міг... І незважаючи на все...

У голові моїй крутилося, гуло динамо. Будда – жовте – конвалії – рожевий півмісяць... Так, і ось це – і ось це ще: сьогодні хотіла до мене зайти О. Показати їй це повідомлення – щодо I-330? Я не знаю: вона не повірить (та й як, насправді, повірити?), що я тут ні до чого, що я абсолютно... І знаю: буде важка, безглузда, абсолютно нелогічна розмова... Ні, тільки не це. Нехай все вирішиться механічно: просто надішлю їй копію сповіщення.

Я квапливо засовував повідомлення в кишеню – і побачив цю свою жахливу, мавпячу руку. Згадалося, як вона, І, тоді на прогулянці взяла мою руку, дивилася на неї. Невже вона дійсно...

І от за чверть 21. Біла ніч. Усе зеленувато-скляне. Але це якесь інше, крихке скло – не наше, не справжнє, це – тонка скляна шкаралупа, а під шкаралупою крутиться, мчить, гуде... І я не здивуюся, якщо зараз круглими повільними димами піднімуться вгору куполи аудиторіумів, і літній місяць посміхнеться чорнильно – як та, за столиком сьогодні вранці, і в усіх будинках відразу спустяться всі штори, і за шторами...

Дивний стан: я відчував ребра – це якісь залізні прuti і заважають – позитивно заважають, серцю тісно, не вистачає місця. Я стояв біля скляних дверей із золотими цифрами: I-330. І, спиною до мене, над столом, щось писала. Я увійшов...

– Ось... – я простягнув їй рожевий квіток. – Я отримав сьогодні сповіщення і з'явився.

– Який ви акуратний! Хвилинку – можна? Присядьте, я тільки закінчу.

Знову опустила очі в лист – і що там у неї всередині за опущеними шторами? Що вона скаже, що зробить через секунду? Як про це дізнатися, обчислити, коли вся вона – звідти, з дикої, древньої країни снів.

Я мовчки дивився на неї. Ребра – залізні прuti, тісно... Коли вона говорить – обличчя у неї, як швидке блискуче колесо: не розгледіти окремих спиць. Але зараз колесо нерухоме. І я побачив дивне поєднання: високо задерті біля скронь темні брови – глузливий гострий трикутник, звернений вершиною вгору – дві глибокі зморшки, від носа до кутів рота. І ці два трикутника якось суперечили один

одному, малювали на все обличчя цей неприємний, дратівливий Х – наче хрест: перекреслене хрестом обличчя.

Колесо закрутилося, спиці злилися...

– Але ж ви не були в Бюро Хранителів?

– Я був... Я не міг: я був хворий.

– Так. То я так і думала: що-небудь вам мало завадити – все одно що (гострі зуби, посмішка). Проте тепер ви – в моїх руках. Ви пам'ятаєте: «Всякий нумер, котрий протягом 48 годин не заявив у Бюро, вважається...»

Серце гупнуло так, що пруті зігнулися. Як той хлопчисько, – нерозумно, як хлопчисько, попався, нерозумно мовчав. І відчував: заплутався – ні рукою, ні ногою...

Вона встала, потягнулася ліниво. Натиснула кнопку, з легким тріском з усіх боків впали штори. Я був відрізаний від світу – удвох із нею.

І була десь там, у мене за спиною, біля шафи. Юніфа шурхотіла, падала – я слухав – увесь слухав. І згадалося... ні: блиснуло за одну соту секунди...

Мені довелося нещодавно обчислити кривизну вуличної мембрани нового типу (тепер ці мембрани, витончено задекоровані, на всіх проспектах записують для Бюро Хранителів вуличні розмови). І пам'ятаю: увігнута, рожева перетинка, що коливається, – дивна істота, адже складається тільки з одного органу – вуха. Я був зараз такою мембраною.

От тепер клацнула кнопка біля коміра – на грудях, ще нижче. Скляний шовк шарудить по плечах, колінах, підлозі. Я чую – і це ще ясніше, ніж бачити, – з блакитно-сірої шовкової купи виступила одна нога, друга...

Туго натягнута мембрана тремтить і записує тишу. Ні: різкі, з нескінченними паузами – удари молота об пруті. І я чую, я бачу: вона, ззаду, думає секунду. Ось – двері шафи, ось – стукнула якась кришка – і знову шовк, шовк...

– Ну, будь ласка.

Я обернувся. Вона була в легкій, шафраново-жовтій, стародавнього зразка сукні. Це було в тисячу разів зліше, аніж якби вона була без усього. Дві гострі крапки – крізь тонку тканину, тліючі рожевим – дві вуглинки крізь попіл. Два ніжно-круглих коліна...

Вона сиділа в низенькому кріслі. На чотирикутному столику перед нею – флакон із чимось отруйно-зеленим, два крихітних стаканчика на ніжках. У кутку рота в неї димилося – в найтоншій паперовій трубочці це древнє куріння (як називається – зараз забув).

Мембрана все ще тремтіла. Молот бив там – всередині мене – в розжарені до червоного пруті. Я виразно чув кожен удар і... і раптом вона це теж чує?

Але вона спокійно диміла, спокійно поглядала на мене і недбало струсила попіл – на мій рожевий квиток.

Якогома холоднокрівніше я запитав:

– Послухайте, в такому разі – навіщо ж ви записалися до мене? І навіщо змусили мене прийти сюди?

Ніби й не чує. Налила з флакона в стаканчик, сьорбнула.

– Вишуканий лікер. Бажаєте?

Тут тільки я зрозумів: алкоголь. Блискавкою промайнуло вчорашнє: кам'яна рука Благодійника, нестерпне лезо променя, але там, на Кубі – ось це, із закинutoю головою, розпростерте тіло. Я здригнувся.

– Слухайте, – сказав я, – адже ви ж знаєте: всіх, хто отрує себе нікотинoм і особливо алкоголем – Єдина Держава нещадно...

Темні брови – високо до скронь, гострий глузливий трикутник:

– Швидко знищити небагатьох – розумніше, ніж дати можливість багатьом губити себе... і виродження – і так далі. Це до непристойності вірно.

– Так... до непристойності.

– Так компанійку ось таких от лисих, голих істин – випустити на вулицю... Ні, ви уявіть собі... то хоча б цього незмінного мого залицяльника – о, ви ж його знаєте, – уявіть, що він скинув з себе всю цю брехню одягу – і в істинному вигляді серед публіки... Ох!

Вона сміялася. Але мені ясно було видно її нижній скорботний трикутник: дві глибокі складки від кутів рота до носа. І чомусь від цих складок мені стало ясно: той, подвійнозігнутий, сутулий і криловухий – обіймав її – таку... Він...

Утім, зараз я намагаюся передати тодішні свої – ненормальні – відчуття. Тепер, коли я це пишу, я усвідомлюю прекрасно: все це так і повинно бути, і він, як усякий чесний нумер, має право на радості – і було б несправедливим... Ну, то це ясно.

І сміялася дуже дивно і довго. Потім пильно подивилася на мене – всередину:

– А головне – я з вами абсолютно спокійна. Ви такий милий – о, я впевнена в цьому, – ви і не будете думати піти в Бюро і повідомити, що ось я – п'ю лікер, я – палю. Ви будете хворі – або ви будете зайняті – або вже не знаю що. Більше: я впевнена – ви зараз будете пити зі мною цю чарівну отруту...

Який нахабний, глузливий тон. Я виразно відчував: тепер знову ненавиджу її. Втім, чому «тепер»? Я ненавидів її весь час.

Перекинула в рот цілий стаканчик зеленої отрути, встала і, просвічуючи крізь шафран рожевим, – зробила кілька кроків – зупинилася позаду мого крісла...

Раптом – рука навколо моєї шиї, губами в губи... ні, кудись ще глибше, ще страшніше... Клянуся, це було абсолютно несподіванкою для мене, і, може бути, тільки тому... Оскільки не міг же я – зараз я це розумію абсолютно чітко – не міг же я сам хотіти того, що потім сталося.

Нестерпно-солодкі губи (я вважаю – це був смак «лікеру») – і в мене вліто ковток палкої отрути – і ще – і ще... Я відстебнувся від землі й самостійною планетою, несамовито обертаючись, понісся вниз, вниз – по якійсь невизначеній орбіті...

Подальше я можу описати тільки приблизно, тільки шляхом більш-менш близьких аналогій.

Раніше мені це якось ніколи не спадало на думку – але ж це саме так: ми, на землі, весь час ходимо над багряним морем вогню, що клекоче і приховується там – у череві землі. Але ніколи не думаємо про це. І от якби раптом тонка шкаралупа у нас під ногами стала скляною, раптом ми б побачили...

Я став скляним. Я подивився – в себе, всередину.

Було два мене. Один я – колишній, Д-503, номер Д-503, а інший... Раніше він тільки трохи висував свої кошлаті лапи зі шкаралупи, а тепер вилазив увесь, шкаралупа тріщала, ось зараз розлетиться на шматки і... і що тоді?

Щосили вхопившись за соломинку – за підлокітники крісла, – я запитав, щоб почути себе – того, колишнього:

– Де... де ви дістали цю... цю отруту?

– А, це! Просто один медик, один з моїх...

– «З моїх»? «З моїх» – кого?

І цей інший – раптом вистрибнув і закричав:

– Я не дозволю! Я хочу, щоб ніхто, крім мене! Я вб'ю кожного, хто... Тому що вас – я вас...

Я побачив: кошлатими лапами він грубо схопив її, роздер у неї тонкий шовк, вп'явся зубами – я точно пам'ятаю: саме зубами.

Уже не знаю як – І вислизнула. І от – очі запнуті цією проклятою непроникною шторою – вона стояла, притулившись спиною до шафи, і слухала мене.

Пам'ятаю: я був на підлозі, обіймав її ноги, цілував коліна. І благав: «Тепер – саме тепер – цієї миті...»

Гострі зуби – гострий, насмішкуватий трикутник брів. Вона нахилилася, мовчки відстебнула мою бляху.

«Так! Так, мила – мила», – я став квапливо скидати з себе юніфу. Але І – так само мовчазно – піднесла до самих моїх очей годинник на моїй блясі. За п'ять хвилин буде 22.30.

Я похолов. Я знав, що це означає – вийти на вулицю пізніше 22.30. Усе моє божевілля – відразу наче випарувалося. Я – був я. Мені було ясно одне: я ненавиджу її, ненавиджу, ненавиджу!

Не прощаючись, не озираючись – я кинувся геть із кімнати. Сяк-так приколюючи бляху на бігу, через щаблі – запасними сходами (боявся кого-небудь зустріти в ліфті) – вискочив на порожній проспект.

Усе було на своєму місці – таке просте, звичайне, закономірне: скляні, сяючі вогнями будинки, скляне бліде небо, зеленувата нерухома ніч. Але під цим тихим прохолодним склом – неслоь нечутно буйне, багряне, кошлате. І я, задихаючись, мчав – щоб не спізнитися.

Раптом відчув: наспіх пришпилена бляха – відстібається... відстебнулася, брязнула об скляний тротуар. Нагнувся підняти – і в секундній тиші: чийсь тупіт позаду. Обернувся: з-за рогу повертало щось маленьке, зігнуте. Так, принаймні, мені тоді здалося.

Я помчав щодуху – тільки у вухах свистіло. Біля входу зупинився: на годиннику була одна хвилина до 22.30. Прислухався: ззаду нікого. Все це – явно була безглузда фантазія, дія отрути.

Ніч була мученицька. Ліжко піді мною піднімалося, опускалося і знову піднімалося – пливло по синусоїду. Я запевняв себе: «Вночі нумери зобов'язані спати; це обов'язок – такий самий, як робота вдень.

Це необхідно, щоб працювати вдень. Не спати вночі – злочинно...» І все ж не міг, не міг.

Я гину. Я не в змозі виконувати свої обов'язки перед Єдиною Державою... Я...

Запис 11-й

Конспект:

...Ні, не можу, нехай так, без конспекту

Вечір. Легкий туман. Небо затягнене золотисто-молочною тканиною, і не видно: що там – далі, вище. Древні знали, що там їх найбільший, нудьгуючий скептик – Бог. Ми знаємо, що там кришталево-синє, голе, непристойне ніщо. Я тепер не знаю, що там я дізнався занадто багато. Знання, абсолютна впевненість у тому, що воно безпомилкове, – це віра. У мене була тверда віра в себе, я вірив, що знаю в собі все. І от...

Я – перед дзеркалом. І вперше в житті – саме так, вперше в житті – бачу себе ясно, чітко, свідомо – з подивом бачу себе, як когось «його». Ось я – він: чорні, прокреслені по прямій брови; і між ними – наче шрам – вертикальна зморшка (не знаю, чи була вона раніше). Сталеві, сірі очі, обведені тінню безсонної ночі; і за цією сталлю... виявляється, я ніколи не знав, що там. І з «там» (це «там» одночасно і тут, і нескінченно далеко) – з «там» я дивлюся на себе – на нього і твердо знаю: він – з прокресленими по прямій бровами – сторонній, чужий мені, я зустрівся з ним уперше в житті. А я справжній, я – не він...

Ні: крапка. Все це – дрібниці, і всі ці безглузді відчуття – маячня, результат учорашнього отруєння... Чим: ковтком зеленої отрути – або нею? Все одно. Я записую це, тільки щоб показати, як може дивно заплутатися і збитися людський – такий точний і гострий – розум. Той розум, який навіть цю, яка лякала древніх, нескінченність зумів зробити легкотравною – за допомогою...

Клацання нумератора – і цифри: R-13. Нехай, я навіть радий: тепер одному мені було б...

За 20 хвилин:

На площині паперу, в двомірному світі – ці рядки поруч, але в іншому світі... Я втрачаю цифровідчуття: 20 хвилин – це може бути 200 або 200 000. І це так дико: спокійно, розмірено, обдумуючи кожне слово, записувати те, що було у мене з R. Все одно якби ви, поклавши

ногу на ногу, сіли б у крісло біля власного ліжка – і з цікавістю дивилися, як ви, особисто – корчитесь на цьому ж ліжку.

Коли увійшов R-13, я був абсолютно спокійним і нормальним. З почуттям щирого захоплення я став говорити про те, як чудово йому вдалося хореїзувати вирок і що більшою мірою саме цими хорейми був порубаний, знищений той безумець.

– ...І навіть так: якби мені запропонували зробити схематичне креслення Мащини Благодійника, я б неодмінно, неодмінно якось наніс на це креслення ваші хорей, – закінчив я.

Раптом бачу: у R – очі стають матовими, сіріють губи.

– Що з вами?

– Що-що? Та... Та просто набридло: все навколо – вирок, вирок. Не хочу більше про це – от і все. Ну не бажаю!

Він насупився, тер потилицю – цей свій чемоданчик зі стороннім, незрозумілим мені багажем. Пауза. Ось знайшов у валізці щось, витягнув, розгортає, розгорнув – залакувалися сміхом очі, схопився.

– А ось для вашого «Інтеграла» я складаю... це – так! Це от так!

Колишній: губи шльопають, бризкають, слова хльостають фонтаном.

– Послухайте («п» – фонтан) – стародавня легенда про рай... Це ж про нас, про теперішнє. Так! Ви вдумайтеся. Тим двом у раю було надано вибір: або щастя без свободи, або свобода без щастя; третього не дано. Вони, йолопи, обрали свободу – і що ж: зрозуміло – потім століттями тужили за кайданами. За кайданами – розумієте, – ось за чим світова скорбота. Століттями! І тільки ми знову здогадалися, як повернути щастя... Ні, ви далі, далі слухайте! Стародавній Бог і ми – поряд, за одним столом. Так! Ми допомогли Богу остаточно здолати диявола – це ж він штовхнув людей порушити заборону і скуштувати згубної волі, він – змії єхидний. А ми чоботищем на головку йому – тррах! І готово: знову рай. І ми знову простодушні, невинні, як Адам і Єва. Ніякої такої плутанини про добро, зло: все – дуже просто, райськи, по-дитячому просто. Благодійник, Машина, Куб, Газовий Дзвін, Хранителі – усе це добро, усе це – велично, прекрасно, благородно, піднесено, криштально-чисто. Тому що це охороняє нашу несвободу – тобто наше щастя. Це стародавні стали б тут судити, рядити, ламати голову – етика, неетика... Ну, то й годі; словом, ось

таку от райську поемку, га? І при цьому тон серйозний... розумієте? Штучка, а?

Ну де там не зрозуміти. Пам'ятаю, я подумав: «Така у нього безглузда, асиметрична зовнішність і такий правильно мислячий розум». І тому він такий мені близький – справжньому мені (я все ж вважаю колишнього себе – справжнім, все теперішнє – це, звичайно, тільки хвороба).

R, очевидно, прочитав це у мене на лобі, обняв мене за плечі, зареготав.

– Ах ви... Адаме! Так, до речі, щодо Єви...

Він порився в кишені, витяг записну книжку, погортав.

– Післязавтра... ні: через два дні – в О рожевий талон до вас. Так, як ви? Як і раніше? Хочете, щоб вона...

– Ну то, зрозуміло.

– Так і скажу. А то вона сама, бачте, соромиться... Така, я вам скажу, історія! Мене вона тільки так, рожево-талонно, а вас... І не говорить, що це четвертий вліз у наш трикутник. Хто – кайтеся, гріховоднику, ну ж бо?

В мені злетіла завіса, і – шелест шовку, зелений флакон, губи... І ні до чого, недоречно – у мене вирвалося (якби я втримався!):

– А скажіть: вам коли-небудь траплялося пробувати нікотин чи алкоголь?

R підібрав губи, подивився на мене з-під лоба. Я абсолютно ясно чув його думки: «Приятелю-то ти – приятель... А все-таки...» І відповідь:

– Та як сказати? Власне – ні. Але я знав одну жінку...

– І, – закричав я.

– Як... ви – ви теж з нею? – налився сміхом, захлинувся і зараз присне.

Дзеркало в мене висіло так, що дивитися в нього треба було через стіл: звідси, з крісла, я бачив тільки своє чоло і брови.

І от я – справжній – побачив у дзеркалі спотворену пряму брів, що стрибає, і я справжній – почув дикий, огидний крик:

– Що «також»? Ні: що таке «також»? Ні – я вимагаю.

Розтягнуті негритянські губи. Вирячені очі... Я – справжній – міцно схопив за комір цього іншого себе – дикого, кудлатого, важко дихаючого. Я – справжній – сказав йому, R:

– Вибачте мене, заради Благодійника. Я зовсім хворий, не сплю. Не розумію, що зі мною...

Товсті губи мимохиті усміхнулися:

– Так-так-так! Я розумію, я розумію! Мені все це знайомо... звичайно, теоретично. Прощайте!

У дверях обернувся чорним м'ячиком – назад до столу, кинув на стіл книгу:

– Остання моя... Навмисне приніс – мало не забув. Прощайте... – «п» приснуло в мене, покотився...

Я – один. Або вірніше: наодинці з цим, іншим «я». Я – в кріслі і, поклавши ногу на ногу, з якогось «там» з цікавістю дивлюся, як я – я ж – корчусь на ліжку. Чому – то чому цілих три роки я й О жили так дружньо – і раптом тепер одне тільки слово про ту, про... Невже все це божевілля – кохання, ревності – не тільки в ідіотських древніх книжках? І головне – я! Рівняння, формули, цифри – і... це – нічого не розумію! Нічого... Завтра ж піду до R і скажу, що...

Неправда: не піду. І завтра, і післязавтра – ніколи більше не піду. Не можу, не хочу його бачити. Кінець! Трикутник наш розвалився.

Я – один. Вечір. Легкий туман. Небо запнуте молочно-золотистою тканиною, аби знати: що там – вище? І аби знати: хто – я, який – я?

Запис 12-й

Конспект:

Обмеження нескінченності. Ангел. Роздуми про поезію

Мені все ж здається – я одужаю, я можу одужати. Чудово спав. Ніяких цих снів чи інших хворобливих явищ. Завтра прийде до мене мила О, все буде просто, правильно й обмежено, наче коло. Я не боюся цього слова – «обмеженість»: робота вищого, що є в людині, – розуму – зводиться саме до безперервного обмеження нескінченності, до роздроблення нескінченності на зручні, легко перетравні порції – диференціали. Саме в цьому божественна краса моєї стихії – математики. І от розуміння цієї самої краси якраз і не вистачає тій. Втім, це так – випадкова асоціація.

Усе це – під мірний, метричний стукіт коліс підземної дороги. Я про себе скандую колеса – і вірші (його вчорашня книга). І відчуваю: ззаду, через плече, обережно перегинається хтось і заглядає в розгорнуту сторінку. Не обертаючись, одним тільки краєм ока я бачу: рожеві, розпростерті крила-вуха, подвійнозігнуте... він! Не хотілося заважати йому – і я зробив вигляд, що не помітив. Як він опинився тут – не знаю: коли я заходив у вагон, його ніби не було.

Ця незначна сама по собі подія особливо добре подіяла на мене, я б сказав: зміцнила. Так приємно відчувати чиєсь пильне око, яке любовно охороняє від найменшої помилки, від найменшого невірного кроку. Нехай це звучить дещо сентиментально, але мені знову приходить на думку все та ж аналогія: янголи-охоронці, про яких мріяли древні. Як багато з того, про що вони тільки мріяли, в нашому житті матеріалізувалося.

У той момент, коли я відчув янгола-охоронця у себе за спиною, я насолоджувався сонетом, названим «Щастя». Думаю, не помилюся, якщо скажу, що це рідкісна за своєю красою і глибиною думки річ. Ось перші чотири рядки:

Вічно закохані двічі два,
Вічно в жагуче чотири злиті,
Найпалкіші коханці в світі —
Нерозривні двічі два...

І далі все про це ж: про мудре, вічне щастя таблиці множення.

Усякий справжній поет – неодмінно Колумб. Америка і до Колумба існувала століттями, але тільки Колумб зміг знайти її. Таблиця множення і до R-13 існувала століттями, але тільки R-13 зумів в незайманій гущавині цифр віднайти нове Ельдорадо. Справді: чи є де-небудь щастя мудріше, безхмарніше, ніж у цьому чудовому світі. Сталь – іржавіє; стародавній Бог створив стародавню – тобто здатну помилятися людину – і, отже, сам помилився. Таблиця множення мудріша, повніша за стародавнього Бога: вона ніколи – розумієте: ніколи – не помиляється. І немає щасливіших за цифри, які живуть за злагодженими вічними законами таблиці множення. Ні коливань, ні помилок. Істина – одна, й істинний шлях – один; і ця істина – двічі два, і цей істинний шлях – чотири. І хіба не абсурдом було б, коли ці щасливо, ідеально перемножені двійки – почали б думати про якусь свободу, тобто ясно – про помилку? Для мене – аксіома, що R-13 зумів схопити найголовніше, найбільш...

Тут я знову відчув – спершу на своїй потилиці, потім на лівому вусі – теплий, ніжний подих янгола-охоронця. Він явно примітив, що книга на моїх колінах – уже закрита і думки мої – далеко. Що ж, я хоч зараз готовий розгорнути перед ним сторінки свого мозку: це таке спокійне, радісне почуття. Пам'ятаю: я навіть озирнувся, я наполегливо, благально подивився йому в очі, але він не зрозумів – чи не схотів зрозуміти – він ні про що мене не запитав... Мені залишається одне: все розповідати вам, невідомі мої читачі (зараз ви для мене такі самі дорогі, і близькі, і недосяжні – як був він у той момент).

Ось був мій шлях: від частини до цілого; частина – R-13, величне ціле – наш Інститут Державних Поетів і Письменників. Я думав: як могло статися, що древнім не впадала в очі вся безглуздість їхньої літератури і поезії. Величезна чудова сила художнього слова витрачалася абсолютно даремно. Просто смішно: всякий писав – про що йому заманеться. Так само смішно і безглуздо, як те, що море у древніх цілодобово тупо билосся об берег, й ув'язнені в хвилях силіони кілограмометрів йшли тільки на підігрівання почуттів закоханих. Ми із

закоханого шепоту хвиль добули електрику, зі звіра, який бризкає шаленою піною, ми зробили домашню тварину: і так само у нас приручена й осідлана колись дика стихія поезії. Тепер поезія – вже не безпардонний солов'їний свист: поезія – державна служба, поезія – корисність.

Наші знамениті «Математичні Нони»: без них – хіба могли б ми в школі так щиро і ніжно полюбити чотири правила арифметики? А «Шипи» – це класичний образ: Хранителі – шипи на троянді, що охороняють ніжну Державну Квітку від грубих дотиків... Чиє кам'яне серце залишиться байдужим, побачивши невинні дитячі вуста, що лепечуть як молитву: «Злий хлопчик троянду хвать рукою. Але шип сталевий вколов голкою, пустун – ой, ой – біжить додому» і так далі? А «Щоденні оди Благодійника»? Хто, прочитавши їх, не схилиться побожно перед самовідданою працею цього Нумера з Нумерів? А страшні червоні «Квіти Судових вироків»? А безсмертна трагедія «Він спізнився на роботу»? А настільна книга «Стансів про статеву гігієну»?

Усе життя у всій його складності й красі – навіки закарбоване в золоті слів. Наші поети вже не витають більш в емпіріях: вони спустилися на землю; вони з нами в ногу йдуть під суворий механічний марш Музичного Заводу; їх ліра – ранковий шерех електричних зубних щіток і грізний тріск іскор в Машині Благодійника, і величне відлуння Гімну Єдиної Держави, й інтимний дзвін кришталево-сяючої нічної вази, і хвилюючий тріск спадаючих штор, і веселі голоси новітньої куховарської книги, і ледве чутний шепіт вуличних мембран.

Наші боги – тут, з нами – в Бюро, в кухні, в майстерні, в убиральні; боги стали, як ми: ерго – ми стали, як боги. І до вас, невідомі мої планетні читачі, до вас ми прийдемо, щоб зробити ваше життя божественно-розумним і точним, як наше...

Запис 13-й

Конспект:

Туман. Ти. Абсолютно безглузда подія

На світанку прокинувся – в очі мені рожева, міцна твердь. Все добре, кругло. Увечері прийде О. Я – безсумнівно вже здоровий. Усміхнувся, заснув.

Ранковий дзвінок – встаю – і зовсім інше: крізь скло стелі, стін, всюди, скрізь, кругом – туман. Божевільні хмари, все важче – і легше, і ближче, і вже немає межі між землею і небом, все летить, тане, падає, нема за що вхопитися. Немає більше будинків: скляні стіни розпустилися в тумані, наче кришталіки солі у воді. Якщо подивитися з тротуару – темні фігури людей у будинках – ніби зважені частинки в маревному, молочному розчині – повисли низько, і вище, і ще вище – на десятому поверсі. І все димить – можливо, якась нечутно розбушована пожежа.

Рівно об 11.45: я тоді навмисне глянув на годинник – щоб вхопитися за цифри – щоб врятували хоча б цифри.

Об 11.45, перед тим як йти на звичайні, згідно з Часовою Скрижаллю, заняття фізичною працею, я забіг до себе в кімнату. Раптом телефонний дзвінок, голос – довга, повільна голка в серце:

– Ага, ви вдома? Дуже рада. Чекайте мене на розі. Ми з вами вирушимо... ну, там побачите куди.

– Ви добре знаєте: я зараз йду на роботу.

– Ви добре знаєте, що зробите так, як я вам кажу. До побачення. Через дві хвилини...

За дві хвилини я стояв на розі. Треба ж було показати їй, що мною керує Єдина Держава, а не вона. «Так, як я вам кажу...» І авжеж впевнена: чути по голосу. Ну, тепер я поговорю з нею по-справжньому...

Сірі, з сирого туману виткані юніфи квапливо існували біля мене секунду й несподівано розчинялися в туман. Я не відривався від годинника, я був – гостра, тремтяча секундна стрілка. Вісім, десять хвилин... Без трьох, без двох дванадцята...

Звісно. На роботу я вже запізнився. Як я її ненавиджу. Але треба ж мені було показати...

На розі в білому тумані – кров – розріз гострим ножом – губи.

– Я, здається, затримала вас. Втім, все одно. Тепер вам вже пізно.

Як я її... втім, так: пізно вже.

Я мовчки дивився на губи. Всі жінки – губи, лише губи. Чийсь рожеві, пружно-круглі: кільце, ніжна огорожа від усього світу. І ці: секунду тому їх не було, і тільки от зараз – ножом, – і ще крапає солодка кров.

Ближче – притулившись до мене плечем – і ми одне, з неї переливається в мене – і я знаю, так потрібно. Знаю кожним нервом, кожним волосом, кожним до болю солодким ударом серця. І така радість скоритися цьому «потрібно». Мабуть, шматку заліза так само радісно скоритися неминучому, точному закону – і впитися в магніт. Каменю, кинутому вгору, секунду похитнутися – і потім стрімголов вниз, на землю. І людині, після агонії, нарешті, зітхнути востаннє – і померти.

Пам'ятаю: я посміхнувся розгублено і ні до чого сказав:

– Туман... Дуже.

– Ти любиш туман?

Це древнє, давно забуте «ти», «ти» володаря до раба – увійшло в мене гостро, повільно: так, я раб, і це – теж потрібно, теж добре.

– Так, добре... – вголос сказав я собі. І потім їй: – Я ненавиджу туман. Я боюся туману.

– Значить – любиш. Боїшся – тому що це сильніше за тебе, ненавидиш – тому що боїшся, любиш – бо не можеш підкорити це собі. Адже тільки і можна любити непокірне.

Так, це так. І саме тому – саме тому я...

Нас йшло двоє – одне. Десь далеко крізь туман ледь чутно співало сонце, все наливалось пружним, перловим, золотим, рожевим, червоним. Весь світ – єдина неосяжна жінка, і ми – в самій її утробі, ми ще не народилися, ми радісно зріємо. І мені ясно, непорушно ясно: все – для мене, сонце, туман, рожеве, золоте – для мене...

Я не питав, куди ми йшли. Все одно: тільки б йти, йти, зріти, наливатися все пружніше...

– Ну от... – І зупинилася біля дверей. – Тут сьогодні чергує якраз один... Я про нього говорила тоді, в Древньому Будинку.

Я здалеку, одними очима, обережно зберігаючи визріваюче – прочитав вивіску: «Медичне Бюро». Все зрозумів.

Скляна, повна золотого туману, кімната. Скляні стелі з кольоровими пляшками, банками. Дроти. Синюваті іскри в трубках.

І чоловічок – найтонший. Він весь ніби вирізаний з паперу, і як би він не повернувся – все одно у нього тільки профіль, гостро відточений: блискуче лезо – ніс, ножиці – губи.

Я не чув, що йому говорила І: я дивився, як вона говорила – і відчував: посміхаюся нестримно, блаженно. Блиснули лезом ножиці-губи, і лікар сказав:

– Так, так. Розумію. Найнебезпечніша хвороба – небезпечніше за це я нічого не знаю... – засміявся, найтоншою паперовою рукою швидко написав щось, віддав листок І; написав – віддав мені.

Це були посвідчення, що ми – хворі, що ми не можемо з'явитися на роботу. Я крав свою роботу у Єдиної Держави, я – злодій, я – під Машиною Благодійника. Але це мені – далеко, байдуже, як в книзі... Я взяв листок, не вагаючись ані секунди; я – мої очі, губи, руки – я знав: так треба.

На розі, у напівпорожньому гаражі ми взяли аеро, І знову, як тоді, сіла за кермо, посунула стартер на «вперед», ми відірвалися від землі, попливли. Й слідом за нами все: рожево-золотий туман; сонце, тонко-лезовий профіль лікаря, раптом такий улюблений і близький. Раніше – все навколо сонця; тепер я знав, все навколо мене – повільно, блаженно, із замруженими очима...

Старенька біля воріт Древнього Будинку. Милый, зарослий, з променями-зморшками рот. Вірогідно, був зарослим усі ці дні – і тільки тепер розкрився, посміхнувся:

– А-а, пустунка! Ні щоб працювати, як всі... ну той годі! Як раптом що – я тоді прибіжу, скажу...

Важкі, скрипучі, непрозорі двері зачинилися, і негайно ж з болем розкрилося серце широко – ще ширше: навстіж. Її губи – мої, я пив, пив, відривався, мовчки дивився в розкриті мені очі – і знову...

Напівтемрява кімнат, синій, шафраново-жовтий, темно-зелений сап'ян, золота посмішка Будди, мерехтіння дзеркал. І – мій старий сон, такий тепер зрозумілий: все наситила золотисто-рожевим соком, і зараз переллється через край, бризне...

Дозріло. Й неминуче, як залізо і магніт, з солодкою покiрністю точному непорушному закону – я влився в неї. Не було рожевого талона, не було рахунку, не було Єдиної Держави, не було мене. Були тільки ніжно-гострі, зціплені зуби, були широко розкриті для мене золоті очі – і через них я повільно входив всередину, все глибше. І тиша – тільки в кутку – за тисячі миль – капають краплі в умивальнику, і я – всесвіт, і від краплі до краплі – ери, епохи...

Накинувши на себе юніфу, я нахилився до І – й очима вбирав у себе її останній раз.

– Я знала це... Я знала тебе... – сказала І дуже тихо. Швидко піднялася, надягла юніфу і повсякчасну свою гостру посмішку-укус. – Ну-с, грішний ангеле. Ви ж тепер загинули. Ні, не боїтеся? То до побачення! Ви повернетесь один. Ну?

Вона відкрила дзеркальні двері, вправлені в стіну шафи; через плече – на мене, чекала. Я слухняно вийшов. Та тільки-но переступив поріг – раптом стало потрібно, щоб вона притулилася до мене плечем – тільки на секунду плечем, більше нічого.

Я кинувся назад – у ту кімнату, де вона (ймовірно) ще застібала юніфу перед дзеркалом, вбіг – і зупинився. От – ясно бачу – ще погойдується старовинне кільце на ключі в дверях шафи, а І – немає. Піти вона нікуди не могла – вихід із кімнати тільки один – і все ж таки її немає. Я обнишпорив усе, я навіть відкрив шафу і обмацав там строкаті, старовинні сукні: нікого...

Мені якось ніяково, планетні мої читачі, розповідати вам про таку абсолютно неймовірну пригоду. Але що ж поробиш, якщо все це було саме так. Та хіба весь день із самого ранку не був сповнений неймовірностей, хіба не схоже все на цю давню хворобу сновидінь? І якщо так – чи не все одно: однією безглуздістю більше або менше? Крім того, я впевнений: рано чи пізно будь-яку безглуздість мені вдасться включити в який-небудь силогізм. Це мене заспокоює, сподіваюся, заспокоїть і вас.

...Який я наповнений! Якби ви знали, який я наповнений!

Запис 14-й

Конспект:

«Мій». Не можна. Холодна підлога

Усе ще про вчорашнє. Особиста година перед сном у мене була зайнята, і я не міг записати вчора. Але в мені усе це – наче вирізане, і тому особливо – можливо назавжди – ця нестерпно-холодна підлога...

Увечері мала прийти до мене О – це був її день. Я спустився до чергового взяти право на штори.

– Що з вами, – спитав черговий. – Ви якийсь сьогодні...

– Я... я хворий...

По суті, це була правда: я, напевно, хворий. Усе це хвороба. І негайно ж згадалося: так, адже посвідчення... Помацав у кишені: ось – шарудить. Значить – все було, все дійсно було...

Я простягнув папірець черговому. Відчував, як загорілися щоки; не дивлячись, бачив: черговий здивовано дивиться на мене.

І ось – 21.30. У кімнаті ліворуч – спущені штори. У кімнаті праворуч я бачу сусіда: над книгою – його шишкувата, вся в купинах, лисина і чоло – величезна, жовта парабола. Я болісно ходжу, ходжу: як мені – після всього – з нею, з О? І праворуч – ясно відчуваю на собі очі, чітко бачу зморшки на лобі – ряд жовтих, нерозбірливих рядків; і мені чомусь здається – ці рядки про мене.

За чверть 22 в кімнаті у мене – радісний рожевий вихор, міцне кільце рожевих рук навколо моєї шиї. І ось відчуваю: все слабше кільце, все слабше – розімкнулось – руки опустилися...

– Ви не той самий, ви не мій!

– Що за дика термінологія: «мій». Я ніколи не був... – і запнувся: майнула думка – раніше не був, вірно, але тепер... Адже я тепер живу не в нашому розумному світі, а в древньому, маревному, в світі коренів з мінус одиниці.

Штори падають. Там, за стіною праворуч, сусід упускає книгу зі столу на підлогу, і в останню, миттєву вузьку щілину між шторою і підлогою – я бачу: жовта рука схопила книгу, і в мені: чимдуж вхопитися б за цю руку...

– Я думала – я хотіла зустріти вас сьогодні на прогулянці. Мені багато про що... мені треба вам так багато...

Мила, бідна О! Рожевий рот – рожевий півмісяць ріжками донизу. Але не можу ж я розповісти їй усе, що було, – хоча б тому, що це зробить її співучасницею моїх злочинів: адже я знаю, у неї не вистачить сили піти в Бюро Хранителів, і відповідно...

О лежала. Я повільно цілував її. Я цілував цю наївну пухку складочку на зап'ястку, сині очі були закриті, рожевий півмісяць повільно розцвітав, розпускався – і я цілував її всю.

Раптом ясно відчуваю: до чого все спустошене, віддане. Не можу, не можна. Треба – і не можна. Губи у мене відразу охололи...

Рожевий півмісяць затремтів, померк, скорчився. О накинула на себе покривало, закуталась – обличчям у подушку...

Я сидів на підлозі біля ліжка – яка відчайдушно-холодна підлога – сидів мовчки. Болісний холод знизу – все вище, все вище. Ймовірно, такий самий мовчазний холод там, в синіх, німих міжпланетних просторах.

– Зрозумійте ж: я не хотів... – пробурмотів я. – Я всіма силами...

Це правда: я – справжній я – не хотів. І все ж: якими словами сказати їй. Як пояснити їй, що залізо не хотіло, але закон – неминучий, точний...

О підвела обличчя з подушок і, не відкриваючи очей, сказала:

– Ідіть, – але від сліз вийшло у неї «індіть» – і от чогось врзалася і ця безглузда дрібниця.

Весь пронизаний холодом, ціпеніючи, я вийшов у коридор. Там за склом – легкий, ледь помітний димок туману. Але до ночі, мабуть, знову він спуститься, наляже щосили. Що буде за ніч?

О мовчки ковзнула повз мене, до ліфта – грюкнули двері.

– Одну хвилинку, – крикнув я: стало страшно.

Але ліфт вже гудів вниз, вниз, вниз...

Вона забрала в мене R.

Вона забрала в мене O.

І все ж, і все ж

Запис 15-й

Конспект:

Дзвін. Дзеркальне море. Мені вічно горіти

Тільки увійшов до елінга, де будується «Інтеграл», – як назустріч Другий Будівельник. Обличчя в нього як завжди: кругле, біле, фаянсове – тарілка, і говорить – підносить на тарілці щось таке нестерпно-смачне:

– Ви от хворіти зволяєте, а тут без вас, без начальства, вчора, можна сказати, – випадок.

– Випадок?

– Звісно! Дзвінок, закінчили, стали всіх з елінга випускати – й уявіть: той, що випускав, упіймав нумеровану людину. Як вже він пробрався – не можу зрозуміти. Відвели до Операційного. Там з нього, голубчика, витягнуть, як і навіщо... (Посмішка – смачна...)

В Операційному працюють наші найкращі і найбільш досвідчені лікарі, під безпосереднім керівництвом самого Благодійника. Там – різні прилади й, головне, знаменитий Газовий Дзвін. Це, по суті, старовинний шкільний досвід: миша посаджена під скляний ковпак; повітряним насосом повітря в ковпаку розріджується все більше... Ну і так далі. Але тільки, звичайно, Газовий Дзвін значно більш досконалий апарат – із застосуванням різних газів, і потім – тут, звичайно, вже не знуцання над маленькою беззахисною твариною, тут висока мета – турбота про безпеку Єдиної Держави, іншими словами, про щастя мільйонів. Близько п'яти століть тому, коли робота в Операційному ще тільки налагоджувалася, знайшлися дурні, які порівнювали Операційне з давньою інквізицією, але ж це так безглуздо, як ставити на одне місце хірурга, що робить трахеотомію, і розбійника з великої дороги: в руках обох, можливо, один і той самий ніж, обидва роблять одне і те ж – ріжуть горло живій людині. І все ж

таки один – благодійник, інший – злочинець, один зі знаком +, інший зі знаком – ...

Усе це дуже ясно, все це в одну секунду, в один оборот логічної машини, а потім відразу ж зубці зачепили мінус – і ось нагорі вже інше: ще погойдуються кільце в шафі. Двері, очевидно, тільки зачинили – а її, І, немає: зникла. Цього машина ніяк не могла повернути. Сон? Але я ще й зараз відчуваю: незрозумілий солодкий біль у правому плечі – притулившись до правого плеча, І – поруч зі мною в тумані. «Ти любиш туман?» Так, і туман... все люблю, і все – пружне, нове, дивовижне, все – добре...

– Все – добре, – вголос сказав я.

– Добре? – кругло витріщилися фаянсові очі. – Тобто що ж тут доброго? Якщо цей нумерований примудрився... отже, вони – усюди, кругом, увесь час, вони тут, вони – біля «Інтеграла», вони...

– Та хто вони?

– А звідки я знаю, хто. Але я їх відчуваю – розумієте? Увесь час.

– А ви чули: ніби якусь операцію винайшли – фантазію вирізьблюють? (Днями, справді, я щось подібне чув.)

– Ну, знаю. До чого ж це тут?

– А до того, що я б на вашому місці пішов і попросив зробити собі цю операцію.

На тарілці виразно окреслилося щось лимонно-кисле. Милый – йому здалося образливим віддаленим натяком на те, що у нього може бути фантазія... Втім, що ж: тиждень тому, ймовірно, я б теж образився. А тепер – тепер ні: тому що я знаю, що це у мене є, – що я хворий. І знаю ще – не хочеться одужати. От не хочеться, і все. Скляними сходами ми піднялися нагору. Все – під нами внизу – як на долоні...

Ви, хто читає ці записки, – ким би ви не були, але над вами сонце. І якщо ви теж коли-небудь були так само хворі, як я тепер, ви знаєте, яким буває – яким може бути – вранці сонце, ви знаєте це рожеве, прозоре, тепле золото. І саме повітря – трохи рожеве, і все просякнуте ніжною сонячною кров'ю, все – живе: живі і всі до одного посміхаються – люди. Може статися, через годину зникне, через годину викапає рожева кров, але поки – живе. І я бачу: пульсує і переливається щось в скляних соках «Інтеграла»; я бачу: «Інтеграл» мислить про велике і страшне своє майбутнє, про важкий вантаж

неминучого щастя, який він понесе туди вгору, вам, невідомим, вам, які вічно шукають і ніколи не знаходять. Ви знайдете, ви будете щасливими – ви зобов'язані бути щасливими, і вже недовго вам чекати.

Корпус «Інтеграла» майже готовий: витончений подовжений еліпсоїд із нашого скла – вічного, як золото, гнучкого, як сталь. Я бачив: зсередини кріпили до скляного тіла поперечні ребра – шпангоути, поздовжні – стрингери; в кормі ставили фундамент для гігантського ракетного двигуна. Щотри секунди могутній хвіст «Інтеграла» буде скидати полум'я і гази в світовий простір – і буде нестися, нестися – вогненний Тамерлан щастя...

Я бачив: по Тейлору, розмірено і швидко, в такт, наче важелі однієї величезної машини, нахилилися, розгиналися, поверталися люди вниз. В руках у них виблискували трубки: вогнем різали, вогнем спаювали скляні стінки, косинці, ребра, книці. Я бачив: по скляних рейках повільно котилися прозоро-скляні чудовиська-крани, і так само, як люди, слухняно поверталися, нахилилися, просували всередину, в череву «Інтеграла», свої вантажі. І це було одне: олюднені, досконалі люди. Це була найвища, приголомшлива краса, гармонія, музика... Швидше – вниз, до них, з ними!

І от – пліч-о-пліч, сплавлений з ними, захоплений сталевим ритмом... Мірні рухи: пружно-круглі, рум'яні щоки; дзеркальні, не затьмарені божевіллям думок лоби. Я плив дзеркальним морем. Я відпочивав.

І раптом один безтурботно обернувся до мене:

– Ну як: нічого, краще сьогодні?

– Що краще?

– Так от – не було ж вас учора. Ми вже думали – у вас небезпечно щось... – сяє чоло, посмішка – дитяча, безневинна.

Кров вдарила мені в обличчя. Я не міг, не міг збрехати цим очам. Я мовчав, тонував...

Зверху просунулося в люк, сяючи круглою білиною, фаянсове обличчя.

– Гей, Д-503! Завітайте-но сюди! Тут у нас, розумієте, вийшла жорстка рама з консолями й вузлові моменти дають напругу на квадратній.

Не дослухавши, я прожогом кинувся до нього нагору – я ганебно рятувався втечею. Не було сили підняти очі – рябіло від блискучих,

скляних сходів під ногами, і з кожною сходинкою все безнадійніше: мені, злочинцеві, отруєному, – тут не місце. Мені ніколи вже більше не влитися в точний механічний ритм, не пливати дзеркально-безтурботним морем. Мені – вічно горіти, метатися, відшукувати куточок, куди б заховати очі, – вічно, поки я нарешті не знайду сили пройти і...

І крижана іскра – наскрізь: я – нехай; я – байдуже; але ж треба буде і про неї, і її теж...

Я виліз з люка на палубу і зупинився: не знаю, куди тепер, не знаю, навіщо прийшов сюди. Подивився вгору. Там тьмяно підіймалося змучене полуднем сонце. Внизу – був «Інтеграл», сіро-скляний, неживий. Рожева кров витекла, мені ясно, що все це – тільки моя фантазія, що все залишилося як і раніше, і водночас ясно...

– Та ви що, 503, оглухли? Кличу, кличу... Що з вами? – це Другий Будівельник – прямо над вухом у мене: мабуть, вже давно кричить.

Що зі мною? Я втратив кермо. Мотор гуде щосили, аеро тремтить і мчить, але керма немає – і я не знаю, куди мчу: вниз – і зараз об землю або вгору – і в сонце, у вогонь...

Запис 16-й

Конспект:

Жовте. Двовимірна тінь. Невиліковна душа

Не записував декілька днів. Не знаю скільки: всі дні – один. Всі дні – одного кольору – жовтого, наче спраглий, розжарений пісок, і жодного клаптика тіні, жодної краплі води, і по жовтому піску без кінця. Я не можу без неї – а вона, з тих пір як тоді незрозуміло зникла в Древньому Будинку...

З того часу я бачив її лиш раз на прогулянці. Два, три, чотири дні тому – не знаю: всі дні – один. Вона промайнула, на секунду заповнила жовтий, порожній світ. З нею об руку – по плече їй – двоякий S, і тонко-паперовий доктор, і хтось четвертий – запам'яталися тільки його пальці: вони вилітали з рукавів юніфи, наче пучки променів – надзвичайно тонкі, білі, довгі. І підняла руку, помахала мені; через голову I – нагнулася до того з пальцями-променями. Мені почулося слово «Інтеграл»: усі четверо озирнулися на мене; і ось вже загубилися в сіро-блакитному небі, і знову – жовтий, висушений шлях.

Увечері того дня у неї був рожевий квіток до мене. Я стояв перед нумератором – і з ніжністю, з ненавистю благав його, щоб клацнув, щоб у білому прорізі з'явилося швидше: I-330. Грюкали двері, виходили з ліфта бліді, високі, рожеві, смагляві; спадали кругом штори. Її не було. Не прийшла.

Та можливо, саме цієї миті, рівно о 22, коли я пишу це, – вона, закривши очі, так само тупиться до когось плечем і так само говорить комусь: «Ти любиш?» Кому? Хто він? Цей, з променями-пальцями, або R, що бризкає, губатий? Або S?

S... Чому всі дні я чую за собою його пласкі кроки, неначе хто хлюпає по калюжах? Чому він усі дні за мною – наче тінь? Попереду, збоку, ззаду, сіро-блакитна, двовимірна тінь: крізь неї проходять, на неї наступають, але вона все так само незмінно тут, поруч, прив'язана невидимою пуповиною. Може, ця пуповина – вона, I? Не знаю. Або, можливо, їм, Хранителям, вже відомо, що я...

Якби вам сказали: ваша тінь бачить вас, увесь час бачить. Розумієте? І от раптом – у вас дивне відчуття: руки – сторонні, заважають, і я ловлю себе на тому, що безглуздо, не в такт крокам, розмахую руками. Або раптом – неодмінно озирнутися, а озирнутися не можна, нізащо, шия – закута. І я біжу, біжу все швидше і спиною відчуваю: швидше за мною тінь, і від неї – нікуди, нікуди...

У себе в кімнаті – нарешті один. Але тут інше: телефон. Знову беру трубку: «Так, І-330, будь ласка». І знову в слухавці легкий шум, чийсь кроки в коридорі – повз двері її кімнати, і мовчання... Кидаю слухавку – і не можу, не можу більше. Туди – до неї.

Це було вчора. Побіг туди і цілу годину, від 16 до 17, бродив біля будинку, де вона живе. Повз, рядами, нумери. В такт сипалися тисячі ніг, мільйонноногий левіафан, гойдаючись, плив мимо. А мене одного виплеснуло бурею на безлюдний острів, і шукаю, шукаю очима в сіро-блакитних хвилях.

От зараз звідки-небудь – гостро-глузливий кут піднятих до скронь брів і темні вікна очей, і там, всередині, палає камін, рухаються чийсь тіні. І я одразу туди, всередину, і скажу їй «ти» – неодмінно «ти»: «Ти ж знаєш – я не можу без тебе. Так навіщо ж?»

Але вона мовчить. Я раптом чую тишу, раптом чую – Музичний Завод і розумію: вже більше 17, усі давно пішли, я один, я спізнився. Навкруги – скляна, залита жовтим сонцем пустеля. Я бачу: як у воді – скляній гладі підвішені догори дригом перекинуті, іскристі стіни, і перекинуто, глузливо, догори дригом підвішений я.

Мені потрібно швидше, негайно – в Медичне Бюро отримати посвідчення, що я хворий, інакше мене візьмуть і... А може, це й буде якнайкраще. Залишитися тут і спокійно чекати, поки побачать, доставлять до Операційного – відразу все закінчити, відразу все спокутувати.

Легкий шерех, і переді мною – подвійнозігнута тінь. Я не дивлячись відчував, як швидко угвинтилися в мене два сіро-сталевих свердла, щосили посміхнувся і сказав – що-небудь потрібно було сказати:

– Мені... мені треба в Медичне Бюро.

– У чому ж справа? Чого ж ви стоїте тут?

Безглуздо перекинутий, підвішений за ноги, я мовчав, увесь палахкочучи від сорому.

– Ідіть за мною, – суворо сказав S.

Я покiрно пішов, розмахуючи непотрiбними, стороннiми руками. Очі не можна було підняти, увесь час йшов у дикому, перевернутому догори дригом світі: ось якісь машини – фундаментом догори, й антиподно приклеєні ногами до стелі люди, і ще нижче – скуте товстим склом бруківки небо. Пам’ятаю: найобразливішим було те, що востаннє в житті я побачив це оттак, перекинуто, не по-справжньому. Але підняти очі було не можна.

Зупинилися. Переді мною – сходи. Один крок – і я побачу: фігури в білих лікарських фартухах, величезний німий Дзвін...

З силою, якимось гвинтовим приводом, я нарешті відірвав очі від скла під ногами – раптом в обличчя мені бризнули золоті букви «Медичне»... Чому він привів мене сюди, а не в Операційне, чому він помилював мене – про це я тієї миті навіть і не подумав: одним стрибком – через щаблі, щільно зачинив за собою двері – і зітхнув. Так: ніби з самого ранку я не дихав, не билося серце – і тільки тепер зітхнув вперше, тільки тепер розкрився шлюз в грудях...

Двоє: один – коротенький, тумбоногий – очима, наче на роги, підкидав пацієнтів, та інший – найтонший, блискучі ножиці-губи, лезо-ніс... Той самий.

Я кинувся до нього, як до рідного, просто на леза – щось про безсоння, сни, тіні, жовтий світ. Ножиці-губи блищали, посміхалися.

– Погані ваші справи! Мабуть, у вас утворилася душа.

Душа? Це дивне, древнє, давно забуте слово. Ми говорили іноді «душа в душу», «бездушний», «душолюб», але душа...

– Це... дуже небезпечно, – пробелькотів я.

– Невиліковно, – відрізали ножиці.

– Але... власне, в чому ж суть? Я щось не... не уявляю.

– Бачите... як би це вам... Адже ви математик?

– Так.

– Так от – площина, поверхня, ну ось це дзеркало. І на поверхні ми з вами, от – бачите, і мружимо від сонця очі, і ця синя електрична іскра в трубці, і геть – майнула тiнь аеро. Тільки на поверхні, тільки секундно. Але уявіть – від якогось вогню ця непрозора поверхня раптом розм’якшилася, і вже ніщо не ковзає по ній – все проникає всередину, туди, у цей дзеркальний світ, куди ми з цікавістю заглядаємо дітьми – діти зовсім не такі дурні, запевняю вас. Площина

стала об'ємом, тілом, світом, і це всередині дзеркала – всередині вас – сонце, і вихор від гвинта аеро, і ваші тремтячі губи, і ще чийсь. І розумієте: холодне дзеркало відображає, відкидає, а це – вбирає, і від усього слід – навіки. Одного разу ледве помітна зморшка в когось на обличчі – і вона вже назавжди всередині вас; одного разу ви почули: в тиші впала крапля – і ви чуєте зараз...

– Так, так, саме... – я схопив його за руку. Я чув зараз: з крана умивальника – повільно капають краплі в тишу. І я знав, це – назавжди. Але все ж таки чому раптом душа? Не було, не було – і раптом... Чому ні у кого немає, а у мене...

Я ще міцніше вчепився в найтоншу руку: мені моторошно було втратити рятувальний круг.

– Чому? А чому у нас немає плавців, немає крил – одні тільки лопаткові кістки – фундамент для крил? Та тому що крила вже не потрібні – є аеро, крила тільки заважали б. Крила – щоб літати, а нам вже нікуди: ми – прилетіли, ми – знайшли. Чи не так?

Я розгублено кивнув головою. Він подивився на мене, розсміявся гостро, ланцетно. Той, інший, почув, тумбоного протупав зі свого кабінету, очима підкинув на роги мого найтоншого доктора, підкинув мене.

– У чому річ? Як: душа? Душа, ви говорите? Бозна-що! Так ми скоро і до холери дійдемо. Я вам казав (найтоншого на роги) – я вам говорив: треба у всіх – у всіх фантазію... Екстирпувати фантазію. Тут тільки хірургія, тільки одна хірургія...

Він натягнув величезні рентгенівські окуляри, довго ходив навколо і вдивлявся крізь кістки черепа – в мій мозок, записував щось у книжку.

– Надзвичайно, надзвичайно цікаво! Послухайте: а чи не погодилися б ви... заспиртуватися? Це було б для Єдиної Держави надзвичайно... це допомогло б нам попередити епідемію... Якщо у вас, зрозуміло, немає особливих підстав...

– Бачте, – сказав він, – номер Д-503 – будівельник «Інтеграла», і я впевнений – це порушило б...

– А-а, – промимрив той і затумбував назад до свого кабінету.

Ми залишилися вдвох. Паперова рука легко, ласкаво лягла на мою руку, профільне обличчя близько нагнулося до мене; він шепнув:

– По секрету скажу вам – це не у вас одного. Мій колега не дарма говорить про епідемію. Згадайте-но, хіба ви самі не помічали у кого-небудь схоже – дуже схоже, дуже близьке... – він пильно подивився на мене. На що він натякає – на кого? Невже...

– Слухайте... – я схопився зі стільця. Але він уже голосно заговорив про інше:

– А від безсоння, від цих ваших снів – можу вам одне порадити: побільше ходіть пішки. Ось візьміть і завтра ж з ранку прогуляйтеся... ну хоч би до Древнього Будинку.

Він знову проколов мене очима, посміхався найтонше. І мені здалося: я абсолютно ясно побачив загорнуту в тонку тканину цієї посмішки слово – букву – ім'я, єдине ім'я... Чи це знову тільки фантазія?

Я ледве дочекався, поки він написав мені посвідчення про хворобу на сьогодні і на завтра, ще раз мовчки міцно стиснув йому руку і вибіг назовні.

Серце – легке, швидке, як аеро, і несе, несе мене вгору. Я знав: завтра – якась радість. Яка?

Запис 17-й

Конспект:

Крізь скло. Я помер. Коридори

Я абсолютно спантеличений. Вчора, в цей самий момент, коли я думав, що все вже розплуталось, знайдені всі ікси – в моєму рівнянні з'явилися нові невідомі.

Початок координат у всій цій історії – звичайно, Древній Будинок. З цієї точки – осі X-ів, Y-ів, Z-ів, на яких для мене з недавнього часу побудований увесь світ. По осі X-ів (Проспекту 59-му) я йшов пішки до початку координат. В мені – строкатим вихором вчорашнє: перекинуті будинки й люди, болісно-сторонні руки, блискучі ножиці, краплі, що гостро капають в умивальнику – так було, було одного разу. І все це, розриваючи м'язи, стрімко крутиться там – за розплавленою від вогню поверхнею, де «душа».

Щоб виконати припис лікаря, я навмисне вибрав шлях не по гіпотенузі, а по двом катетам. І от уже другий катет: кругова дорога біля підніжжя Зеленої Стіни. З неосяжного зеленого океану за Стіною котився на мене дикий мур з коренів, квітів, гілок, листя – встав на диби – зараз накриє мене, і з людини – найтоншого і найтоншого з механізмів – я перетворюся...

Але, на щастя, між мною і диким зеленим океаном – скло Стіни. О велична, божественна мудрість стін, перепон! Це, можливо, найбільший з усіх винаходів. Людина перестала бути дикою твариною тільки тоді, коли вона побудувала першу стіну. Людина перестала бути дикою людиною тільки тоді, коли ми побудували Зелену Стіну, коли ми цією Стіною ізолювали свій машинний, досконалий світ від нерозумного, потворного світу дерев, птахів, тварин...

Крізь скло на мене – туманно, тьмяно – тупа морда якогось звіра, жовті очі, вперто повторюють одну і ту ж незрозумілу мені думку. Ми довго дивилися один одному в очі – в ці шахти з поверхневого світу в інший, заповерхневий. І в мені копошиться: «А раптом він, жовтоокий, – у своїй безглузді, брудній купі листя, в своєму неврахованому житті – щасливіший за нас?»

Я змахнув рукою, жовті очі мигнули, позадкували, пропали в листі. Жалюгідна істота! Який абсурд: він – щасливіший за нас! Може бути, щасливіший за мене – так; але ж я – тільки виключення, я хворий.

Та і я... Я вже бачу темно-червоні стіни Древнього Будинку – і милий зарослий баб'ячий рот... я кидаюся до старої щодуху:

– Тут вона?

Зарослий рот розкрився повільно:

– Це хто ж такий – вона?

– Ах, ну хто-хто? Так І, звичайно... Ми ж разом з нею тоді – на аеро...

– А-а, так, так... Так-так-так...

Промені-зморшки біля губ, лукаві промені з жовтих очей, які пробираються всередину мене, – все глибше... І нарешті:

– Ну, добре вже... тут вона, недавно пройшла.

Тут. Я побачив: біля ніг старої – кущ сріблясто-гіркого полину (двір Древнього Будинку – це той самий музей, він ретельно збережений в доісторичному вигляді), полин простягнув гілку на руку старій, стара погладжує гілку, на колінах у неї – від сонця жовта смуга. І на одну мить: я, сонце, стара, полин, жовті очі – ми всі єдине, ми міцно пов'язані якимись жилками, і по жилах – одна загальна, буйна, чудова кров...

Мені тепер соромно писати про це, але я обіцяв у цих записках бути відвертим до кінця. Так от: я нагнувся – і поцілував зарослий, м'який, моховий рот. Стара утерлася, засміялася...

Бігом через знайомі напівгісні гучні кімнати – чомусь одразу туди, в спальню. Вже біля дверей схопився за ручку і раптом: «А якщо вона там не одна?» Став, прислухався. Але чув тільки: тукало поряд – не в мені, а десь біля мене – моє серце.

Увійшов. Широке, незім'яте ліжко. Дзеркало. Ще дзеркало в дверях шафи, і в замковій щілині там – ключ зі старовинним кільцем. І нікого.

Я тихенько покликав:

– І! Ти тут? – і ще тихіше, з заплющеними очима, затамувавши подих, – так, неначе б я стояв уже на колінах перед нею: – І! Мила!

Тихо. Тільки в білу чашку умивальника з крана капає вода, квапливо. Не можу зараз пояснити чому, але тільки це було мені неприємно; я міцно закрив кран, вийшов. Тут її немає: ясно. І виходить, вона в якійсь іншій «квартирі».

Широкими похмурими сходами збіг нижче, потягнув одні двері, інші, треті: замкнено. Все було замкнено, крім тільки тієї однієї «нашої» «квартири», і там – нікого.

І все-таки – знову туди, сам не знаю навіщо. Я йшов повільно, насилу – підошви раптом стали чавунними. Пам'ятаю чітко думку: «Це помилка, що сила тяжіння – константна. Отже, всі мої формули...»

Тут – розрив; в самому низу грюкнули двері, хтось швидко протупав по плитах. Я – знову легкий, найлегший – кинувся до поручнів – перегнутися, в одному слові, в одному крику «Ти!» – вигукнути все...

Й похололо: внизу – вписана в темний квадрат тіні від віконного сплетіння, розмахуючи рожевими крилами-вухами, мчала голова S.

Блискавкою – один тільки голий висновок, без умови (передумови я не знаю і тепер): «Не можна – нізащо – щоб він мене побачив».

І навшпиньки, втискаючись у стіну, я ковзнув вгору до тієї незамкненої квартири.

На секунду біля дверей. Той – тупо тупотить вгору, сюди. Тільки б двері! Я благав двері, але вони дерев'яні; рипнули, зойкнули. Вихором повз – зелене, червоне, жовтий Будда – я перед дзеркальними дверима шафи: моє бліде обличчя, прислухаються очі, губи... Я чую – кризь шум крові – знову скриплять двері... Це він, він.

Я захопився за ключ у двері шафи – і от кільце погойдуеться. Це щось нагадує мені – знову миттєвий, голий, без умови, висновок – вірніше, уламок: «Того разу I...». Я швидко відкриваю двері шафи – я всередині, в темряві, захоплюю її щільно. Один крок – під ногами хитнулося. Я повільно, м'яко поплив кудись вниз, в очах потемніло, я помер.

Пізніше, коли мені довелося записувати всі ці дивні події, я порився в пам'яті, в книгах – і тепер я, звісно, розумію: це був стан тимчасової смерті, знайомий древнім і – наскільки я знаю – зовсім невідомий у нас.

Не маю уявлення, як довго я був мертвий, швидше за все 5-10 секунд, але тільки через деякий час я воскрес, відкрив очі: темно й відчуваю – вниз, вниз... Простягнув руку – захопився – дряпанула та швидко пропала шорстка стінка, на пальці кров, ясно – все це не гра моєї хворої фантазії. Але що ж, що?

Я чув своє пунктирне, тремтяче дихання (мені соромно зізнатися в цьому – так все було несподівано й незрозуміло). Хвилина, дві, три – все вниз. Нарешті м'який поштовх: те, що падало у мене під ногами, – тепер нерухоме. В темряві я намацав якусь ручку, штовхнув – відчинилися двері – тьмяне світло. Побачив: позаду мене швидко неслася вгору невелика квадратна платформа. Кинувся – але вже було пізно: я був відрізаний тут... де це «тут» – не знаю.

Коридор. Тисячопудова тиша. На круглих склепіннях – лампочки, нескінченний, мерехтливий, тремтячий пунктир. Схоже трохи на «труби» наших підземних доріг, але тільки набагато вже і не з нашого скла, а з якогось іншого старовинного матеріалу. Промайнуло – про підземелля, де нібито рятувалися під час Двохсотлітньої Війни... Все одно: треба йти.

Йшов, думаю, хвилин двадцять. Звернув праворуч, коридор ширше, лампочки яскравіші. Якийсь невиразний гул. Можливо, машини, можливо, голоси – не знаю, але тільки я – біля важких непрозорих дверей: гул звідти.

Постукав, ще раз – голосніше. За дверима – затихло. Щось брязнуло, двері повільно, важко розчинилися.

Я не знаю, хто з нас двох остовпів більше, – переді мною був мій лезоносій, найтонший доктор.

– Ви? Тут? – і ножиці його так і зачинилися. А я – я ніби ніколи й не знав жодного людського слова: я мовчав, дивився і абсолютно не розумів, що він говорив мені. Можливо, мені треба піти звідси; тому що потім він швидко своїм пласким паперовим животом відтіснив мене до кінця цієї, більш світлої частини коридору – і штовхнув у спину.

– Дозвольте... я хотів... я думав, що вона, I-330. Але за мною...

– Стійте тут, – відрізав доктор і зник...

Нарешті! Нарешті вона поруч, тут – і чи не все одно, де це «тут». Знайомий, шафраново-жовтий шовк, посмішка-укус, запнуті шторою очі... У мене тремтять губи, руки, коліна – а в голові дивна думка:

«Коливання – звук. Тремтіння повинне звучати. Чому ж не чути?»

Її очі розкрилися мені – навстіж, я увійшов усередину...

– Я не міг більше! Де ви були? Чому... – ні на секунду не відриваючи від неї очей, я говорив, наче марив, – швидко, не доладно, –

можливо, навіть тільки думав. – Тінь – за мною... Я помер – з шафи... Тому що цей ваш... каже ножицями: у мене душа... Невиліковна...

– Невиліковна душа! Бідненький мій! – І розсміялася – і мене окропила сміхом: усе марення пройшло, і всюди виблискують, дзвенять смішинки, і як... як все добре.

З-за рогу знову вивернувся доктор – чудовий, прекрасний, найтонший доктор.

– Ну-с, – зупинився він біля неї.

– Нічого, нічого! Я вам потім розповім. Він випадково... Скажіть, що я повернуся за... хвилин п'ятнадцять...

Доктор майнув за ріг. Вона чекала. Глухо грюкнули двері. Тоді І повільно, повільно, все глибше втикаючи мені в серце гостру, солодку голку – притулилася плечем, рукою, вся – і ми пішли разом з нею, разом з нею – двоє – одне...

Не пам'ятаю, де ми звернули в темряву – і в темряві сходами вгору, без кінця, мовчки. Я не бачив, але знав: вона йшла так само, як і я, – із закритими очима, сліпа, закинувши вгору голову, закусивши губи, – і слухала музику: моє ледь чутне тремтіння.

Я отямився в одному з незліченних закапелків у дворі Древнього Будинку: якийсь паркан, з землі – голі, кам'янисті ребра і жовті зуби розвалених стін. Вона відкрила очі, сказала: «Післязавтра о 16». Пішла.

Чи було все це насправді? Не знаю. Дізнаюся післязавтра. Реальний слід тільки один: на правій руці – на кінчиках пальців – здерта шкіра. Але сьогодні на «Інтегралі» Другий Будівельник запевняв мене, ніби він сам бачив, як я випадково зачепив цими пальцями шліфувальне кільце – в тому-то й річ. Що ж, можливо, і так. Напевне, так. Не знаю – нічого не знаю.

Запис 18-й

Конспект:

Логічні хащі. Рани і пластир. Більше ніколи

Учора ліг – і відразу ж канув на сонне дно, неначе корабель, який перекинувся через перевантаження. Товща глухої, зеленої води, що колихається. І от повільно спливаю з дна вгору і десь на середині глибини відкриваю очі: моя кімната, ще зелений, застиглий ранок. На дзеркальних дверях шафи – уламок сонця – в очі мені. Це заважає вірно виконати встановлені Скрижаллю години сну. Краще б за все – відкрити шафу. Але я весь – наче в павутині, і павутина на очах, немає сил встати...

Все-таки встав, відкрив – і раптом за дзеркальними дверима, виплутуючись із сукні, вся рожева – І. Я так звук тепер до самого неймовірного, що, наскільки пам'ятаю, – навіть зовсім не здивувався, ні про що не запитав: скоріше в шафу, зачинив за собою дзеркальні двері – і, задихаючись, швидко, сліпо, жадібно возз'єднався з І. Як тепер бачу: крізь дверну шпарину в темряві – гострий сонячний промінь переломлюється блискавкою на підлозі, на стінці шафи, вище – і от це жорстоке, блискуче лезо впало на закинуту, оголену шию І... і в цьому для мене є щось таке страшне, що я не витримав, крикнув – і ще раз відкрив очі.

Моя кімната. Ще зелений, застиглий ранок. На дверях шафи уламок сонця. Я – в ліжку. Сон. Але ще буйно б'ється, здригається, бризкає серце, ниє в кінчиках пальців, в колінах. Це – безсумнівно було. І я не знаю тепер: що сон, що дійсність; ірраціональні величини проростають крізь все міцне, звичне, тривимірне, і замість твердих, шліфованих площин – кругом щось коряве, кошлате...

До дзвінка ще далеко. Я лежу, думаю – і розмотується надзвичайно дивний, логічний ланцюг.

Усякому рівнянню, всякій формулі в поверхневому світі відповідає крива або тіло. Для формул ірраціональних, для мого, ми не знаємо відповідних тіл, ми ніколи не бачили їх... Але в тому-то і жах, що ці тіла – невидимі – є, вони неодмінно, неминуче повинні бути: бо в

математиці, як на екрані, проходять перед нами їх химерні, колючі тіні – ірраціональні формули; і математика, і смерть – ніколи не помиляються. І якщо цих тіл ми не бачимо в нашому світі, на поверхні, для них є – неминуче повинен бути – цілий величезний світ там, за поверхнею...

Я схопився, не чекаючи дзвінка, і забігав по кімнаті. Моя математика – досі єдиний міцний і непорушний острів у всьому моєму звихнутому житті – теж відірвалася, попливла, закрутилася. Що ж, виходить, ця безглузда «душа» – так само реальна, як моя юніфа, як мої чоботи – хоча я їх і не бачу зараз (вони за дзеркальними дверима шафи)? І якщо чоботи не хвороба – чого ж «душа» хвороба?

Я шукав і не знаходив виходу з диких логічних хащів. Це були такі ж невідомі та страшні нетрі, як ті – за Зеленою Стіною, – і вони так само були надзвичайними, незрозумілими істотами, що говорять без слів. Мені здавалося – крізь якесь товсте скло – я бачу: нескінченно велике і водночас нескінченно мале, скорпіоноподібне, з прихованим і постійно відчутним мінусом-жалом... А можливо, це ніщо інше, як моя «душа», подібно легендарному скорпіону древніх, що добровільно жалять себе всім тим, що...

Дзвінок. День. Усе це, не вмираючи, не зникаючи, – тільки прикрите денним світлом; як видимі предмети, не вмираючи, – до ночі прикриті нічною темрявою. В голові – легкий, хиткий туман. Крізь туман – довгі, скляні столи; повільно, мовчки, в такт жують шароголові. Здалеку крізь туман постукує метроном, і під цю звично-пестливу музику я машинально, разом з усіма, рахую до п'ятдесяти: п'ятдесят узаконених жувальних рухів на кожен шматок. І, машинально відбиваючи такт, опускаюся вниз, відмічаю своє ім'я в книзі для тих, хто йде – як всі. Але відчуваю: живу окремо від усіх, один, обгороджений м'якою стіною, що заглушає їх звуки, і за цією стіною – мій світ...

Але от що: якщо цей світ – тільки мій, навіщо ж він у цих записах? Навіщо тут ці безглузді «сни», шафи, нескінченні коридори? Я з великим сумом бачу, що замість стрункої і строго математичної поеми на честь Єдиної Держави у мене виходить якийсь фантастичний авантюрний роман. Ох, якби і справді це був тільки роман, а не теперішнє моє, сповнене іксів, і падінь, життя.

Утім, можливо, все на краще. Найімовірніше, ви, невідомі мої читачі, – діти в порівнянні з нами (адже ми, вирощені Єдиною Державою, – отже, досягли найвищих можливих для людини вершин). І як діти – тільки тоді ви без крику проковтнете все гірке, що я вам дам, коли це буде ретельно обкладено густим пригодницьким сиропом...

Увечері:

Чи знайоме вам це почуття: коли на аеро мчиш угору по синій спіралі, вікно відкрите, в обличчя свистить вихор – землі немає, про землю забуваєш, земля так само далеко від нас, як Сатурн, Юпітер, Венера? Так я живу тепер, в обличчя – вихор, і я забув про землю, я забув про милу, рожеву О. Але все ж земля існує, раніше чи пізніше – треба сісти на неї, і я тільки закриваю очі перед тим днем, де в моєму Сексуальному Табелі стоїть її ім'я – ім'я О-90...

Сьогодні ввечері далека земля нагадала про себе.

Щоб виконати припис лікаря (я щиро, щиро хочу видужати), я аж дві години блукав скляними, прямолінійними пустелями проспектів. Усі, згідно зі Скрижаллю, були в аудиторіумах, і тільки я один... Це було, по суті, протиприродне видовище: уявіть собі людський палець, відрізаний від цілого, від руки – окремий людський палець, сутуло зігнувшись, підстрибуючи біжить по скляному тротуару. Цей палець – я. І ще дивніше, протиприродніше за все – це те, що пальцю зовсім не хочеться бути на руці, бути з іншими: або – ось так, одному, або... Ну так, мені вже більше нічого приховувати: або удвох із нею – з тією, знову так само переливаючи в неї всього себе крізь плече, крізь сплетені пальці рук...

Додому я повернувся, коли сонце вже сідало. Вечірній рожевий попіл – на склі стін, на золоті шпиля акумуляторної вежі, на голосах й усмішках зустрічних номерів. Чи не дивно: згасаючі сонячні промені падають під таким самим кутом, що й загораються вранці, а все – зовсім інше, інша ця рожевість – тепер дуже тихо, трохи гіркувате, а вранці – знову буде дзвінке, шипуче.

І от внизу, у вестибюлі, з-під купи вкритих рожевим попелом конвертів – Ю, контролерка, витягла і подала мені листа. Повторюю: це дуже поважна жінка, і я впевнений – у неї найкращі почуття до мене.

І все ж, щоразу, як я бачу ці обвислі, схожі на риб'ячі зябра, щоки, мені чомусь неприємно.

Простягаючи до мене сучкуватою рукою лист, Ю зітхнула. Але це зітхання тільки трохи колихнуло ту завісу, яка відділяла мене від світу: я весь цілком спроектований був на тремтячий конверт в моїх руках, де – я не сумнівався – лист від І.

Тут – другий вдих, настільки явно, двома рисками підкреслений, що я відірвався від конверта – і побачив: між зябер, крізь сором'язливі жалюзі спущених очей – ніжна, осліплююча посмішка, що обгортає. А потім:

– Бідний ви, бідний, – зітхання з трьома рисками і кивок на лист, ледь помітний (зміст листа вона, згідно з обов'язком, вочевидь, знала).

– Ні, мабуть, я... Чому ж?

– Ні, ні, дорогий мій: я знаю вас краще, ніж ви самі. Я вже давно придивляюся до вас – і бачу: треба, щоб поруч із вами в житті йшов би той, хто довгі роки вивчав життя...

Я відчуваю: увесь обліплений її посмішкою – це пластир на ті рани, якими зараз покриє мене цей тремтячий в моїх руках лист. І нарешті – крізь сором'язливі жалюзі – зовсім тихо:

– Я подумаю, любий, я подумаю. І будьте певні: якщо я відчую в собі достатньо сили – ні-ні, я спочатку ще повинна подумати...

Великий благодійник! Невже мені судилося... неville вона хоче сказати, що...

В очах у мене рябить – тисячі синусоїдів, лист стрибає. Я підходжу ближче до світла, до стіни. Там згасає сонце, і звідти – на мене, на підлогу, на мої руки, на лист все густіше темно-рожевий, сумний попіл.

Конверт підірвано – скоріше підпис – і рана – це не І, це... О. І ще рана: на листочку знизу, в правому кутку – розплилася ляпка – сюди крапнуло... Я не виношу ляпок – все одно: від чорнила вони або від... все одно від чого. І знаю: раніше – мені було б просто неприємно, неприємно очам – від цієї неприємної плями. Але чому ж тепер ця сіренька плямка – наче хмара, і від неї – все більш свинцевий і все більш темний? Чи це знову – «душа»?

Лист:

«Ви знаєте... чи, можливо, ви не знаєте – я не можу як слід писати – все одно: тепер ви знаєте, що без вас у мене не буде жодного дня, жодного ранку, жодної весни. Тому що R для мене

тільки... ну, то це для вас неважливо. Я йому, в будь-якому разі, дуже вдячна: одна без нього, ці дні – я б не знаю, що... За ці дні й ночі я прожила десять або, може бути, двадцять років. І наче кімната у мене – не чотирикутна, а кругла, й без кінця – навколо, навколо, і все одне й те ж, і ніде ніяких дверей.

Я не можу без вас – тому що я вас кохаю. Тому що я бачу, я розумію: вам тепер ніхто, ніхто в світі не потрібний, крім тієї, іншої, і – розумієте: саме, якщо я вас кохаю, я маю...

Мені потрібно ще тільки два-три дні, щоб зі шматочків мене як-небудь склеїти хоч трохи схожу на колишню О-90, – і я піду і сама зроблю заяву, що знімаю свій запис на вас, і вам має бути краще, вам має бути добре. Більше ніколи не буду, вибачте».

Більше ніколи. Так, звісно, краще: вона права. Але чого ж – чого ж...

Запис 19-й

Конспект:

Нескінченно мала третього порядку. Спідлобний. Через паранет

Там, у дивному коридорі з тремтячим пунктиром тьмяних лампочок... чи ні, ні – не там: пізніше, коли ми вже були з нею в якомусь загубленому куточку на дворі Древнього Будинку, – вона сказала: «післязавтра». Це «післязавтра» – сьогодні, і все – на крилах, день – летить, і наш «Інтеграл» уже крилатий: на ньому закінчили установку ракетного двигуна і сьогодні випробували його вхолосту. Які чудові, могутні залпи, і для мене кожен із них – салют на честь тієї, єдиної, на честь сьогодні.

При першому ході (= пострілі) під дулом двигуна виявився з десяток випадкових нумерів-зівак із нашого елінгу – від них зовсім нічого не залишилося, крім якихось крихт і сажі. З гордістю записую тут, що ритм нашої роботи не спіткнувся від цього ні на секунду, ніхто не здригнувся: та ми, і наші верстати – продовжували свій прямолінійний і круговий рух все з тією ж точністю, як ніби нічого не сталося. Десять нумерів – це навряд чи одна стомільйонна частина маси Єдиної Держави, при практичних розрахунках – це нескінченно мала третього порядку. Арифметично-безграмотну жалість знали тільки стародавні: для нас вона смішна.

І мені смішно, що вчора я міг думати – і навіть записувати на ці сторінки – про якусь жалюгідну сіреньку плямку, про якісь ляпки. Це – все те ж саме «розм'якшення поверхні», яка повинна бути алмазно-твердою – як наші стіни (давня приказка: «як об стіну горох»).

Шістнадцять годин. На додаткову прогулянку я не пішов: як знати, можливо, їй заманеться саме зараз, коли все дзвенить від сонця...

Я майже один в будинку. Крізь просонячні стіни – мені далеко видно вправо і вліво, і вниз – повисли в повітрі порожні кімнати, які дзеркально повторювали одна одну. І тільки блакитними, трохи прокресленими сонячною тушшю сходами повільно ковзає вгору худа, сіра тінь. От уже чути кроки – і я бачу крізь двері – я відчуваю: до

мене приліплена пластир-посмішка – і потім повз, іншими сходами – вниз...

Клацання нумератора. Я весь кинувся до вузького білого прорізу – і... і якийсь незнайомий мені чоловічий (з приголосною буквою) номер. Прогудів, грюкнув ліфт. Переді мною – недбало, набакир насуплене чоло, а очі... дуже дивне враження: ніби він говорив звідти, з-під лоба, де очі.

– Вам від неї лист... (спідлоба, з-під навісу). Просила, щоб неодмінно – все, як там сказано.

Спідлоба, з-під навісу – навкруги. Та нікого, нікого немає, ну, давай же! Ще раз озирнувшись, він сунув мені конверт, пішов. Я один.

Ні, не один: з конверта – рожевий талон, і – ледь помітний – її запах. Це вона, вона прийде, прийде до мене. Швидше – лист, щоб прочитати це на власні очі, щоб повірити в це до кінця...

Що? Не може бути! Я читаю ще раз – стрибаю через рядки: «Талон... і неодмінно спустіть штори, неначе я й справді у вас... Мені необхідно, щоб думали, що я... мені дуже, дуже шкода...»

Лист – на шматки. У дзеркалі на секунду – мої зіпсовані, зламані брови. Я беру талон, щоб і його так само, як її записку...

– «Просила, щоб неодмінно – все, як там сказано».

Руки ослабли, розтиснулися. Талон випав з них на стіл. Вона сильніша за мене, і я, здається, зроблю так, як вона хоче. А втім... втім, не знаю: побачимо – до вечора ще далеко... Талон лежить на столі.

У дзеркалі – мої зіпсовані, зламані брови. Чому і на сьогодні у мене немає лікарського свідоцтва: піти б ходити, ходити без кінця, навколо всієї Зеленої Стіни – і потім впасти в ліжку – на дно... А я маю – в 13-й аудиторіум, я маю міцно загвинтити всього себе, щоб дві години – дві години не рухаючись... коли треба кричати, тупати.

Лекція. Дуже дивно, що з блискучого апарату – не металевий, як зазвичай, а якийсь м'який, волохатий, моховий голос. Жіночий – мені вона миготить такою, якою колись жила маленька – гачок-стара, схожа на ту – біля Древнього Будинку.

Древній Будинок... і все відразу – фонтаном – знизу, і мені потрібно щосили загвинтити себе, щоб не затопити криком весь аудиторіум. М'які, волохаті слова – крізь мене, і від усього залишається тільки одне: щось – про дітей, про дитинознавство. Я – як фотографічна пластинка: все відтискую в собі з якоюсь чужою,

сторонньою, безглуздою точністю: золотий серп – світловий відблиск на гучномовці; під ним – дитина, жива ілюстрація – тягнеться до серця; засунуто до рота поділ мікроскопічної юніфи; міцно стиснутий кулачок, великий (точніше, дуже маленький) палець затиснутий всередину – легка, пухка тіль-складочка на зап'ясті. Як фотографічна пластинка – я друкував: ось тепер гола нога – звислася з краю, рожеве віяло пальців ступає на повітря – ось зараз, зараз об підлогу...

І – жіночий крик, на естраду змахнула прозорими крилами юніфа, підхопила дитину – губами – в пухку складочку на зап'ясті, зрушила на середину столу, спускається з естради. В мені друкується: рожевий – ріжками донизу – півмісяць рота, налиті до країв сині блюдечка-очі. Це – О. І я, наче читаю яку-небудь струнку формулу, – раптом відчуваю необхідність, закономірність цього нікчемного випадку.

Вона сіла трохи позаду мене і зліва. Я озирнувся; вона слухняно відвела очі від столу з дитиною, очима – в мене, в мені, і знову: вона, я і стіл на естраді – три точки, і через ці точки – прокреслено лінії, проєкції якихось неминучих, ще невидимих подій.

Додому – зеленою, сутінковою, вже окатою від вогнів вулицею. Я чув: весь цокаю – як годинник. І стрілки в мені – от переступлять через якусь цифру, я зроблю щось таке, що вже не можна буде назад. Їй потрібно, щоб хтось там думав: вона – у мене. А мені потрібна вона, і що мені за діло до її «потрібно». Я не хочу бути чужими шторами – не хочу, і все.

Позаду – знайома хода, плюхає, наче по калюжах. Я вже не оглядаюся, знаю: S. Піде за мною до самих дверей – і потім, напевно, буде стояти внизу, на тротуарі, і буравчиками угвинчуватися туди, нагору, в мою кімнату – поки там не спадуть, приховуючи чийсь злочин, штори...

Він, Янгол-Охоронець, поставив крапку. Я вирішив: ні. Я вирішив.

Коли я піднявся в кімнату і повернув вимикач – я не повірив очам: біля мого столу стояла О. Або, вірніше, – висіла: так висить пуста, знята сукня – під сукнею у неї начебто вже не було жодної пружини, безпружинні були руки, ноги, безпружинний, висячий голос.

– Я – про свій лист. Ви отримали його? Так? Мені потрібно знати відповідь, мені потрібно – сьогодні ж.

Я знизав плечима. Я з насолодою – неначе вона була в усьому винна – дивився на її сині, повні по вінця очі – зволікав із відповіддю. І

з насолодою, встромляючи в неї по одному слову, сказав:

– Відповідь? Що ж... Ви маєте рацію. Безумовно. В усьому.

– Це означає... (Усмішкою прикрите найдрібніше тремтіння, але я бачу.) Ну, дуже добре! Я зараз... я зараз піду.

І висіла над столом. Опущені очі, ноги, руки. На столі ще лежить зім'ятий рожевий талон *тієї*. Я швидко розгорнув цей свій рукопис – «МИ», його сторінками прикрив талон (можливо, більше від самого себе, ніж від О).

От – все пишу. Вже сто сімдесят сторінок... Виходить таке щось несподіване...

Голос – тінь голосу:

– А пам'ятаєте... я вам тоді на сьомий сторінці... Я вам тоді капнула – і ви...

Сині блюдечка – через край, нечутні, квапливі краплі – по щоках, вниз, квапливі через край – слова:

– Я не можу, я зараз піду... я ніколи більше, і нехай. Але тільки я хочу – я повинна від вас дитину – залиште мені дитину, і я піду, я піду!

Я бачив: вона вся тремтіла під юніфою, і відчував: я теж зараз... Я заклав назад руки, посміхнувся:

– Що? Захотілося Машини Благодійника?

І на мене – все так само, струмками через греблі – слова:

– Нехай! Але ж я відчую – я відчую її в собі. І хоч кілька днів... Побачити – тільки раз побачити у неї складочку ось тут – як там – як на столі. Один день!

Три точки: вона, я – і там на столі кулачок з пухкою складочкою...

Одного разу в дитинстві, пам'ятаю, нас повели на акумуляторну вежу. На верхньому прогоні я перехилився через скляний парапет, внизу – точки-люди, і солодко зойкнуло серце: «А що, як?» Тоді я тільки ще міцніше вхопився за поручні; тепер – я стрибнув вниз.

– Так ви хочете? Абсолютно усвідомлюючи, що...

Закриті – наче просто в обличчя сонцю – очі. Мокра, сяюча посмішка.

– Так, так! Хочу!

Я вихопив з-під рукопису рожевий талон – тієї – і побіг вниз, до чергового. О схопила мене за руку, щось крикнула, але що – я зрозумів тільки згодом, коли повернувся.

Вона сиділа на краю ліжка, руки міцно затиснуті в колінах.

– Це... це її талон?

– Чи не все одно. Ну... її, так.

Щось хруснуло. Імовірноше – О просто ворухнулася. Сиділа, руки в колінах, мовчала.

– Ну? Швидше... – Я грубо стиснув їй руку, і червоні плями (завтра – синці) на її зап'ясті, там – де пухка дитяча складочка.

Це – останнє. Потім – повернуть вимикач, думки гаснуть, тьма, іскри – і я через парапет униз...

Запис 20-й

Конспект:

Розряд. Матеріал ідей. Нульовий стрімчак

Розряд – дуже вдале визначення. Тепер я бачу, що це було схоже на електричний розряд. Пульс моїх останніх днів стає все більш сухим, більш частим, більш напруженим – полюси все ближче – сухе потріскування – ще міліметр: вибух, потім – тиша.

В мені тепер дуже тихо і порожньо – наче в домі, коли всі пішли і лежиш один, хворий, і так ясно чуєш виразне металеве постукування думок.

Ймовірно, цей «розряд» вилікував мене нарешті від моєї мученицької «душі» – і я знову став, як усі ми. Принаймні, тепер я без всякого болю подумки бачу О на сходах Куба, бачу її в Газовому Дзвоні. І якщо там, в Операційному, вона назве моє ім'я – нехай: в останню мить – я побожно і вдячно поцілую караючу руку Благодійника. У мене по відношенню до Єдиної Держави є це право – понести кару, і цим правом я не поступлюся. Ніхто з нас, нумерів, не повинен, не сміє відмовитися від цього єдиного свого – тим ціннішого – права.

...Тихенько, металевочітко постукують думки; невідомий аеро забирає мене в синю височінь моїх улюблених абстракцій. І я бачу, як тут – у найчистішому, розрідженому повітрі – з легким тріском, наче пневматична шина, – лопаються мої роздуми «про дієве право». І я бачу ясно, що це тільки відрижка безглузлого забобону древніх – їх ідеї про «право».

Є ідеї глиняні – і є ідеї, навіки виліплені з золота або дорогоцінного нашого скла. І щоб визначити матеріал ідеї, потрібно тільки капнути на нього сильнодіючою кислотою. Одну з таких кислот знали і древні: *reductio ad finem*. Здається, це називалося у них так; але вони боялися цієї отрути, вони вважали за краще бачити хоч якесь, хоч глиняне, хоч іграшкове небо, ніж синє ніщо. Ми ж – слава Благодійнику – дорослі, і іграшки нам не потрібні.

Так от – якщо капнути на ідею «права». Навіть у древніх – більш дорослі знали: джерело права – сила, право – функція від сили. І от – дві чаші терезів! На одній – грам, на іншій – тонна, на одній – «я», на іншій – «ми», Єдина Держава. Чи не ясно: припускати, що у «я» можуть бути повні «права» по відношенню до Держави, і припускати, що грам може врівноважити тонну, – це абсолютно одне й те саме. Звідси – розподіл: тонні – права, граму – обов'язки; і природний шлях від нікчемності до величі: забути, що ти – грам, і відчути себе мільйонною часткою тонни...

Ви, пишнотілі, рум'яні венеряни, ви, закопчені, як ковалі, уранітом – я чую в своїй синій тиші ваші нарікання. Але зрозумійте ж ви: все величне – просте; зрозумійте ж: непорушні й вічні тільки чотири правила арифметики. І великою, непорушною, вічною буде тільки мораль, побудована на чотирьох правилах. Це – остання мудрість, це – вершина тієї піраміди, на яку люди – червоні від поту, брикаючи і хриплячи, дерлися століттями. І з цієї вершини – там, на дні, де незначними черв'яками ще комашаться дещо, вціліле в нас від дикості предків, – з цієї вершини однакові: і протизаконна мати – О, і вбивця, і той безумець, що наважився кинути віршем в Єдину Державу; і однаковий для них суд: дочасова смерть. Це – те саме божественне правосуддя, про яке мріяли каміннодомові люди, освітлені рожевими найвними променями ранку історії: їхній «Бог» – хулу на Святу Церкву – карав так само, як вбивство.

Ви, ураніти, – суворі й чорні, як стародавні іспанці, мудро вміли спалювати на вогнищах, – ви мовчите, мені здається, ви – зі мною. Але я чую: рожеві венеряни – щось там про тортури, страти, про повернення до варварських часів. Дорогі мої: мені шкода вас – ви не здатні філософськи-математично мислити.

Історія людства йде вгору колами – як аеро. Кола різні – золоті, криваві, але всі вони однаково розділені на 360 градусів. І от від нуля – вперед: 10, 20, 200, 360 градусів – знову нуль. Так, ми повернулися до нуля – так. Але для мого математично мислячого розуму ясно: нуль – зовсім інший, новий. Ми пішли від нуля вправо – ми повернулися до нуля зліва, і тому: замість плюса нуль – у нас мінус нуль. Розумієте?

Цей Нуль мені бачиться якоюсь мовчазною, величезною, вузькою, гострою, як ніж, скелею. В лютій, кудлатій темряві, затамувавши подих, ми відчалили від чорної нічної сторони Нульової Скелі.

Століття – ми, Колумби, пливли, пливли, ми обігнули всю землю навкруги, і, нарешті, ура! Салют – і всі на щогли: перед нами – інший, досі невідомий бік Нульової Скелі, осяяний полярним саявом Єдиної Держави, блакитна брила, іскри веселки, сонця – сотні сонць, мільярди веселок...

Що з того, що лише товщиною ножа відокремлені ми від іншого боку Нульової Скелі. Ніж – найбільш міцне, найбільш безсмертне, найбільш геніальне з усього, що створила людина. Ніж – був гільйотиною, ніж – універсальний спосіб розірвати всі вузли, і по лезу ножа йде шлях парадоксів – єдино гідний безстрашного розуму шлях...

Запис 21-й

Конспект:

Авторський обов'язок. Лід набухає. Найскладніше кохання

Вчора був її день, а вона – знову не прийшла, і знову від неї – нерозбірлива записка, яка нічого не роз'яснює. Але я спокійний, абсолютно спокійний. Якщо я все ж роблю так, як це продиктовано в записці, якщо я все ж відношу до чергового її талон і потім, опустивши штори, сиджу у себе в кімнаті один – то це, зрозуміло, не тому, що я був не в силах йти всупереч її бажанню. Смішно! Звісно, ні. Просто – відокремлений шторами від усіх пластирно-цілющих посмішок, я можу спокійно писати ось ці самі сторінки, це перше. І друге: в ній, в І, я боюся втратити, можливо, єдиний ключ до розкриття всіх невідомих (історія з шафою, моя тимчасова смерть і так далі). А розкрити їх – я тепер відчуваю себе зобов'язаним, просто навіть як автор цих записів, не кажучи вже про те, що взагалі невідоме органічно вороже людині, і homo sapiens – тільки тоді людина в повному розумінні цього слова, коли в її граматиці абсолютно немає питальних знаків, але лише одні знаки оклику, коми і крапки.

І от, керований, як мені здається, саме авторським обов'язком, сьогодні о 16 я взяв аеро і знову вирушив у Древній Будинок. Був сильний зустрічний вітер. Аеро насилу продирався крізь повітряну гущавину, прозорі гілки свистіли й били. Місто внизу – усе ніби з блакитних брил льоду. Раптом – хмара, швидка коса тінь, лід свинцювіє, набухає, як навесні, коли стоїш на березі й чекаєш: от зараз все трісне, хлине, закрутиться, понесе; але хвилина за хвилиною, а крига все стоїть, і сам набухаєш, серце б'ється все неспокійніше, все частіше (втім, навіщо пишу я про це і звідки ці дивні відчуття? Тому що немає такого криголама, який міг би зламати прозорий і міцний кришталь нашого життя...).

Біля входу в Древній Будинок – нікого. Я обійшов навколо і побачив стару брамницю біля Зеленої Стіни: приставила козирком руку, дивиться вгору. Там над Стіною – гострі, чорні трикутники

якихось птахів: з карканням кидаються на приступ – грудьми об міцну огорожу з електричних хвиль – і назад, і знову над Стіною.

Я бачу: по темному, зарослому зморшками обличчю – косі, швидкі тіні, швидкий погляд на мене.

– Нікого, нікого, нікого немає! Так! І ходити не треба. Так...

Тобто як це, нема чого? І що це за дивна манера – вважати мене тільки чиеюсь тінню. А можливо, самі ви всі – мої тіні. Хіба я не населив вами ці сторінки – ще недавно чотирикутні білі пустелі. Без мене хіба б побачили вас всі ті, кого я поведу за собою вузькими стежками рядків?

Усього цього я, зрозуміло, не сказав їй; із власного досвіду я знаю: найболісніше – це посіяти в людині сумнів у тому, що вона – реальність, тривимірна – а не яка-небудь інша – реальність. Я тільки сухо зауважив їй, що її справа відкривати двері, і вона впустила мене у двір.

Пусто. Тихо. Вітер – там, за стінами, далекий, як той день, коли ми пліч-о-пліч, двоє-одно, вийшли знизу, з коридорів – якщо тільки це дійсно було. Я йшов під якимись кам'яними арками, де кроки, вдарившись об сирі склепіння, падали позаду мене – ніби весь час хтось інший крокував за мною по п'ятах. Жовті – з червоними цегляними прищами – стіни стежили за мною крізь темні квадратні окуляри вікон, стежили, як я відкривав співучі двері сараїв, як я заглядав у кути, тупики, закутки. Хвіртка в паркані й пустир – пам'ятка Великої Двохсотлітньої Війни: із землі – голі кам'яні ребра, жовті вискалені щелепи стін, древня піч із вертикаллю труби – навіки скам'янілий корабель серед кам'яних жовтих і червоних цегляних сплесків.

Здалося: саме ці жовті зуби я вже бачив одного разу – неясно, як на дні, крізь товщу води – і я став шукати. Провалювався в ями, спотикався об каміння, іржаві лапи хапали мене за юніфу, по лобі повзли вниз, в очі, гостро-солоні краплі поту...

Ніде! Тодішнього виходу знизу з коридорів я ніде не міг знайти – його не було. А втім – так, може бути, і краще: більше ймовірності, що все це був один з моїх безглузких «снів».

Утомлений, увесь в якомусь павутинні, в пилу, – я вже відкрив хвіртку – повернутися на головний двір. Раптом ззаду – шерех,

хлюпання кроків, і переді мною – рожеві крила-вуха, подвійнозігнута посмішка S.

Він, примружившись, вгвинтив в мене свої буравчики і запитав:

– Прогулюєтесь?

Я мовчав. Руки заважали.

– Ну, що ж, тепер почуваетесь краще?

– Так, дякую вам. Здається, приходжу в норму.

Він відпустив мене – підняв очі вгору. Голова закинута – і я вперше помітив його кадик.

Вгорі невисоко – метрах в 50 – дзижчали аеро. За їх повільним низьким льотом, за спущеним вниз чорним хоботом наглядових труб – я упізнав апарати Хранителів. Але їх було не два і не три, як зазвичай, а від десяти до дванадцяти (на жаль, повинен обмежитися приблизною цифрою).

– Чому їх сьогодні так багато? – взяв я на себе сміливість запитати.

– Чому? Гм... Справжній лікар починає лікувати ще здорову людину, ту, що захворіє тільки завтра, післязавтра, за тиждень. Профілактика, так!

Він кивнув, заплюхав кам'яними плитами двору. Потім обернувся – і через плече мені:

– Будьте обережні!

Я один. Тихо. Пусто. Далеко над Зеленою Стіною метушаться птахи, вітер. Що він цим хотів сказати?

Аеро швидко ковзає за течією. Легкі, важкі тіні від хмар, внизу – блакитні куполи, куби зі скляного льоду – свинцюють, набухають...

Увечері:

Я розкрив свій рукопис, щоб занести на ці сторінки кілька, як мені здається, корисних (для вас, читачі) думок про величній День Одностайності – цей день вже близький. І побачив: не можу тепер писати. Увесь час дослухаюся, як вітер ляскає темними крилами об скло стін, весь час озираюся, чекаю. Чого? Не знаю. І коли в кімнаті у мене з'явилися знайомі коричнево-рожеві зябра – я був дуже радий, кажу щиросердно. Вона сіла, цнотливо поправила запалу між колін складку юніфи, швидко обклеїла всього мене посмішками – по шматочку на кожну з моїх тріщин, – і я відчув себе приємно, міцно зв'язаним.

– Розумієте, приходжу сьогодні в клас (вона працює на Дитячовиховному Заводі) – і на стіні карикатура. Так, так, запевняю вас! Вони зобразили мене в якомусь риб'ячому вигляді. Можливо, я і насправді...

– Ні, ні, що ви, – поквапився я сказати (зблизька, справді, ясно, що нічого схожого на зябра немає, і в мене про зябра – це було абсолютно недоречно).

– Та врешті-решт – це і неважливо. Але розумієте: сам вчинок. Я, звісно, викликала Хранителів. Я дуже люблю дітей, і я вважаю, що найважча і висока любов – це жорстокість – ви розумієте?

Ще б! Це так перетиналося з моїми думками. Я не стерпів і прочитав їй уривок зі свого 20-го запису, починаючи звідси: «Тихенько, металево-чітко постукують думки...»

Не дивлячись я бачив, як здригаються коричнево-рожеві щоки, і вони рухаються до мене все ближче, і ось в моїх руках – сухі, тверді, навіть злегка колючі пальці.

– Дайте, дайте це мені! Я сфонографую це і змушу дітей вивчити напам'ять. Це потрібно не стільки вашим венерянам, скільки нам, нам – тепер, завтра, післязавтра.

Вона озирнулася – і зовсім тихо:

– Ви чули: кажуть, що в День Одностайності...

Я схопився:

– Що – що говорять? Що – в день Одностайності?

Затишних стін вже не було. Я миттєво відчув себе викинутим туди, назовні, де над дахами метався величезний вітер, і косі сутінкові хмари – все нижче...

Ю обхопила мене за плечі рішуче, твердо (хоча я помітив: резонуючи моє хвилювання – кісточки її пальців тремтіли).

– Сядьте, любий, не хвилюйтеся. Хіба мало що говорять... І потім, якщо тільки вам це потрібно – цього дня я буду коло вас, я залишу своїх дітей зі школи на кого-небудь іншого – і буду з вами, тому що ви, любий, ви – теж дитя, і вам потрібно...

– Ні, ні, – замахав я, – ні за що! Тоді ви, справді, будете думати, що я якась дитина – що я один не можу... Нізащо! (Зізнаюся, у мене були інші плани щодо цього дня.)

Вона посміхнулася; неписаний текст посмішки, очевидно, був: «Ах, який впертий хлопчик!» Потім сіла. Очі опущені. Руки

сором'язливо поправляють знову запалу між колін складку юніфи – і тепер про інше:

– Я думаю, що я повинна зважитися... заради вас... Ні, благаю вас: не квапте мене, я ще повинна подумати...

Я не квапив. Хоча й розумів, що повинен бути щасливий і що немає більшої честі, ніж увінчати собою чиїсь вечірні роки.

...Усю ніч – якісь крила, і я ходжу і закриваю голову руками від крил. А потім – стілець. Але стілець – не наш, теперішній, а стародавнього зразка, з дерева. Я перебираю ногами, як кінь (права передня – і ліва задня, ліва передня – і права задня), стілець підбігає до мого ліжка, влазить на нього – і я люблю дерев'яний стілець: незручно, боляче.

Дивно: невже не можна придумати ніякого засобу, щоб вилікувати цю сновхворобу або зробити її розумною – можливо, навіть корисною.

Запис 22-й

Конспект:

Закляклі хвилі. Все вдосконалюється. Я – мікроб

Ви уявіть собі, що стоїте на березі: хвилі – мірно вгору; і піднявшись – раптом так і залишилися, застигли, заклакли. Ось так само моторошно і неприродно було і це – коли раптово сплуталася, змішалася, зупинилася наша, призначена Скрижаллю, прогулянка. Востаннє щось подібне, як свідчать наші літописи, відбулося 119 років тому, коли в саму гущавину прогулянки, зі свистом і димом, звалився з неба метеорит.

Ми йшли так, як завжди, тобто як зображені воїни на ассірійських пам'ятках: тисяча голів – дві злиті, інтегральні ноги, дві інтегральні, в розмаху, руки. У кінці проспекту – там, де грізно гула акумуляторна вежа, – назустріч нам чотирикутник: з боків, попереду, ззаду – стража; в середині троє, на юніфах цих людей вже немає золотих номерів – і все до жаху ясно.

Величезний циферблат на вершині вежі – це було обличчя: нагнулося з хмар і, спльовуючи вниз секунди, байдуже чекало. І ось рівно о 13 годині 6 хвилин у чотирикутнику сталося зам'яття. Все це було зовсім близько від мене, мені видно було найдрібніші деталі, і дуже ясно запам'яталася тонка, довга шия і на скроні – плутане переплетіння блакитних жилок, наче річки на географічній карті маленького невідомого світу, і цей невідомий світ – очевидно, юнак. Ймовірно, він помітив когось у наших рядах: піднявся навшпиньки, витягнув шию, зупинився. Один із варті клацнув по ньому синюватою іскрою електричного батога; він тонко, наче щеня, вискнув. І потім – чіткий клац, приблизно кожні дві секунди – і виск, клац – виск.

Ми як і раніше розмірено, по-ассірійськи, йшли – і я, дивлячись на витончені зигзаги іскор, думав: «Усе в людському суспільстві безмежно вдосконалюється – і має вдосконалюватися. Яким потворним знаряддям був древній батіг – і скільки краси...»

Але тут, наче гайка, що зіскочила на повному ході, від наших рядів відірвалася тонка, пружно-гнучка жіноча фігура і з криком: «Досить!

Не сміти!» – кинулася прямисінько туди, в чотирикутник. Це було – наче метеор 119 років тому: вся прогулянка застигла, і наші ряди – сірі гребені скованих раптовим морозом хвиль.

Секунду я дивився на неї стороннє, як і всі: вона вже не була нумером – вона була тільки людиною, вона існувала тільки як метафізична субстанція образи, завданої Єдиній Державі. Але один якийсь її рух – завертаючи, вона зігнула стегна наліво – і мені раптом ясно: я знаю, я знаю це гнучке, наче батіг, тіло – мої очі, мої губи, мої руки знають його, – тієї миті я був у цьому абсолютно впевнений.

Двоє з варті – навперейми їй. Зараз – в поки ще ясній, дзеркальній точці бруківки – їх траєкторії перетнуться, – зараз її схоплять... Серце в мене ковгнуло, зупинилося – і не розмірковуючи: можна, не можна, безглуздо, розумно, – я кинувся в цю точку...

Я відчував на собі тисячі округлених від жаху очей, але це тільки давало ще більше якоїсь відчайдушно-веселої сили тому дикому, волохаторукому, що вирвався з мене, і він біг усе швидше. Ось вже два кроки, вона озирнулася...

Переді мною тремтяче, забризкане веснянками обличчя, руді брови... Не вона! Не І.

Скажена радість хльостала. Я хочу крикнути щось на кшталт: «Так її!», «Тримай її!» – але чую тільки свій шепіт. А на плечі в мене – вже важка рука, мене тримають, ведуть, я намагаюся пояснити їм...

– Послухайте, але ж ви повинні зрозуміти, що я думав, що це...

Але як пояснити всього себе, всю свою хворобу, записану на цих сторінках. І я стухаю, покірно йду... Листок, зірваний з дерева несподіваним ударом вітру, покірно падає вниз, але дорогою кружляє, чіпляється за кожну знайому гілку, розвилку, сучок: так я чіплявся за кожну з безмовних шарів-голів, за прозорий лід стін, за увіткнуту в хмару блакитну голку акумуляторної вежі.

Цієї миті, коли глуха завіса остаточно готова була відокремити від мене весь цей прекрасний світ, я побачив: недалеко, розмахуючи рожевими руками-крилами, над дзеркалом бруківки ковзала знайома, величезна голова. І знайомий, сплющений голос:

– Я вважаю обов'язком засвідчити, що нумер Д-503 – хворий і не в змозі регулювати свої почуття. І я впевнений, що він захоплений був природним обуренням...

– Так, так, – вхопився я. – Я навіть крикнув: тримай її!

Ззаду, за плечима:

– Ви нічого не кричали.

– Так, але я хотів – клянусь Благодійником, я хотів.

Я на секунду прогвинчений сірими, холодними буравчиками очей. Не знаю, чи побачив він в мені, що це (майже) правда, або у нього була якась таємна мета знову на деякий час пощадити мене, але тільки він написав записочку, віддав її одному з тих, хто тримав мене, – і я знову вільний, тобто, точніше, знову поміщений в струнку, нескінченні, ассірійські ряди.

Чотирикутник, і в ньому веснянкувате обличчя і скроня з географічною картою блакитних жилок – зникли за рогом, навіки. Ми йдемо – одне мільйонноголове тіло, і в кожному з нас – та смиренна радість, якою, ймовірно, живуть молекули, атоми, фагоцити. У стародавньому світі – це розуміли християни, єдині наші (хоча й дуже недосконалі) попередники: смиренність – чеснота, а гординя – вада, і що «МИ» – від Бога, а «Я» – від диявола.

От я – зараз в ногу з усіма – і все-таки окремо від усіх. Я ще весь тремчу від пережитих хвилювань, як міст, по якому щойно прогуркотів старий залізний поїзд. Я відчуваю себе. Але ж відчувають себе, усвідомлюють свою індивідуальність – тільки засмічене око, нарівний палець, хворий зуб: здорове око, палець, зуб – їх ніби й немає. Хіба не ясно, що особисте усвідомлення – це тільки хвороба?

Я, можливо, вже не фагоцит, що діловито і спокійно пожирає мікробів (з блакитною скронею і у веснянках): я, можливо, мікроб, і, можливо, їх вже тисяча серед нас, які ще прикидаються, як і я, фагоцитами...

Що, коли сьогоднішня, по суті, менш важлива подія, – що, коли все це тільки початок, тільки перший метеорит із цілої низки гуркітливих палаючих каменів, висипаних нескінченністю на наш скляний рай?

Запис 23-й

Конспект:

Квіти. Розчинення кристалу. Якщо тільки

Кажуть, є квіти, які розпускаються тільки раз на сто років. Чому ж не бути і таким, які квітнуть раз на тисячу – на десять тисяч років. Може бути, про це досі ми не знали тільки тому, що саме сьогодні настало це раз-на-тисячу-років.

І от, блаженно і п'яно, я йду сходами вниз, до чергового, і швидко у мене на очах, усюди кругом нечутно лопаються тисячолітні бруньки і розквітають крісла, черевики, золоті бляхи, електричні лампочки, чийсь темні кошлаті очі, грановані колонки перил, загублена на сходах хустка, столик чергового, над столиком – ніжно-коричневі, з цяточками, щоки Ю. Все – надзвичайне, нове, ніжне, рожеве, вологе.

Ю бере в мене рожевий талон, а над головою у неї – крізь скло стіни – звисає з небаченої гілки місяць, блакитний, пахучий. Я радісно показую пальцем і кажу:

– Місяць, – розумієте?

Ю поглядає на мене, потім на номер талона – і я бачу цей її знайомий, такий чарівно цнотливий рух: поправляє складки юніфи між кутами колін.

– У вас, дорогенький, ненормальний, хворобливий вигляд – бо ненормальність і хвороба одне й те ж. Ви себе губите, і вам цього ніхто не скаже – ніхто.

Це «ніхто» – звичайно, дорівнює номеру на талоні: I-330. Мила, чудова Ю! Ви, звичайно, маєте рацію: я – нерозсудливість, я – хворий, у мене – душа, я – мікроб. Але хіба цвітіння – не хвороба? Хіба не боляче, коли лопається брунька? І чи не думаєте ви, що сперматозоїд – найстрашніший із мікробів?

Я – нагорі, у себе в кімнаті. У широко розкритій чашечці крісла І. Я на підлозі, обняв її ноги, моя голова у неї на колінах, ми мовчимо. Тиша, пульс... і так: я – кристал, і я розчиняюся в ній, в І. Я абсолютно ясно відчуваю, як тануть, тануть у просторі шліфовані грані, що обмежують мене, – я зникаю, розчиняюсь в її колінах, у ній, я стаю все

меншим – і водночас все ширшим, все більшим, все неосяжнішим. Тому що вона – це не вона, а Всесвіт. А от на секунду я і це пронизане радістю крісло біля ліжка – ми одне: і чудово усміхнена старенька біля дверей Древнього Будинку, і дикі хащі за Зеленою Стіною, і якісь срібні на чорному руїни, що дрімають, наче стара, і двері, які щойно хлопнули десь, неймовірно далеко, – це все в мені, разом зі мною, слухає удари пульсу і мчить крізь блаженну секунду...

У безглуздох, сплутаних, затоплених словах я намагаюся розповісти їй, що я – кристал, і тому в мені – двері, і тому я відчуваю, яке щасливе крісло. Але виходить така нісенітниця, що я зупиняюся, мені просто соромно: я – і раптом...

– Мила І, пробач мені! Я абсолютно не розумію: я кажу такі дурниці...

– Чому ж ти думаєш, що дурниця – це недобре? Якби людську дурість пестили і виховували століттями так само, як розум, може бути, з неї вийшло б щось надзвичайно цінне.

– Так... (Мені здається, вона має рацію – як вона може зараз бути не права?)

– І за одну твою дурницю – за те, що ти зробив вчора на прогулянці, – я люблю тебе ще більше – ще більше.

– То навіщо ж ти мене мучила, навіщо ж таки не приходила, навіщо надсилала свої талони, навіщо змушувала мене...

– А можливо, мені варто було випробувати тебе? Можливо, мені потрібно знати, що ти зробиш все, що я захочу, – що ти вже повністю мій?

– Так, повністю!

Вона взяла моє обличчя – всього мене – в свої долоні, підняла мою голову:

– Ну, а як же ваші «обов'язки всякого чесного нумера»? Га?

Солодкі, гострі, білі зуби; посмішка. Вона в розкритій чашечці крісла – наче бджола: в ній жало і мед.

Так, обов'язки... Я подумки гортаю свої останні записи: справді, ніде навіть і думки про те, що, по суті, я б повинен...

Я мовчу. Я захоплено (і, ймовірно, нерозумно) посміхаюся, дивлюся в її зіниці, перебігаю з однієї на іншу, й у кожній із них бачу себе: я – крихітний, міліметровий – ув'язнений в цих крихітних,

райдужних темницях. І потім знову – бджоли – губи, солодкий біль цвітіння...

У кожному з нас, нумерів, є якийсь невидимий, тихо цокаючий метроном, і ми, не дивлячись на годинник, із точністю до п'яти хвилин знаємо час. Але тоді – метроном у мені зупинився, я не знав, скільки минуло, з переляку схопив з-під подушки бляху з годинником...

Слава Благодійнику: ще двадцять хвилин! Але хвилини – такі до смішного коротенькі, куці – біжать, а мені потрібно стільки розповісти їй – все, всього себе: про лист О, і про жахливий вечір, коли я дав їй дитину; і чомусь про свої дитячі роки – про математику Пляпи, про те, як я вперше був на святі Одностайності і гірко плакав, бо у мене на юніфі – в такий день – виявилася чорнильна пляма.

І підняла голову, сперлася на лікоть. У куточках губ – дві довгі, різкі лінії – і темний куток піднятих брів: хрест.

– Можливо, в цей день... – зупинилася, і брови ще темніші. Взяла мою руку, міцно стиснула її. – Скажи, ти мене не забудеш, ти завжди будеш про мене пам'ятати?

– Навіщо ти так? Про що ти? І, мила?

І мовчала, і її очі вже – повз мене, крізь мене, далекі. Я раптом почув, як вітер грюкає об скло величезними крилами (зрозуміло, це було і весь час, але почув я тільки тепер), і чомусь згадалися пронизливі птахи над вершиною Зеленої Стіни.

І струснула головою, скинула з себе щось. Ще раз, секунду, торкнулася мене вся – так аеро секундно, пружинно торкається землі перед посадкою.

– Ну, давай мої панчохи! Швидше!

Панчохи – кинуті на моєму столі, на відкритій (193-й) сторінці моїх записів. Поспіхом я зачепив рукопис, сторінки розсипалися, і ніяк не скласти по порядку, а головне – якщо і скласти, все одно не буде справжнього порядку, все одно – залишаться якісь пороги, ями, ікси.

– Я не можу так, – сказав я. – Ти – ось тут, поруч, і ніби все-таки за давньою непрозорою стіною: я чую крізь стіни шарудіння, голоси – і не можу розібрати слів, не знаю, що там. Я не можу так. Ти весь час щось недоговорюєш, ти жодного разу не сказала мені, куди я тоді потрапив у Древньому Будинку, і які коридори, і чому лікар – або, можливо, нічого цього не було?

І поклала мені руки на плечі, повільно, глибоко увійшла в очі:

– Ти хочеш дізнатися про все?

– Так хочу. Маю.

– І ти не побоїшся піти за мною всюди, до кінця – куди б я тебе не повела?

– Так, усюди!

– Добре. Обіцяю тобі: коли скінчиться свято, якщо тільки... О, так: а як ваш «Інтеграл» – все забуваю запитати – скоро?

– Ні: а що «якщо тільки»? Знову? Що «якщо тільки»?

Вона (вже біля дверей):

– Сам побачиш...

Я – один. Усе, що від неї залишилося, – це ледь чутний запах, схожий на солодкий, сухий, жовтий пил якихось квітів з-за Стіни. І ще: в мені міцно засіли гачечки-питання – на кшталт тих, якими користувалися стародавні для полювання на рибу (Доісторичний Музей).

...Чому вона раптом про «Інтеграл»?

Запис 24-й

Конспект:

Границя функції. Великдень. Перекреслити все

Я – як машина, пущена на занадто велике число обертів; підшипники загострилися, ще хвилина – закапає розплавлений метал, і все – в ніщо. Швидше – холодної води, логіки. Я ллю відрами, але логіка шипить на гарячих підшипниках і розпливається в повітрі невловимою білою парою.

О, так, ясно: щоб встановити істинне значення функції, треба взяти її границю. І ясно, що вчорашнє безглузде «розчинення у всесвіті», узятє в границі, є смерть. Тому що смерть і є цілковите розчинення мене у всесвіті. Звідси, якщо через «Л» позначимо любов, а через «С» смерть, то $L = f(C)$, тобто любов і смерть...

Так, саме так. Тому-то я і боюся І, я борюся з нею, я не хочу. Але чому ж в мені поруч і «я не хочу» і «мені хочеться»? В тому-то й жах, що мені хочеться знову цієї вчорашньої блаженної смерті. В тому-то й жах, що навіть тепер, коли логічна функція проінтегрована, коли очевидно, що вона неявно включає в себе смерть, я все-таки хочу її губами, руками, грудьми, кожним міліметром...

Завтра – День Одностайності. Там, звичайно, буде і вона, побачу її, але тільки здалеку. Здалеку – це буде боляче, тому що мені треба, мене нестримно тягне, щоб – поряд із нею, щоб – її руки, її плече, її волосся... Але я хочу навіть цього болю – нехай.

Благодійнику великий! Який абсурд – хотіти болю. Кому ж не зрозуміло, що больові – негативні – складові зменшують ту суму, яку ми називаємо щастям. І відповідно...

І от – ніяких «отже». Чисто. Голо.

Увечері:

Крізь скляні стіни будинку – вітряний, гарячково-рожевий, тривожний захід. Я повертаю крісло так, щоб переді мною не стирчало це рожеве, гортаю записи – і бачу: знову я забув, що пишу не для себе, а для вас, невідомі, кого я люблю і жалію, – для вас, які ще плентаються десь у далеких століттях, внизу.

От – про День Одностайності, про цей величний день. Я завжди любив його – з дитячих років. Я вважаю, для нас – це щось на кшталт того, що для древніх був їх «Великдень». Пам'ятаю, напередодні, бувало, складеш собі такий часовий календарик – радісно викреслюєш по одній годині: однією годиною ближче, на одну годину менше чекати... Будь я впевнений, що ніхто не побачить, – чесне слово, я б і нині скрізь носив із собою такий календарик і стежив за ним, скільки ще залишилося до завтра, коли я побачу – хоч здалека...

(Стали на заваді: принесли нову, тільки-но з майстерні, юніфу. За звичаєм, нам усім видають нові юніфи до завтрашнього дня. У коридорі – кроки, радісні вигуки, шум.)

Я продовжую. Завтра я побачу все те саме, що з року в рік повторюється і кожен раз це видовище хвилює по-новому: могутню Чашу Злагоди, благоговійно підняті руки. Завтра – день щорічних виборів Благодійника. Завтра ми знову вручимо Благодійнику ключі від непорушної твердині нашого щастя.

Звісно, це не схоже на безладні, неорганізовані вибори у древніх, коли – смішно сказати – навіть сам результат виборів заздалегідь був невідомим. Будувати державу на зовсім неврахованих випадковостях, наосліп – що може бути безглуздішим? І от все ж, виявляється, потрібні були століття, щоб зрозуміти це.

Чи потрібно говорити, що у нас і тут, як у всьому, – ні для яких випадковостей немає місця, ніяких несподіванок бути не може. І самі вибори мають значення швидше символічне: нагадати, що ми єдиний, могутній мільйонноклітинний організм, що ми – кажучи словами «Євангелія» древніх – єдина Церква. Тому що історія Єдиної Держави не знає випадку, щоб у цей урочистий день хоча б один голос наважився порушити величний унісон.

Кажуть, стародавні робили вибори якимось таємно, ховаючись, наче злодії; деякі наші історики стверджують навіть, що вони були на виборні святкування ретельно замаскованими (уявляю це фантастично-похмуро видовище: ніч, площа, фігури в темних плащах крадуться уздовж стін; багряне полум'я смолоскипів, що присідає від вітру...). Навіщо потрібна була вся ця таємничість – досі остаточно не з'ясовано; скоріш за все, вибори пов'язувалися з якимись містичними, забобонними, може, навіть злочинними обрядами. Нам же приховувати або соромитися нічого: ми святкуємо вибори відкрито, чесно, вдень. Я

бачу, як голосують за Благодійника всі; всі бачать, як голосую за Благодійника я – і чи може бути інакше, якщо «всі» і «я» – це єдине «Ми». Наскільки це благородніше, щиріше, вище, ніж боягузлива злодійська «таємниця» у древніх. Потім: наскільки це доцільніше. Адже якщо навіть припустити неможливо, тобто який-небудь дисонанс у звичайній монофонії, тож незримі Хранителі тут із нами, в наших рядах: вони негайно можуть встановити нумери, які впали в оману, і врятувати їх від подальших хибних кроків, а Єдина Держава – від них самих. І нарешті, ще одне...

Крізь стіну зліва: перед дзеркальними дверима шафи – жінка квапливо розстібає юніфу. Й на секунду, хаотично: очі, губи, дві гострі рожеві зав'язі. Потім падає штора, в мені миттєво все вчорашнє, і я не знаю, що «нарешті ще одне», і не хочу про це, не хочу! Я хочу одного: І. Я хочу, щоб вона кожна хвилину, всяку хвилину, завжди була зі мною – тільки зо мною. І те, що я писав щойно про Одностайність, це все не потрібне, не те, мені хочеться все викреслити, розірвати, викинути. Тому що я знаю (нехай це блюзнірство, але це так): свято тільки з нею, тільки тоді, коли вона буде поруч, пліч-о-пліч. А без неї завтрашнє сонце буде тільки кружечком з бляхи, і небо – пофарбованою синьою бляхою, і сам я.

Я хапаюся за телефонну трубку:

– І, це ви?

– Так, я. Як ви пізно!

– Можливо, ще не пізно. Я хочу вас попросити... Я хочу, щоб ви завтра були зі мною. Люба...

«Люба» – я кажу зовсім тихо. І чомусь миготить те, що було сьогодні вранці на елінгу: жартома поклали під стотонний молот годинник – розмах, вітром в обличчя – і стотонно-ніжний, тихий дотик до крихкого годинника. Пауза. Мені здається, я чую там – у кімнаті І – чийсь шепіт. Потім її голос:

– Ні, не можу. Адже ви розумієте: я б сама... Ні, не можу. Чому? Завтра побачите.

Ніч

Запис 25-й

Конспект:

Зішестя з небес. Найбільша в історії катастрофа. Відоме скінчилося

Коли перед початком усі встали й урочистим повільним пологом заколихався над головами гімн – сотні труб Музичного Заводу і мільйони людських голосів, – я на секунду забув все: забув щось тривожне, що говорила про сьогоднішнє свято І, забув, здається, навіть про неї саму. Я був зараз тим самим хлопчиком, який колись цього дня плакав від крихітної, йому одному помітної плямочки на юніфі. Нехай ніхто навколо не бачить, у яких я чорних незмивних плямах, але ж я знаю, що мені, злочинцеві, не місце серед цих навстіж розкритих облич. Ох, встати б ось зараз і, захлинаючись, викричати все про себе. Нехай потім кінець – нехай! – але одну секунду відчутти себе чистим, безглуздим, як це по-дитячому синє небо.

Усі очі були підняті туди, вгору: в ранкову, непорочну, ще не висохлу від нічних сліз блакить – ледь помітна пляма, то темна, то одягнена променями. Це з небес сходив до нас Він – новий Єгова на аеро, такий же мудрий і люблячо-жорстокий, наче Єгова древніх. З кожною хвилиною Він все ближче – і все вище назустріч йому мільйони сердець, – і от уже Він бачить нас. І я разом з ним подумки озираю зверху: намічені тонким блакитним пунктиром концентричні кола трибун – ніби кола павутини, обсипані мікроскопічними сонцями (сяйво блях); і в центрі неї – зараз сяде білий, мудрий Павук – у білому одязі Благодійник, який мудро зв'язав нас по руках і ногах благодійними тенетами щастя.

Але от завершилось це величне Його зішестя з небес, мідь гімну замовкла, всі сіли – і я одразу ж зрозумів: дійсно всі – найтонша павутина, вона натягнута, і тремтить, і от-от порветься, і станеться щось неймовірне...

Злегка підвівшись, я озирнувся навкруги – і зустрівся поглядом з любляче-тривожними очима, що перебігають від обличчя до обличчя. Ось один підняв руку і, ледь помітно ворушачи пальцями, сигналізує іншому. І от у відповідь сигнал пальцем. І ще... Я зрозумів: вони, Хранителі. Я зрозумів: вони чимось стривожені, павутиння натягнуте, тремтить. І в мені – як в налаштованому на ту саму довжину хвиль приймачі радіо – відповідне тремтіння.

На естраді поет читав передвиборчу оду, але я не чув жодного слова: тільки мірні гойдання гекзаметричного маятника, і з кожним його розмахом все ближча якась призначена година. І я ще гарячково гортаю в рядах одне обличчя за іншим – як сторінки – і все ще не бачу того єдиного, яке я шукаю, і його треба швидше знайти, тому що зараз маятник цокне, а потім...

Він – він, звичайно. Внизу, повз естраду, ковзаючи над блискучим склом, пронеслися рожеві крила-вуха, темною, подвійнозігнутою петлею букви S відбилося тіло бігуна – воно прагнуло кудись в заплутані проходи між трибун.

S, I – якась нитка (між ними – для мене весь час якась нитка; я ще не знаю, яка – але коли-небудь я її розплутаю). Я вчепився за нього очима, він клубочком все далі, і за ним нитка. Ось зупинився, ось...

Наче блискавичний, високовольтний розряд: мене пронизало, скрутило у вузол. У нашому ряду, всього в 40 градусах від мене, S зупинився, нагнувся. Я побачив I, а поруч з нею огидно посміхається негрогубий R-13.

Перша думка – кинутися туди і крикнути їй: «Чому ти сьогодні з ним? Чому не хотіла, щоб я?» Але невидима, благодійна павутина міцно сплутала руки і ноги; зціпивши зуби, я залізно сидів, не зводячи очей. Як тепер: це гострий, фізичний біль у серці; я, пам'ятаю, подумав: «Якщо від нефізичних причин може бути фізичний біль, то ясно, що...»

Висновку я, на жаль, не добудував: згадується тільки – промайнуло щось про «душі», пронеслася безглузда давня приказка – «душа в п'ятки». І я завмер: гексаметр замовк. Зараз починається... Що?

Встановлена звичаєм п'ятихвилинна передвиборна перерва. Встановлене звичаєм передвиборне мовчання. Але зараз воно не було тим дійсно молитовним, побожним, як завжди: зараз було як у древніх, коли ще не знали наших акумуляторних веж, коли неприручене небо

ще вирувало час від часу «грозами». Тепер було, як у древніх перед грозою.

Повітря – з прозорого чавуну. Хочеться дихати, широко роззявивши рота. До болю напружений слух записує: десь ззаду мишачо-гризучий, тривожний шепіт. Непіднятими очима бачу весь час тих двох – І та R – поруч, пліч-о-пліч, і у мене на колінах тремтять чужі – ненависні мої – волохаті руки.

У руках у всіх – бляхи з годинником. Одна. Дві. Три... П'ять хвилин... з естради – чавунний, повільний голос:

– Хто «за» – прошу підняти руки.

Якби я міг поглянути Йому в очі, як раніше, – прямо і віддано: «От я весь. Весь. Візьми мене!» Але тепер я не смів. Я із зусиллям – ніби заіржавіли всі суглоби – підняв руку.

Шелест мільйонів рук. Чийсь пригнічений «ах»! І я відчуваю: щось уже почалося, стрімголов падало, але я не розумів – що, і не було сили – я не смів подивитися...

– Хто – «проти»?

Це завжди був найвеличніший момент свята: всі продовжують сидіти нерухомо, радісно схиляючи голови благодійному ігу Нумера з Нумерів. Але тут я з жахом знову почув шелест: найлегший, наче подих, він був більш чутний, ніж раніше мідні труби гімну. Так востаннє в житті зітхне людина ледве чутно, – а навколо у всіх бліднуть обличчя, у всіх – холодні краплі на лобі.

Я підняв очі – і...

Це – сота доля секунди, волосок. Я побачив: тисячі рук змахнули вгору – «проти» – впали. Я побачив бліде, перекреслене хрестом обличчя І, її підняту руку. В очах потемніло.

Ще волосок; пауза; тихо; пульс. Потім – як по знаку якогось божевільного диригента – на всіх трибунах відразу тріск, крики, вихор зв'язаних бігом юніф, розгублене метання фігури Хранителів, чийсь каблук в повітрі перед самими моїми очима – біля каблуків чийсь широко розкритий надривний від нечутного крику рот. Це чомусь врізалось найгостріше: тисячі ротів, що беззвучно репетують, – як на жахливому екрані.

І як на екрані – десь далеко внизу на секунду переді мною – побілілі губи О; притиснута до стіни в проході, вона стояла,

загороджуючи свій живіт складеними навхрест руками. І вже немає її – змита, або я забув про неї, тому що...

Це вже не на екрані – це в мені самому, в стиснутому серці, в скронях, які часто застукали. Над моєю головою зліва, на лаві, раптом вискочив R-13 – червоний, скажений, бризкає. На руках у нього – І, бліда, юніфа від плеча до грудей розірвана, на білому – кров. Вона міцно тримала його за шию, і він величезними стрибками – з лави на лаву – огидний і спритний, наче горила, – уносив її вгору.

Ніби пожежа у древніх – все стало багряним, – і тільки одне: стрибнути, дістати їх. Не можу зараз пояснити собі, звідки взялася в мене така сила, але я, як таран, пропоров натовп – на чийсь плечі – на лави, – і от вже близько, от схопив за комір R:

– Не сміти! Не сміти, кажу. Зараз же (на щастя, мого голосу не було чути – всі кричали своє, всі бігли).

– Хто? Що таке? Що? – обернувся, губи бризкали, тряслися – він, ймовірно, думав, що його схопив один із Хранителів.

– Що? А от не хочу, не дозволю! Геть її з рук – зараз же!

Але він тільки сердито лягнув губами, хитнув головою і побіг далі. І тут я – мені неймовірно соромно записувати це, але мені здається, я все ж повинен, повинен записати, щоб ви, невідомі мої читачі, могли до кінця вивчити історію моєї хвороби – тут я з маху вдарив його по голові. Ви розумієте – вдарив! Це я чітко пам'ятаю. І ще пам'ятаю: почуття якогось звільнення, легкості у всьому тілі від цього удару.

І швидко зісковзнула у нього з рук.

– Ідіть, – крикнула вона R, – ви ж бачите: він... Ідіть, R, йдіть!

R, вишкіривши білі, негротянські зуби, бризнув мені в обличчя якесь слово, пірнув униз, пропав. А я підняв на руки І, міцно притиснув її до себе і поніс.

Серце в мені билосся – величезне, і з кожним ударом вихльостує таку буйну, гарячу, таку радісну хвилю. І нехай там щось розлетілося на друзки – все одно! Тільки б так от нести її, нести, нести...

Ввечері, 22 година

Я насилу тримаю перо в руках: така незмірна втома після всіх запаморочливих подій сьогоднішнього ранку. Невже обвалилися рятівні вікові стіни Єдиної Держави? Невже ми знову без даху над головою, в дикому стані свободи – як наші далекі предки? Невже немає

Благодійника? Проти... в День Одностайності – проти? Мені за них соромно, боляче, страшно. А втім, хто «вони»? І хто я сам: «вони» чи «ми» – хіба я знаю?

Ось: вона сидить на гарячій від сонця скляній лаві – на найвищій трибуні, куди я її приніс. Пправе плече і нижче – початок чудової необчислюваної кривизни – відкриті; найтонша червона змійка крові. Вона ніби не помічає, що кров, що відкриті груди... ні, більше: вона бачить все це – але це саме те, що їй зараз потрібно, і якби юніфа була застібнута, – вона розірвала б її, вона...

– А завтра... – вона дихає жадібно крізь зціплені, блискучі гострі зуби. – А завтра – невідомо що. Ти розумієш: ані я не знаю, ніхто не знає – невідомо. Ти розумієш, що все відоме скінчилося? Нове, неймовірне, небачене.

Там, внизу, піняться, мчать, кричать. Але це далеко, і все далі, тому що вона дивиться на мене, вона повільно втягує мене в себе крізь вузькі золоті вікна зіниць. Так – довго, мовчки. І чомусь згадується, як одного разу крізь Зелену Стіну я теж дивився в чийсь незрозумілі жовті зіниці, а над Стіною вилися птиці (або це було іншим разом).

– Слухай: якщо завтра не станеться нічого особливого... я поведу тебе туди – ти розумієш?

Ні, я не розумію. Але я мовчки киваю головою. Я – розчинився, я – нескінченно-мале, я – точка...

Зрештою, в цьому точковому стані є своя логіка (сьогоднішня): в точці найбільше невідомого; варто їй рушити, ворухнутися – і вона може перетворитися на тисячі різних кривих, сотні тіл.

Мені страшно поворухнутися: на що перетворюся? І мені здається – усі так само, як і я, бояться найменшого руху. От зараз, коли я пишу це, всі сидять, забившись у свої скляні клітки, і чогось чекають. У коридорі не чути звичайного для цього часу дзижчання ліфта, не чути сміху, кроків. Іноді бачу: по двоє, озираючись, проходять навшпиньки по коридору, шепочуться...

Що буде завтра? На що я перетворюся завтра?

Запис 26-й

Конспект:

Світ існує. Висип. 41°

Ранок. Крізь стелю – небо, як і повсякчас міцне, кругле, червоношоке. Я думаю – мене менше здивувало б, якби я побачив над головою якесь надзвичайне чотирикутне сонце, людей в різнокольоровому одязі зі звірячої вовни, кам'яні, непрозорі стіни. Так що ж, стало бути, світ – наш світ – ще існує? Або це тільки інерція, генератор уже вимкнений, а шестерні ще грюкають і крутяться – два оберти, три оберти – на четвертому замруть...

Чи знайомий вам цей дивний стан? Вночі ви прокинулися, розкрили очі в чорноту і раптом відчуваєте – заблукали, і швидше, швидше починаєте обмацувати кругом, шукати що-небудь знайоме і тверде – стіну, лампочку, стілець. Саме так я обмацував, шукав у Єдиній Державній Газеті – швидше, швидше – і от:

«Вчора відбувся давно з нетерпінням очікуваний усіма День Одностайності. У 48-й раз одностайно обраний той самий Благодійник, який багаторазово довів свою непохитну мудрість. Урочистість була затьмарена деяким замішанням, викликаним ворогами щастя, які тим самим, природно, позбавили себе права стати цеглинами оновленого вчора фундаменту Єдиної Держави. Кожний розуміє, що взяти до уваги їхні голоси було б так само безглуздо, як прийняти за частину чудової, героїчної симфонії кашель випадково присутніх у концертному залі хворих...»

О, мудрець! Невже ми все-таки, незважаючи ні на що, врятовані? Але що ж насправді можна заперечити на цей кришталевий силогізм?

І далі – ще два рядки:

«Сьогодні о 12 відбудеться поєднане засідання Бюро Адміністративного, Бюро Медичного і Бюро Хранителів. Днями передбачається важливий Державний акт».

Ні, ще стоять стіни – ось вони – я можу їх обмацати. І вже немає цього дивного відчуття, що я загублений, що я невідомо де, що я

заблукав, і зовсім не дивно, що бачу синє небо, кругле сонце; і всі – як завжди – вирушають на роботу.

Я йшов проспектом особливо твердо і дзвінко – і мені здавалося, що так само йшли всі. Але ось перехрестя, поворот за ріг, і я бачу: все якесь дивне, стороною огинають ріг будівлі – ніби там у стіні прорвало якусь трубу, бризкає холодна вода, і тротуаром не можна пройти. Ще п'ять, десять кроків – і мене теж облило холодною водою, хитнуло, збило з тротуару... На висоті приблизно двох метрів на стіні – чотирикутний листок паперу, і звідти – незрозумілі – ядучо-зелені букви:

МЕФІ

А внизу – образно вигнута спина, гойдання прозорих від гніву чи від хвилювання крил-вух. Піднявши вгору праву руку і безпорадно витягнувши назад ліву – як хворе, підбите крило, він підстрибував угору – зірвати папірець – і не міг, не вистачало от стілечки.

Ймовірно, у кожного з тих, хто проходив повз, була думка: «Якщо підійду я, один з усіх, – чи не подумає він: я в чомусь винен і саме тому хочу...»

Зізнаюся: та ж думка була й у мене. Але я згадав, скільки разів він був справжнім моїм янголом-охоронцем, скільки разів він рятував мене, і сміливо підійшов, простягнув руку, зірвав листок.

С обернувся, швидко-швидко буравчики в мене, на дно, щось дістав звідти. Потім підняв вгору ліву брову, бровою моргнув на стіну, де висіла «Мефі». І мені промайнув хвостик його посмішки – на мій подив, ніби навіть веселої. А втім, чого ж дивуватися. Томливій температурі інкубаційного періоду, що повільно підіймається, лікар завжди надає перевагу висипу і сорокаградусному жару: тут уже, принаймні, ясно, що за хвороба. «Мефі», що висипало сьогодні на стінах, – це висип. Я розумію його посмішку... [5]

Спуск у підземку – і під ногами, на непорочному склі сходів – знову білий листок: «Мефі». І на стіні внизу, на лавці, на дзеркалі у вагоні (мабуть, наклеєні наспіх – недбало, криво) – всюди той самий білий, моторошний висип.

У тиші – виразне дзижчання коліс, як шум запаленої крові. Когось зачепили за плече – він здригнувся, впустив пакунок із паперами. І зліва від мене – інший: читає в газеті все один і той самий, один і той

самий, один і той самий рядок, і газета ледве помітно тремтить. І я відчуваю, як усюди – в колесах, руках, газетах, віях – пульс все частіше і, може бути, сьогодні, коли я з І потраплю туди, – буде 39, 40, 41 градус – відмічені на термометрі чорною рисою...

На елінгу – така ж тиша, вона дзижчить далеким, невидимим пропелером. Верстати мовчки, насупившись стоять. І тільки крани, ледь чутно, ніби навшпиньки, ковзають, нагинаються, хапають клешнями блакитні брили замороженого повітря і вантажать їх у бортові цистерни «Інтеграла»: ми вже готуємо його до пробного польоту.

– Ну що: за тиждень закінчимо навантаження?

Це я Другому Будівельнику. Обличчя в нього – фаянс, розписаний солодко-блакитними, ніжно-рожевими квіточками (очі, губи), але вони сьогодні якісь линялі, змиті. Ми рахуємо вголос, але я раптом обрубав на півслові і стою, роззявивши рота: високо під куполом на піднятій краном блакитній брилі – ледь помітний білий квадратик – наклеєний папірець. І мене всього трясе – може бути, від сміху, – так, я сам чую, як я сміюся (чи знаєте ви це, коли ви самі чуєте свій сміх?).

– Ні, слухайте... – кажу я. – Уявіть, що ви на древньому аероплані, альтиметр п'ять тисяч метрів, зламав крило, ви турманом вниз, і по дорозі вираховуєте: «Завтра – з дванадцятої до другої... з другої до шостої... о шостій обід...» Ну, чи не смішно? Але ж ми зараз – саме так!

Блакитні квіточки ворущаться, витріщаються. Що, якби я був скляним і не бачив, що через якихось три-чотири години...

Запис 27-й

Конспект:

Ніякого конспекту – не можна

Я один у нескінченних коридорах – тих самих. Німе бетонне небо. Десь капає на камінь вода. Знайомі, важкі, непрозорі двері – і звідти глухий гул.

Вона сказала, що вийде до мене рівно о 16. Але от вже пройшло після 16 п'ять хвилин, десять, п'ятнадцять: нікого.

На секунду колишній я, якому страшно, в разі якщо відкриються ці двері. Ще останні п'ять хвилин, і якщо вона не вийде...

Десь капає об камінь вода. Нікого. Я з тужливою радістю відчуваю: врятований. Повільно йду коридором, назад. Тремтячий пунктир лампочок на стелі все тьмяніший, тьмяніший...

Раптом ззаду квапливо брязнули двері, швидкий тупіт, м'яко відскакує від стелі, від стін, – і вона, летюча, злегка захекана від бігу, дихає ротом.

– Я знала: ти будеш тут, ти прийдеш! Я знала: ти... ти...

Списи вій відсуваються, пропускають мене всередину – і... Як розповісти те, що зі мною робить цей древній, безглуздий, чудовий обряд, коли її губи торкаються моїх? Якою формулою висловити цей вихор, що вимітає з душі все, крім неї? Так, так, з душі – смійтеся, якщо хочете.

Вона із зусиллям, повільно піднімає повіки – і важко, повільно слова:

– Ні, досить... після: зараз – підемо.

Двері відкрилися. Сходи – стерті, старі. І нестерпно строкатий гам, свист, світло...

З того часу пройшла вже майже доба, все в мені вже трохи відстоялося – і тим не менш мені надзвичайно важко дати хоча б наближено-точний опис. У голові наче підірвали бомбу, а розкриті роти, крила, крики, листя, слова, камені – поруч, купою, одне за одним...

Я пам'ятаю – перше у мене було: «Швидше, стрімголов, назад». Тому що мені ясно: поки я там, у коридорах, чекав – вони якось підірвали або зруйнували Зелену Стіну – і звідти все ринуло й затопило наше очищене від нижчого світу місто.

Мабуть, щось подібне я сказав І. Вона засміялася:

– Так ні ж! Просто ми вийшли за Зелену Стіну...

Тоді я розплющив очі – і віч-на-віч зі мною, наяву те саме, чого досі не бачив ніхто з живих інакше, як в тисячу разів зменшеним, ослабленим, затушованим каламутним склом Стіни.

Сонце... це не було наше, рівномірно розподілене на дзеркальній поверхні мостових сонце: це були якісь живі уламки, невпинно стрибаючі плями, від яких сліпнули очі, голова йшла обертом. І дерева, як свічки, – в саме небо; наче на кострубатих лапах присіли до землі павуки; як німі зелені фонтани... І все це карачиться, ворухиться, шарудить, з-під ніг сахається якийсь шорсткий клубочок, а я прикутий, я не можу ні кроку – тому що під ногами не площина – розумієте, не площина, – а щось огидно-м'яке, піддатливе, живе, зелене, пружне.

Мене оглушило усе це, я захлинувся – це слово, можливо, найбільше підходить. Я стояв, обома руками вчепившись у якийсь хилиткий сук.

– Нічого, нічого! Це тільки спочатку, це пройде. Сміливіше!

Поруч з І – на зеленій, запаморочливо стрибаючій сітці чийсь найтонший, вирізаний із паперу профіль... ні, не чийсь, а я його знаю. Я пам'ятаю: доктор – ні, ні, я дуже ясно все розумію. І от розумію: вони вдвох схопили мене під руки і зі сміхом тягнуть уперед. Ноги у мене заплітаються, ковзають. Там каркання, мох, купини, клекіт, сучки, стовбури, крила, листя, свист...

І – дерева розбіглися, яскрава поляна, на галявині – люди... або вже я не знаю як: можливо, правильніше – істоти.

Тут найважче. Тому що це виходило за будь-які межі ймовірності. І мені тепер ясно, чому І завжди так завзято відмовчувалася: я все одно б не повірив – навіть їй. Можливо, що завтра я не буду вірити і самому собі – ось цьому своєму запису.

На галявині навколо голого, схожого на череп каменю шумів натовп в триста... чотириста... людей – нехай – «людей», мені важко говорити інакше. Як на трибунах із загальної суми осіб ви першої миті сприймаєте тільки знайомих, так і тут я спершу побачив тільки наші

сіро-блакитні юніфи. А потім секунда – і серед юніф, абсолютно чітко і просто: ворони, руді, золотисті, коричневі, чалі, білі люди – очевидно, люди. Всі вони були без одягу і всі були покриті короткою блискучою шерстю – на зразок тієї, яку кожен може бачити на кінському опудалі в Доісторичному Музеї. Але у самок були обличчя такі самі – так, так, такі самі, – як і в наших жінок: ніжно-рожеві і не зарослі волоссям, і в них вільні від волосся були також груди – великі, міцні, прекрасної геометричної форми. У самців без шерсті була тільки частина обличчя – як у наших предків.

Це було настільки неймовірно, до такої міри несподівано, що я спокійно стояв – схвально стверджую: спокійно стояв і дивився. Як ваги: перевантажте одну чашу – і потім можете класти туди скільки завгодно – стрілка все одно не зрушить...

Раптом – один: І вже зі мною немає – не знаю, як і куди вона зникла. Кругом тільки ці, атласно вилискують на сонці шерстю. Я хапаюся за чиєсь гаряче, міцне, вороне плече:

– Послухайте – заради Благодійника – ви не бачили – куди вона пішла? От тільки зараз – от цієї миті...

На мене – кошлаті, строгі брови:

– Ш-ш-ш! Тихіше, – і кошлаті кивнули туди, на середину, де жовтий, наче череп, камінь.

Там, нагорі, над головами, над усіма – я побачив її. Сонце прямо в очі, по той бік, і від цього вся вона – на синьому полотні неба – різка, вугільно-чорна, вугільний силует на синьому. Трохи вище летять хмари, і так, ніби не хмари, а камінь, і вона сама на камені, і за нею натовп, і галявина – нечутно ковзають, як корабель, і легка – пливе земля під ногами...

– Браття... – це вона. – Браття! Ви все знаєте: там, за Стіною, в місті – будують «Інтеграл». І ви знаєте: прийшов день, коли ми зруйнуємо цю Стіну – всі стіни – щоб зелений вітер з краю в край – по всій землі. Але «Інтеграл» віднесе ці стіни туди, вгору, в тисячі інших земель, які сьогодні вночі зашелестять вам вогнями крізь чорне нічне листя...

Об камінь – хвилі, піна, вітер:

– Геть «Інтеграл»! Геть!

– Ні, браття: не геть. Але «Інтеграл» повинен бути нашим. У той день, коли він уперше відчалить у небо, на ньому будемо ми. Тому що

з нами Будівельник «Інтеграла». Він покинув стіни, він прийшов зі мною сюди, щоб бути серед вас. Хай живе Будівельник!

Мить – і я десь нагорі, піді мною – голови, голови, голови, широко кричущі роти, виплеснуті вгору і падаючі руки. Це було надзвичайно дивне, п'яне: я відчував себе над усіма, я був я, окремо, світ, я перестав бути складовою, як завжди, і став одиницею.

І от я – із щасливим, зім'ятим, наче після любовних обіймів, тілом – внизу, біля самого каменю. Сонце, голоси зверху – посмішка І. Якась золотоволоса і вся атласно-золота жінка, вона пахне травами. В її руках чаша, мабуть, з дерева. Вона відпиває червоними губами і подає мені, і я жадібно, закривши очі, п'ю, аби залити вогонь, – п'ю солодкі, колючі, холодні іскри.

А потім – кров у мені і весь світ – в тисячу разів швидше, легка земля летить пухом. І все мені легко, просто, ясно.

От тепер я бачу на камені знайомі, величезні літери: «Мефі» – і чомусь це так потрібно, ця проста, міцна нитка, що зв'язує все. Я бачу грубе зображення – можливо, теж на цьому камені: крилатий юнак, прозоре тіло, і там, де має бути серце, – сліпуча, малиново-тліюча вуглина. І знову: я розумію, ця вуглина... або не те: відчуваю його – так само, як, не чуючи, відчуваю кожне слово (вона говорить зверху, з каменю) – і відчуваю, що всі дихають разом – і всім разом кудись летіти, як тоді птахи над Стіною...

Здаду, з густо дихаючої хащі тіл – гучний голос:

– Але це ж безумство!

І здається, я – так, думаю, що це був саме я, – скочив на камінь, і звідти сонце, голови, на синьому – зелена зубчаста пила, і я кричу:

– Так, так, саме! І всім потрібно збожеволіти, необхідно всім збожеволіти – якомога швидше! Це необхідно – я знаю.

Поруч – І; її посмішка, дві темних риски – від країв рота вгору, кутом; і в мені кут, і це миттєво, легко, трохи боляче, прекрасно...

Потім – тільки застряглі, розрізнені уламки.

Повільно, низько – птах. Я бачу: він живий, як я, вона, як людина, повертає голову вправо, вліво, і в мене вгвинчуються чорні, круглі очі...

Ще: спина – з блискучою, кольору старої слонової кістки шерстю. По спині повзе темна з крихітними, прозорими крилами комаха – спина здригається, щоб зігнати комаху, ще раз здригається...

Ще: від листя тінь – плетена, решітчаста. У тіні лежать і жують щось схоже на легендарну їжу древніх: довгий жовтий плід і шматок чогось темного. Жінка суне це мені в руку, і мені смішно: я не знаю, чи можу я це їсти.

І знову: натовп, голови, ноги, руки, роти. Вискакують на секунду обличчя – і пропадають, лопаються, наче бульбашки. І на секунду – або, може бути, це тільки мені здається – прозорі, летучі крила-вуха.

Я з усіх сил стискаю руку І. Вона озирається:

– Що ти?

– Він тут... Мені здалося...

– Хто він?

– ...От тільки зараз – у натовпі...

Вугільно-чорні тонкі брови задерті до скронь: гострий трикутник, посмішка. Мені не зрозуміло: чому вона посміхається – як вона може посміхатися?

– Ти не розумієш – І, ти не розумієш, що означає, коли він або хтось із них – тут.

– Смішний! Хіба комусь там, за Стіною, прийде в голову, що ми тут? Згадай: ось ти – хіба ти коли-небудь думав, що це можливо? Вони ловлять нас там – нехай ловлять! Ти мариш.

Вона посміхається легко, весело, і я посміхаюся, земля – п'яна, весела, легка – пливе...

Запис 28-й

Конспект:

Обидві. Ентропія й енергія. Непрозора частина тіла

Ось: якщо ваш світ подібний до світу наших далеких предків, то уявіть собі, що одного разу в океані ви натрапили на шосту, сьому частину світу – якусь Атлантиду, і там – небувалі міста-лабіринти, люди, що літають у повітрі без допомоги крил або аеро та вміють піднімати вгору каміння силою погляду, – словом, таке, що вам не могло б спасти на думку, навіть коли ви страждаєте снохворобою. Оттак і я вчора. Тому що – зрозумійте ж – ніхто і ніколи з нас з часу Двохсотлітньої Війни не був за Стіною – я вже говорив вам про це.

Я знаю: мій обов'язок перед вами, невідомі друзі, розповісти докладніше про цей дивний і несподіваний світ, що відкрився мені вчора. Але поки я не в змозі повернутися до цього. Все нове і нове, якась злива подій, і мене не вистачає, щоб зібрати все: я підставляю поли, пригорщі – і все-таки цілі відра проливаються повз, а на ці сторінки потрапляють лише краплі...

Спершу я почув у себе за дверима гучні голоси – і упізнав її голос, І, пружний, металевий – й інший, майже негнучкий – наче дерев'яна лінійка – голос Ю. Потім двері з тріском розверзлися і вистрілили їх обох до мене в кімнату. Саме так: вистрілили.

І поклала руку на спинку мого крісла й через плече, вправо – одними зубами посміхалася тій. Я не хотів би стояти під цією посмішкою.

– Послухайте, – сказала мені І, – ця жінка, здається, поставила собі за мету охороняти вас від мене, як малу дитину. Це – з вашого дозволу?

І тоді – інша, здригаючись зябрами:

– Так він і є дитина. Так! Тільки тому він і не бачить, що ви з ним все це – тільки для того, щоб... що все це комедія. Так! І мій обов'язок...

На мить у дзеркалі – стрибала зламана пряма моїх брів. Я схопився і, насилу утримуючи в собі того – з тремтливими волохатими кулаками,

насилу просовуючи крізь зуби кожне слово, крикнув їй упритул – в самісінькі зябра:

– З-зараз же – геть! З-зараз же!

Зябра здулися цегляно-червоно, потім спали, посіріли. Вона розкрила рот щось сказати і, нічого не сказавши, закрилася, вийшла.

Я кинувся до І:

– Я не пробачу – я ніколи собі цього не пробачу! Вона посміла – тебе? Але ти ж не можеш думати, що я думаю, що... що вона... Це все тому, що вона хоче записатися на мене, а я...

– Записатися вона, на щастя, не встигне. І хоч тисячу таких, як вона: мені все одно. Я знаю – ти повіриш не тисячі, а одній мені. Тому що ж після вчорашнього – я перед тобою вся, до кінця, як ти хотів. Я – в твоїх руках, ти можеш – будь-якої миті...

– Що – будь-якої миті? – і негайно ж зрозумів – *що*, кров бризнула у вуха, в щоки, я крикнув: – Не треба про це, ніколи не говори мені про це! Адже ти ж розумієш, що це той я, колишній, а тепер...

– Хто тебе знає... Людина – як роман: до останньої сторінки не знаєш, чим закінчиться. Інакше не варто було б і читати...

І гладить мене по голові. Обличчя її мені не видно, але по голосу чую: дивиться зараз кудись дуже далеко, зачепилася очима за хмару, що пливе нечутно, повільно, невідомо куди...

Раптом відсторонила мене рукою – твердо і ніжно:

– Слухай: я прийшла сказати тобі, що, можливо, що ми вже останні дні... Ти знаєш: з сьогоднішнього вечора скасовані всі аудиторіуми.

– Скасовано?

– Так. І я йшла повз – бачила: в будівлях аудиторіумів щось готують, якісь столи, медики в білому.

– Але що ж це означає?

– Я не знаю. Поки що ніхто не знає. І це найгірше. Я тільки відчуваю: включили струм, іскра біжить – і не тепер, так завтра... Але, можливо, вони не встигнуть.

Я вже давно перестав розуміти: хто – вони і хто – ми. Я не розумію, чого я хочу: щоб встигли – або не встигли. Мені ясно тільки одне: І зараз йде по самому краєчку – і от-от...

– Але це безумство, – кажу я. – Ви – і Єдина Держава. Це все одно як заткнути рукою дуло – і думати, що можна втримати постріл. Це – абсолютне безумство!

Посмішка:

– «Треба всім збожеволіти – якомога швидше збожеволіти». Це говорив хтось вчора. Ти пам'ятаєш? Там...

Так, це у мене записано. А отже, це було насправді. Я мовчки дивлюся на її обличчя: на ньому зараз особливо виразно – темний хрест.

– І, мила, – поки ще не пізно... Хочеш – я кину все, забуду все – і підемо з тобою туди, за Стіну – до цих... я не знаю, хто вони.

Вона похитала головою. Крізь темні вікна очей – там, усередині в ній, я бачив, палає піч, іскри, язики вогню вгору, навалено гори сухих, смоляних дров. І мені ясно: пізно вже, мої слова вже нічого не можуть...

Встала – зараз піде. Можливо, вже останні дні, можливо, хвилини... Я схопив її за руку.

– Ні! Ще хоч трохи – ну, заради... заради...

Вона повільно піднімала вгору, до світла, мою руку – мою волохату руку, яку я так ненавидів. Я хотів висмикнути, але вона тримала міцно.

– Твоя рука... Адже ти не знаєш – і мало хто це знає, що жінкам звідси, з міста, траплялося любити тих. І в тебе, напевно, є кілька крапель сонячної, лісової крові. Можливо, тому я тебе й...

Пауза – і як дивно: від паузи, від порожнечі, від нічого – так лине серце. І я кричу:

– Ага! Ти ще не підеш! Ти не підеш – поки мені не розкажеш про них – тому що ти любиш... їх, а я навіть не знаю, хто вони, звідки вони. Хто вони? Половина, яку ми втратили, H_2 і O – а щоб вийшло H_2O – струмки, моря, водоспади, хвилі, бурі, – потрібно, щоб половини з'єдналися...

Я чітко пам'ятаю кожний її рух. Я пам'ятаю, як вона взяла зі столу мій скляний трикутник і весь час, поки я говорив, притискала його гострим ребром до щоки – на щоці виступав білий рубець, потім наливався рожевим, зникав. І дивно: я не можу згадати її слів – особливо спочатку, – і тільки якісь окремі образи, кольори.

Знаю: спершу це було про Двохсотлітню Війну. І от – червоне на зелені трав, на темних глинах, на блакиті снігів – червоні, невисихаючі калюжі. Потім жовті, спалені сонцем трави, голі, жовті, скуйовджені люди – і скуйовджені собаки – поруч, біля розпухлого падла, собачого

або, може бути, людського... Це, звісно, – за стінами: тому що місто – вже перемогло, в місті вже наша теперішня – нафтова їжа.

І майже з неба до низу – чорні, важкі складки, і складки колихаються: над лісами, над селами повільні стовпи, дим. Глухе виття: женуть у місто чорні нескінченні вервечки, щоб силою врятувати їх і навчити щастю.

– Ти все це майже знав?

– Так, майже.

– Але ти не знав, і лиш небагато хто знав: невелика частина їх все ж вціліла і залишилася жити там, за Стінами. Голі – вони пішли в ліси. Вони вчилися там у дерев, звірів, птахів, квітів, сонця. Вони обросли шерстю, але зате під шерстю зберегли гарячу, червону кров. З вами гірше: ви обросли цифрами, по вас цифри повзають, як воші. Треба з вас здерти все і вигнати голими в ліси. Нехай навчатся тремтіти від страху, від радості, від шаленого гніву, від холоду, нехай моляться вогню. І ми, Мефі, – ми хочемо...

– Ні, зачекай – «Мефі»? Що таке «Мефі»?

– Мефі? Це – стародавнє ім'я, це – той, який... Ти пам'ятаєш: там, на камені – зображений юнак... Чи ні: я краще твоєю мовою, так ти швидше зрозумієш. Ось: дві сили в світі – ентропія й енергія. Одна – до блаженного спокою, до щасливої рівноваги; інша – до руйнування рівноваги, до болісно-нескінченного руху. Ентропії – наші або, вірніше, – ваші предки, християни, поклонялися як Богу. А ми, антихристияни, ми...

І от момент – ледве чутний, пошепки, стукіт у двері – і в кімнату вскочив той самий сплюснутий, з насунутим на очі чолом, який не раз приносив мені записки від І.

Він підбіг до нас, зупинився, сопів – наче повітряний насос – і не міг сказати ні слова: очевидно, біг щосили.

– Та ну ж! Що трапилося? – схопила його за руку І.

– Йдуть – сюди... – видихнув нарешті насос. – Варта... і з ними цей – ну, як це... ніби горбатенький...

– S?

– Ну так! Поруч – в будинку. Зараз будуть тут. Швидше, швидше!

– Пусте! Устигнеться... – сміялася, в очах – іскри, веселі язички. Це – або безглузда, безрозсудна мужність – або тут було щось ще незрозуміле мені.

– І, заради Благодійника! Зрозумій же – адже це...
– Заради Благодійника, – гострий трикутник – посмішка.
– Ну... ну, заради мене... Прошу тебе.
– Ах, а мені ще треба було з тобою про одну справу... Ну, все одно:
завтра...

Вона весело (так: весело) кивнула мені; кивнув і той – висунувшись на секунду з-під свого лобного навісу. І я – один.

Швидше – за стіл. Розгорнув свої записи, взяв перо – щоб вони знайшли мене за цією роботою на користь Єдиної Держави. І раптом – кожен волосок на голові живий, окремий і ворухиться: «А що як візьмуть і прочитають хоча б одну сторінку – з цих, з останніх?»

Я сидів за столом, не рухаючись, – і я бачив, як тремтіли стіни, тремтіло перо у мене в руці, колихалися, зливаючись, букви...

Сховати? Але куди: все – скло. Спалити? Але з коридору і з сусідніх кімнат – побачать. І до того ж, я вже не можу, не в силі винищити цей болісний – і, мабуть, найдорожчий для мене – шматок самого себе.

Здалеку – в коридорі – вже голоси, кроки. Я встиг тільки схопити пачку листів, сунути їх під себе – і от тепер прикутий до хиткого кожним атомом крісла, і підлога під ногами – палуба, вгору і вниз...

Зіщулившись у грудочку, забившись під навіс чола – я якимось спідлоба, крадучись, бачив: вони йшли з кімнати в кімнату, починаючи з правого кінця коридору, і все ближче. Одні сиділи застигли, як я; інші – схоплювалися їм назустріч і широко відкривали двері – щасливіці! Якби я теж...

«Благодійник – це необхідна для людства найбільш удосконалена дезінфекція, і внаслідок цього в організмі Єдиної Держави ніяка перистальтика...» – я стрибаючим пером видавлював цю досконалу нісенітницю і нахилився над столом усе нижче, а в голові – божевільна кузня, і спиною я чув – брязнула ручка дверей, опахнуло вітром, крісло піді мною затанцювало...

Тільки тоді я насилу відірвався від сторінки і повернувся до візитерів (як важко грати комедію... ах, хто мені сьогодні говорив про комедію?). Попереду був S – похмуро, мовчки, швидко висвердлюючи очима колодязі в мені, в моєму кріслі, в листках, що здригаються у мене під рукою. Потім на секунду – якісь знайомі, щоденні обличчя на

порозі, і от від них відділилося одне – роздуваються рожево-коричневі зябра...

Я згадав усе, що було в цій кімнаті пів години тому, і мені було ясно, що вона зараз... Усе моє єство билосся і пульсувало в тій (на щастя, непрозорій) частині тіла, якою я прикрив рукопис.

Ю підійшла ззаду до нього, до S, обережно торкнула його за рукав – і неголосно сказала:

– Це – Д-503, Будівельник «Інтеграла». Ви, напевно, чули? Він – завжди ось так, за столом... Зовсім не щадить себе!

...А я ж... Яка чудова, дивовижна жінка.

S ковзнув до мене, перехилився через моє плече – над столом. Я затулив ліктем написане, але він строго крикнув:

– Прошу негайно показати мені, що у вас там!

Я, весь палаючи від сорому, подав йому листок. Він прочитав, і я бачив, як з його очей вислизнула усмішка, прошмигнула вниз по обличчю і, трохи ворущачи хвостиком, присіла десь у правому кутку рота...

– Дещо двозначно, але все ж таки... Що ж, продовжуйте: ми більше не будемо вам заважати.

Він зачалапав – наче лопатями по воді – до дверей, і з кожним його кроком до мене поступово поверталися ноги, руки, пальці – душа знову рівномірно розподілялася по всьому тілу, я дихав...

Останнє: Ю затрималася у мене в кімнаті, підійшла, нахилилась до вуха – і пошепки:

– Ваше щастя, що я...

...Незрозуміло: що вона хотіла цим сказати?

Увечері, пізніше, дізнався: вони забрали з собою трьох. Утім, уголос про це, так само як і про все, що відбувається, ніхто не говорить (виховний вплив невидимо присутніх у нашому середовищі Хранителів). Розмови – головним чином про швидке падіння барометра і про зміну погоди.

Запис 29-й

Конспект:

Нитки на обличчі. Ростки. Протиприродна компресія

Дивно: барометр йде вниз, а вітру все ще немає, тиша. Там, нагорі, вже почалася – ще нечутна нам – буря. Щодуху мчать хмари. Їх поки мало – окремі зубчасті уламки. І так: ніби нагорі вже звергли якесь місто, і летять донизу шматки стін і веж, ростуть на очах із жахливою швидкістю – все ближче, – але ще дні їм летіти крізь блакитну нескінченність, поки не впадуть на дно, до нас, униз.

Внизу – тиша. У повітрі – тонкі, незрозумілі, майже невидимі нитки. Їх щоосені приносить звідти, з-за Стіни. Повільно пливуть – і раптом ви відчуваєте: щось стороннє, невидиме у вас на обличчі, ви хочете змахнути – і ні: не можете, ніяк не відкараскатися...

Особливо багато цих ниток – якщо йти біля Зеленої Стіни, де я йшов сьогодні вранці: І призначила мені побачення з нею в Древньому Будинку – в тій, «нашій», «квартирі».

Я вже минув громаду Древнього Будинку, коли ззаду почув чийсь дрібні, квапливі кроки, часте дихання. Озирнувся – і побачив: мене наздоганяла О.

Вся вона була якось по-особливому, закінчено, пружно кругла. Руки, і чаші грудей, і все її тіло, таке мені знайоме, круглилося і натягало юніфу: от зараз прорве тонку матерію – і назовні, на сонце, на світло. Мені уявляється: там, у зелених нетрях, весною так само вперто пробиваються крізь землю паростки – щоб швидше викинути гілки, листя, швидше зацвісти.

Кілька секунд вона мовчала, синьо сяяла мені в обличчя.

– Я бачила вас – тоді, в День Одностайності.

– Я теж вас бачив... – й одразу ж мені згадалося, як вона стояла внизу, в узькому проході, тулячись до стіни і закриваючи живіт руками. Я мимоволі подивився на її круглий під юніфою живіт.

Вона, очевидно, помітила – вся стала кругло-рожева, і рожева посмішка.

– Я така щаслива – така щаслива... Я заповнена – розумієте: врівень із краями. І ось – ходжу і нічого не чую, що навколо, а все слухаю всередині, в собі...

Я мовчав. На обличчі у мене – щось стороннє, воно заважало – і я ніяк не міг від цього звільнитися. І раптом несподівано, ще синьо сяючи, вона схопила мою руку – і у себе на руці я відчув її губи... Це – вперше в моєму житті. Це була якась невідома мені досі древня ласка, і від неї – такий сором і біль, що я (мабуть, навіть грубо) висмикнув руку.

– Слухайте – ви з глузду з'їхали! І не стільки це – взагалі ви... Чому ви радієте? Невже ви можете забути про те, що на вас чекає? Не тепер – так все одно через місяць, через два місяці...

Вона – згасла; всі кола – відразу прогнулися, покоробилися. А у мене в серці – неприємна, навіть хвороблива компресія, пов'язана з відчуттям жалю (серце – не що інше, як ідеальний насос; компресія, стиснення – засмоктування насосом рідини – це технічний абсурд, звідси ясно: наскільки, по суті, абсурдні, протиприродні, болючі всі «любові», «жалості» й усе інше, що викликає таку компресію).

Тиша. Мутно-зелене скло Стіни – зліва. Темно-червона громада – попереду. І ці два кольори, змішуючись, дали в мені у вигляді вислідної – як мені здається, блискучу ідею.

– Стійте! Я знаю, як врятувати вас. Я врятую вас від цього: побачити свою дитину – і потім померти. Ви зможете вигодувати її – розумієте – ви будете стежити, як вона у вас на руках буде рости, круґліти, наливатися, наче плід...

Вона вся так і затряслася, так і вчепилася в мене.

– Ви пам'ятаєте ту жінку... ну, тоді, давно, на прогулянці. Так от: вона зараз тут, у Древньому Будинку. Ходімо до неї, і гарантую: я все влаштую негайно.

Я вже бачив, як ми вдвох з І ведемо її коридорами – ось вона вже там, серед квітів, трав, листя... Але вона відступила від мене назад, різки її рожевого півмісяця тремтіли й вигиналися вниз.

– Це – та сама, – сказала вона.

– Тобто... – я чомусь зніжковів. – Так, та сама.

– І ви хочете, щоб я пішла до неї... щоб я просила її... щоб я... Не смійте більше ніколи мені про це!

Зігнувшись, вона швидко пішла від мене. Ніби ще щось згадала – обернулася і крикнула:

– І помру – так, нехай! І вам байдуже – чи не все одно вам?

Тиша. Падають згори, з жахливою швидкістю ростуть на очах – шматки синіх веж і стін, але їм ще години – можливо, дні – летіти крізь нескінченність; повільно пливуть невидимі нитки, осідають на обличчя – і ніяк їх не струсити, ніяк не позбутися їх.

Я повільно йду до Древнього Будинку. В серці – абсурдна, болісна компресія...

Запис 30-й

Конспект:

Останнє число. Помилка Галілея. Чи не краще?

Ось моя розмова з І – там, учора, в Древньому Будинку, посеред строкатого шуму, здатного заглушити логічний хід думок, – червоні, зелені, бронзово-жовті, білі, помаранчеві кольори... І весь час – під застиглою на мрамурі посмішкою кирпатого стародавнього поета.

Я відтворюю цю розмову буква в букву – тому що вона, як мені здається, буде мати величезне, вирішальне значення для долі Єдиної Держави – і більше: Всесвіту. І потім – тут ви, невідомі мої читачі, можливо, знайдете деяке виправдання мені...

І одразу, без будь-якої підготовки, обрушила на мене все:

– Я знаю, післязавтра у вас – перший, пробний політ «Інтеграла». У цей день – ми захопимо його в свої руки.

– Як? Післязавтра?

– Так. Сідай, не хвилюйся. Ми не можемо втрачати ні хвилини. Серед сотень, навмання взятих вчора Хранителями, – потрапили 12 Мефі. І втратити два-три дні – вони загинуть.

Я мовчав.

– Щоб спостерігати за ходом випробування, до вас мають надіслати електротехніків, механіків, лікарів, метеорологів. І рівно о 12 – запам'ятай, – коли подзвонять до обіду і всі зайдуть до їдальні, ми залишимося в коридорі, замкнемо всіх у їдальні – й «Інтеграл» наш... Ти розумієш: це потрібно будь-що-будь. «Інтеграл» у наших руках – це буде зброя, яка допоможе закінчити все відразу, швидко, без болю. Їх аеро... ха! Це буде просто мізерна мошкара проти шуліки. І потім, якщо вже це буде неминуче – можна буде направити вниз дула двигунів і однією тільки їхньою роботою...

Я схопився:

– Це неможливо! Це безглуздо! Невже тобі не ясно: те, що ви починаєте, – це революція?

– Так, революція! Чому ж це безглуздо?

– Безглуздо – тому що революції не може бути. Тому що наша – це не ти, а я кажу, – наша революція була останньою. І більше ніяких революцій не може бути. Це відомо кожному...

Глузливий, гострий трикутник брів:

– Милый мій: ти – математик. Навіть – більше: ти філософ – від математики. Так от: назви мені останнє число.

– Тобто? Я... я не розумію: яке – останнє?

– Ну – останнє, верхнє, найбільше.

– Але, І, це ж безглуздо. Оскільки число чисел – нескінченне, яке ж ти хочеш останнє?

– А яку ж ти хочеш останню революцію? Останньої – немає, революції – нескінченні. Остання – це для дітей: дітей нескінченність лякає, а необхідно – щоб діти спокійно спали ночами...

– Але в чому сенс – який сенс у всьому цьому – заради Благодійника? Який сенс, якщо всі вже щасливі?

– Припустимо... Ну добре: нехай навіть так. А що далі?

– Смішно! Зовсім дитяче питання. Розкажи що-небудь дітям – все до кінця, а вони все-таки неодмінно запитують: а далі, а навіщо?

– Діти – єдині сміливі філософи. І сміливі філософи – неодмінно діти. Саме так, як діти, завжди і треба: а що далі?

– Нічого немає далі! Крапка. У цілому світі – рівномірно, всюди – розлито...

– Ага: рівномірно, всюди! Ось тут вона сама і є – ентропія, психологічна ентропія. Тобі, математику, – хіба не ясно, що тільки різниці – різниці – температур, тільки теплові контрасти – тільки в них життя. А якщо всюди, по цілому світу, однаково теплі – або однаково прохолодні тіла... Їх треба зіштовхнути – щоб вогонь, вибух, геєна. І ми – зіштовхнемо.

– Але, І, зрозумій же, зрозумій: наші предки – під час Двохсотлітньої Війни – саме це і зробили...

– О, і вони мали рацію – тисячу разів. У них тільки одна помилка: пізніше вони увірували, що вони є останнє число – якого немає в природі, немає. Їхня помилка – помилка Галілея: він мав рацію, що земля рухається навколо сонця, але він не знав, що вся сонячна система рухається ще навколо якогось центру, він не знав, що справжня, не відносна, орбіта землі – зовсім не наївне коло...

– А ви?

– А ми – поки знаємо, що немає останнього числа. Можливо, забудемо. Ні: навіть напевно – забудемо, коли постаріємо – як неминуче старіє все. І тоді ми – теж неминуче вниз – як восени листя з дерева – як післязавтра ви... Ні, ні, милий, – не ти. Ти ж – з нами, ти – з нами!

Розгоріла, вихрова, іскриста – я ніколи ще не бачив її такою – вона обняла мене собою, вся. Я щез...

Останнє – дивлячись міцно, твердо мені в очі:

– Так пам’ятай же: о дванадцятій.

І я сказав:

– Так, я пам’ятаю.

Пішла. Я один – серед буйного, різноголосого гаму – синіх, червоних, зелених, бронзово-жовтих, помаранчевих...

Так, о 12... – і раптом безглузде відчуття чогось стороннього, що осіло на обличчі – чого ніяк не змахнути. Раптом – вчорашній ранок, Ю – і те, що вона кричала тоді в обличчя І... Чому? Що за абсурд?

Я поквапився вийти назовні – і мерщій додому, додому...

Десь позаду я чув пронизливий писк птахів над Стіною. А попереду, в західному сонці, – з малинового кристалізованого вогню – кулі куполів, величезні палаючі куби-будинки, застиглою блискавкою в небі – шпиль акумуляторної вежі. І все це – всю цю бездоганну, геометричну красу – я повинен буду сам, своїми руками... Невже – ніякого виходу, ніякого шляху?

Повз якийсь аудиторіум (номер його не пам’ятаю). Всередині – купою складені лави; посередині – столи, покриті простирадлами з білосніжного скла; на білому – пляма рожевої сонячної крові. Ї у всьому цьому приховано якесь невідоме – тому моторошне – завтра. Це неприродно: мислячій – зрячій істоті жити серед некономірностей, невідомих, іксів. От якби вам зав’язали очі та змусили так ходити, обмацувати, спотикатися, і ви знаєте, що десь ось тут зовсім близько – край, один тільки крок – і від вас залишиться тільки сплющений, понівечений шматок м’яса. Хіба це не те саме?

...А що як не чекати – самому вниз головою? Чи не буде це єдиним і правильним, яке відразу розплутає все?

Запис 31-й

Конспект:

Велична операція. Я пробачив усе. Зіткнення поїздів

Порятовані! В останній момент, коли вже здавалося – немає за що вхопитися, здавалося – вже все скінчено...

Так: ніби ви сходами вже піднялися до грізної Машини Благодійника, і з важким брязкотом вже накрив вас скляний ковпак, і ви востаннє в житті – скоріше – ковтаєте очима синє небо...

І раптом: все це – тільки «сон». Сонце – рожеве та веселе, і стіна – така радість погладити рукою холодну стіну – і подушка – без кінця насолоджуватися ямкою від вашої голови на білій подушці...

Ось приблизно те, що пережив я, коли сьогодні вранці прочитав Державну Газету. Був страшний сон, і він скінчився. А я, малодушний, я, невірний, – я думав вже про свавільну смерть. Мені соромно тепер читати останні, написані вчора, рядки. Але все одно: нехай, нехай вони залишаться, як пам'ять про те неймовірне, що могло бути – і чого вже не буде... так, не буде!..

На першій сторінці Державної Газети сяло:

«Радійте,

адже тепер ви – досконалі! До сьогодні ваші ж дітища, механізми – були досконалішими за вас.

Чим?

Кожна іскра динамо – іскра найчистішого розуму; кожний хід поршня – невинний силогізм. Та хіба не той самий безпомилковий розум і всередині вас?

Філософія у кранів, пресів й насосів – закінчена й ясна, як циркульне коло. Та хіба ваша філософія менш циркульна?

Краса механізму – в непохитному й точному, наче в маятника, ритмі. То хіба ви, з дитинства вигодувані системою Тейлора, – не стали маятниково-точними?

І тільки одне:

у механізмів немає фантазії.

Ви бачили коли-небудь, щоб під час роботи на фізіономії у насосного циліндра – розпливалася далека, безглуздо-замріяна посмішка? Ви чули коли-небудь, щоб крани по ночах, в години, призначені для відпочинку, занепокоєно крутилися, зітхали?

Ні!

А у вас – червонійте! – Хранителі все частіше бачать ці посмішки і зітхання. І – ховайте очі – історики Єдиної Держави просять відставки, щоб не записувати ганебних подій.

Але це не ваша провина – ви хворі. Ім'я цієї хвороби: фантазія.

Це – черв'як, який вигризає чорні зморшки на лобі. Це – лихоманка, яка жене вас бігти все далі – хоча б це «далі» починалося там, де закінчується щастя. Це – остання барикада на шляху до щастя.

І радійте: вона вже підірвана.

Шлях вільний.

Останнє відкриття Державної Науки: центр фантазії – жалюгідний мозковий вузлик у межах Варолієва моста. Триразове припікання цього вузлика Х-променями – і ви вилікувані від фантазії

-

назавжди.

Ви – досконалі, ви – машинорівні, шлях до стопроцентного щастя – вільний. Поспішайте ж усі – старий і молодий – поспішайте піддатися Великій Операції. Поспішайте до аудиторіумів, де проводиться Велика Операція. Хай живе Велика Операція. Хай живе Єдина Держава, хай живе Благодійник!»

...Ви – якби ви читали все це не в моїх записах, схожих на якийсь древній, химерний роман, – якби у вас в руках, як у мене, тремтів ось цей газетний лист, який ще пахне фарбою, – якби ви знали, як я, що все це справжнісінька реальність, якщо не сьогоднішня, так завтрашня – хіба не відчували б ви те ж саме, що і я? Хіба – як у мене зараз – не крутилася б у вас голова? Хіба – по спині і руках – не бігли б у вас ці моторошні, солодкі крижані голочки? Чи не здавалося б вам, що ви – гігант, Атлас – і якщо випростатися, то неодмінно стукнетеся головою об скляну стелю?

Я схопив телефонну слухавку:

– І-330... Так, так: 330, – потім, захлинаючись, крикнув: – Ви вдома, так? Ви читали – ви читаете? Але це ж, це ж... Це дивовижно!

– Так... – довге, темне мовчання. Слухавка ледь чутно дзижчала, думала щось... – Мені неодмінно треба вас побачити сьогодні. Так, у мене після 16. Неодмінно.

Мила! Яка ж вона мила! «Неодмінно»... Я відчував: посміхаюся – і ніяк не можу зупинитися, і так от понесу по вулиці цю посмішку – наче ліхтар, високо над головою...

Там, зовні, на мене налетів вітер. Крутив, свистів, сік. Але мені тільки ще веселіше. Репетуй, вий – все одно: тепер тобі вже не звалити стін. І над головою руйнуються чавунно-летючі хмари – нехай: вам не затемнити сонця – ми навіки прикували його ланцюгом до зеніту – ми, Ісуси Навини.

На розі – щільна купка Ісус-Навинів стояла, влипнувши лобами в скло стіни. Всередині на сліпучо-білому столі вже лежав один. Виднілися з-під білого розгорнуті жовтим кутом босі підошви, білі медики нахилилися до узголів'я, біла рука простягнула руці наповнений чимось шприц.

– А ви – що ж не йдете? – запитав я – нікого, або, вірніше, всіх.

– А ви? – обернулася до мене чиясь куля.

– Я – згодом. Мені треба ще спочатку...

Я, дещо збентежений, відійшов. Мені дійсно спочатку треба було побачити її, І. Але чому «спочатку» – я не міг відповісти собі...

Елінг. Голубувато-льодяній, поблискував, іскрився «Інтеграл». У машинному гула динамо – ласкаво, якесь одне і те ж слово повторюючи без кінця – неначе моє знайоме слово. Я нахилився, погладив довгу холодну трубу двигуна. Мила... яка... яка мила. Завтра ти – оживеш, завтра – вперше у житті здригнешся від вогненних пекучих бризок у твоєму череві...

Якими очима я дивився б на це могутнє скляне чудовисько, якби все залишалося як вчора? Якби я знав, що завтра о 12 – я зраджу йому... так, зраджу...

Обережно – за лікоть ззаду. Обернувся; тарілкове, пласке обличчя Другого Будівельника.

– Ви вже знаєте, – сказав він.

– Що? Операція? Так, чи не так? Як – все, все – відразу...

– Та ні, не те: пробний політ скасували, до післязавтра. Все через Операції цієї... Даремно гнали, старалися...

«Все через Операції»... Смішна, обмежена людина. Нічого не бачить далі своєї тарілки. Якби він знав, що, якби не було Операції, – завтра о 12 він сидів би під замком у скляній клітці, метався б там і дерся на стіну...

У мене в кімнаті, о 15.30. Я увійшов – і побачив Ю. Вона сиділа за моїм столом – кістяна, пряма, тверда, – утвердивши на руці праву щоку. Мабуть, чекала вже давно: бо коли схопилася назустріч мені – на щоці у неї так і залишилися п'ять ямок від пальців.

Одну секунду в мені – то найбільш нещасний ранок, і ось тут же, біля столу – вона поруч з І, розлючена... Але тільки секунду – і одразу ж змито сьогоднішнім сонцем. Так буває, якщо в яскравий день ви, заходячи в кімнату, через неуважність повернули вимикач – лампочка загорілася, але начебто її і немає – така смішна, бідна, непотрібна...

Я, не замислюючись, простягнув їй руку, я простив усе – вона схопила мої обидві, міцно, колюче стиснула їх і, схвильовано здригаючись звисаючими, як стародавні прикраси, щоками, – сказала:

– Я чекала... я тільки на хвилинку... я тільки хотіла сказати: яка я щаслива, яка я рада за вас! Ви розумієте: завтра-післязавтра – ви абсолютно здорові, ви заново... народилися...

Я побачив на столі листок – останні дві сторінки вчорашніх моїх записів: як залишив їх там з вечора – так і лежали. Якби вона бачила, що я писав там... Утім, все одно: тепер це – тільки історія, тепер це – до смішного далеко, наче крізь перевернутий бінокль...

– Так, – сказав я, – і знаєте: от я зараз ішов проспектом, і поперед мене людина, і від неї – тінь на бруківці. І розумієте: тінь світиться. І мені здається – ну от я впевнений – завтра зовсім не буде тіней, від жодної людини, від жодної речі, сонце – крізь все...

Вона – ніжно і строго:

– Ви – фантазер! Дітям у мене в школі – я б не дозволила говорити так...

І щось про дітей, і як вона їх всіх відразу, гуртом, повела на Операцію, і як їх там довелося зв'язати, і про те, що «любити – потрібно нещадно, так, нещадно», і що вона, здається, нарешті зважиться...

Поправила між колін сіро-блакитну тканину, мовчки, швидко – обклеїла всього мене посмішкою, пішла.

І – на щастя, сонце сьогодні ще не зупинилося, сонце бігло, і от уже 16, я стукаю в двері – серце стукає...

– Заходьте!

На підлогу – біля її крісла, обнявши її ноги, закинувши голову вгору, дивитися в очі – по черзі, в одне і в інше – і в кожному бачити себе – в чудесному полоні...

А там, за стіною, буря, там – хмари все чавунніші: нехай! У голові – тісно, буйні – через край – слова, і я вголос разом із сонцем лечу кудись... ні, тепер ми вже знаємо, куди – і за мною планети – планети, із бризками полум'я, населені вогняними, співучими квітами, – і планети німі, сині, де розумні камені об'єднані в організовані суспільства, – планети, які досягли, як наша земля, вершини абсолютного, стовідсоткового щастя...

І раптом – зверху:

– А ти не думаєш, що вершина – це саме об'єднані в організоване суспільство камені?

І все гостріше, все темніше трикутник:

– А щастя... Що ж? Адже бажання – болісні, чи не так? І ясно: щастя – коли немає вже ніяких бажань, немає жодного... Яка помилка, який безглуздий забобон, що ми досі перед щастям – ставили знак плюс, перед абсолютним щастям – звичайно, мінус – божественний мінус.

Я – пам'ятаю – розгублено пробурмотів:

– Абсолютний мінус – двісті сімдесят три градуси...

– Мінус двісті сімдесят три – отож. Трохи прохолодно, та хіба це щось не доводить, що ми – на вершині.

Як тоді, давно – вона говорила якось за мене, мною – розгортала до кінця мої думки. Але було в цьому щось таке моторошне – я не міг – і з зусиллям витягнув з себе «ні».

– Ні, – сказав я. – Ти... ти жартуєш...

Вона засміялася, голосно – занадто голосно. Швидко, в секунду, досміялась до якоїсь межі – оступилася – вниз... Пауза.

Встала. Поклала мені руки на плечі. Довго, повільно дивилася. Потім притягнула до себе – і нічого немає, тільки її гострі, гарячі губи.

– Прощай!

Це – здалеку, згори, і дійшло до мене нескоро – можливо, через хвилину, через дві.

– Як так «прощай»?

– Ти ж хворий, ти через мене скоював злочини, – невже тобі не було болісно? А тепер Операція – і ти вилікуєшся від мене. І це – прощавай.

– Ні, – закричав я.

Нешадно-гострий, чорний трикутник на білому:

– Як? Не хочеш щастя?

Голова у мене розскакувалася, два логічних потяги зіткнулися, лізли один на одного, трощили, тріщали...

– Ну що ж, я чекаю – обирай: Операція і стовідсоткове щастя – або...

«Не можу без тебе, не треба без тебе», – сказав я або тільки подумав – не знаю, але І чула.

– Так, я знаю, – відповіла мені. І потім – все ще тримаючи у мене на плечах свої руки й очами не відпускаючи моїх очей: – Тоді – до завтра. Завтра – о дванадцятій: ти пам'ятаєш?

– Ні. Відкладено на один день... Післязавтра...

– Тим краще для нас. О дванадцятій – післязавтра...

Я йшов один – по сутінковій вулиці. Вітер крутив мене, ніс, гнав – як папірець, уламки чавунного неба летіли, летіли – крізь нескінченність їм летіти ще день, два... Мене зачіпали юніфи зустрічних – але я йшов один. Мені було ясно: всі врятовані, але мені порятунку вже немає, я не хочу порятунку...

Запис 32-й

Конспект:

Я не вірю. Трактори. Людська трісочка

Чи вірите ви в те, що ви помрете? Так, людина смертна, я – людина: відповідно... Ні, не те: я знаю, що ви це знаєте. А я питаю: чи доводилось вам повірити в це, повірити остаточно, повірити не розумом, а тілом, відчутти, що одного разу пальці, які тримають ось цю саму сторінку, – будуть жовтими, льодяними...

Ні: звісно, не вірите – і тому досі не стрибнули з десятого поверху на тротуар, тому досі їсте, перегортаєте сторінку, голитеся, посміхаєтеся, пишете...

Те саме – так, те ж саме – сьогодні зі мною. Я знаю, що ця маленька чорна стрілка на годиннику сповзе ось сюди, вниз, до півночі, знову повільно підніметься нагору, переступить якусь останню межу – і настане неймовірне завтра. Я знаю це, але от все ж якось не вірю – або, може бути, мені здається, що двадцять чотири години – це двадцять чотири роки. І тому я можу ще щось робити, кудись поспішати, відповідати на питання, підійматися по трапу вгору на «Інтеграл». Я відчуваю ще, як він похитується на воді, і розумію – що треба вхопитися за поручень – і під рукою холодне скло. Я бачу, як прозорі живі крани, зігнувши журавлині шиї, витягнувши дзьоби, дбайливо і ніжно годують «Інтеграл» страшною вибуховою їжею для двигунів. І внизу на річці – я бачу ясно сині, роздуті від вітру водяні жили, вузли. Але так: все це дуже окремо від мене, стороннє, плоско – як креслення на аркуші паперу. І дивно, що пласке, креслярське обличчя Другого Будівельника – раптом каже:

– Так як же: скільки беремо палива для двигунів? Якщо рахувати три... ну, три з половиною години...

Переді мною – в проекції, на кресленні – моя рука з лічильником, логарифмічний циферблат, цифра 15.

– П'ятнадцять тонн. Але краще візьміть... так: візьміть сто...

Це тому, що я все ж таки знаю, що завтра...

І я бачу з боку – наче ледь помітно починає тремтіти моя рука з циферблатом.

– Сто? Так навіщо ж таку силу-силенну? Адже це – на тиждень. Куди – на тиждень: більше!

– Мало що... хто знає...

– Я знаю...

Вітер свистить, все повітря туго набите чимось невидимим до самого верху. Мені важко дихати, важко йти – і важко, повільно, не зупиняючись ані на секунду, – повзе стрілка на годиннику акумуляторної вежі там, в кінці проспекту. Баштовий шпиль – у хмарах – тьмянний, синій і глухо виє: смокче електрику. Виють труби Музичного Заводу.

Як завжди – рядами, по чотири. Але ряди – якісь неміцні і, може бути, від вітру – коливаються, гнуться. І все більше. Ось об щось на розі вдарилися, відринули, і вже суцільна, застигла, тісна, з частим диханням грудка, у всіх відразу – довгі, гусячі шії.

– Дивіться! Ні, дивіться – он там, швидше!

– Вони! Це вони!

– ...А я – нізащо! Нізащо – краще голову в Машину...

– Тихіше! Божевільний...

На розі, в аудиторіумі – широко роззявлені двері, і звідти – повільна, огрядна колона, чоловік із п'ятдесят. Утім, «людина» – це не те: не ноги – а якісь важкі, скуті, перевертаються від невидимого привода колеса; не люди – а якісь людиноподібні трактори. Над головами у них плескає за вітром білий прапор із вишитим золотим сонцем – і в променях напис: «Ми перші! Ми – вже оперовані! Всі за нами!»

Вони повільно, нестримно проорали крізь натовп – і ясно, були б замість нас на їхньому шляху стіна, дерево, будинок – вони так само, не зупиняючись, проорали б крізь стіну, дерево, будинок. Ось – вони вже на середині проспекту. Згвинтившись попід руки – розтягнулися в ланцюг, обличчям до нас. І ми – напружена, з найжаченими головами грудка – чекаємо. Шії по-гусячи витягнуті. Хмари. Вітер свистить.

Раптом крила ланцюга, праворуч і ліворуч, швидко загнулися – і нас – усе швидше – як важка машина під гору – обжали кільцем – і до роззявлених дверей, у двері, всередину...

Чийсь пронизливий крик:

– Заганяють! Біжіть!

І все ринуло.

Біля самої стіни – ще вузькі живі ворітця, всі туди, головами вперед – голови миттєво загострилися клинами, і гострі лікті, ребра, плечі, боки. Як струмінь води, стиснутий пожежною кишкою, розбризкалися віялом, і кругом сиплються, тупають ноги, змахують руки, юніфи. Звідкись на мить мені в очі – подвійнозігнуте, наче буква S, тіло, прозорі крила-вуха – і вже його немає, крізь землю... і я один – серед секундних рук, ніг – біжу...

Перепочити в якийсь під'їзд – спиною міцно до дверей – і негайно ж до мене, наче вітром, прибило маленьку людську трісочку.

– Я весь час... я за вами... Я не хочу – розумієте – не хочу. Я згодна...

Круглі, крихітні руки у мене на рукаві, круглі сині очі: це вона, О. І от якось вся ковзає по стіні і осідає на землю. Грудочкою зігнулася там, унизу, на холодних сходах, і я – над нею, гладжу її по голові, по обличчю – руки мокрі. Так: ніби я дуже великий, а вона – зовсім маленька – маленька частинка мене ж самого. Це зовсім інше, ніж І, і мені зараз видається: щось подібне могло бути у древніх по відношенню до їх приватних дітей.

Унизу – крізь руки, які закривають обличчя, – ледь чутно:

– Я щоночі... Я не можу – якщо мене вилікують... Я щоночі – одна, в темряві думаю про неї – якою вона буде, як я її буду... Мені ж нічим тоді жити – розумієте? І ви повинні – ви повинні...

Безглузде почуття – але я, справді, впевнений: так, повинен. Безглузде – тому що цей мій обов'язок – ще один злочин. Безглузде – тому що біле не може бути одночасно чорним, обов'язок і злочин – не можуть збігатися. Або ж немає в житті ні чорного, ні білого, і колір залежить тільки від основної логічної посилки. І якщо посилкою було те, що я протизаконно дав їй дитину...

– Ну добре – тільки не треба, тільки не треба... – кажу я. – Ви розумієте: я повинен повести вас до І – як я тоді пропонував – щоб вона...

– Так... (тихо, не забираючи рук від обличчя).

Я допоміг їй встати. І мовчки, кожен про своє – або, можливо, про одне й те саме – по вулиці, крізь сутінки, серед німих свинцевих будинків, незважаючи на туге хльостання гілок вітру...

У якійсь прозорій, напруженій точці – я крізь свист вітру почув позаду знайоме, наче по калюжах, шльопання кроків. На повороті озирнувся – посеред перекинутих відображень на тьмяному склі бруківки, де мчали хмари, – побачив S. Тієї ж миті – мої руки сторонні, не в такт розмахують, а я голосно розповідаю О – що завтра... так, завтра – перший політ «Інтеграла», це буде щось зовсім небувале, чудесне, моторошне.

О здивовано, кругло, синьо дивиться на мене, на мої руки, що голосно, безглуздо розмахують. Але я не даю сказати їй слова – я говорю, говорю. А всередині, окремо – це чутно тільки мені – гарячково дзижчить і постукує думка: «Не можна... треба якось... Не можна вести його за собою до І...»

Замість того, щоб повернути ліворуч, я повертаю праворуч. Міст підставляє свою покійно, рабськи зігнуту спину – нам трьом: мені, О... і йому, S, позаду. З освітлених будівель на тому березі сиплються у воду вогні, розбиваються в тисячі гарячково стрибаючих, окроплених шаленою білою піною, іскор. Вітер гуде – ніби десь невисоко натягнута канатно-басова струна. І крізь бас – ззаду весь час...

Будинок, де живу я. Біля дверей О зупинилася, почала було щось:

– Ні! Ви ж обіцяли...

Але я не дав їй завершити, квапливо заштовхнув у двері – і ми всередині, у вестибюлі. Над контрольним столиком – схвильовано здригаються знайомі обвислі щоки; кругом – щільна купка номерів – якась суперечка, голови, що перевісилися з другого поверху через перила, – поодиночі збігають вниз. Але це – потім, потім... А зараз я швидше затягнув О в протилежний кут, сів спиною до стіни (там, за стіною, я бачив: ковзала по тротуару вперед і назад темна, великоголова тінь), витягнув блокнот.

О – повільно осідала в своєму кріслі – ніби під юніфою випаровувалося, тануло тіло, і тільки одне порожнє плаття і порожні – засмоктуючі синьою порожнечею – очі. Стомлено:

– Навіщо ви мене сюди? Ви мене обманули?

– Ні... Тихіше! Дивіться туди: бачите – за стіною?

– Так. Тінь.

– Він – весь час за мною... Я не можу. Розумієте – мені не можна. Я зараз напишу два слова – ви візьмете і підете одна. Я знаю: він залишиться тут.

Під юніфою – знову заворушилося налите тіло, трохи закруглився живіт, на щоках – ледве помітний світанок, зоря. Я сунув їй в холодні пальці записку, міцно стиснув руку, востаннє зачерпнув очима з її синіх очей.

– Прощавайте! Можливо, ще коли-небудь...

Вона вийняла руку. Зігнувшись, повільно пішла – два кроки – швидко повернулася – і от знову поруч зі мною. Губи ворухнуться – очима, губами – вся – одне й те саме, одне й те саме мені якесь слово – і яка нестерпна посмішка, який біль...

А потім зігнута людська трісочка в дверях, крихітна тінь за стіною – не озираючись, швидко – все швидше...

Я підійшов до столика Ю. Схвильовано, обурено роздуваючи зябра, вона сказала мені:

– Ви розумієте – всі наче з глузду з'їхали! Ось він запевняє, ніби сам бачив біля Древнього Будинку якусь людину – голу і всю вкриту шерстю...

З порожньої, наїжаченої головами купки – голос:

– Так! І ще раз повторюю: бачив, так.

– Ну, як вам це подобається, га? Що за маячня!

І це «маячня» – у неї таке переконливе, не гнеться, що я запитав себе: «Чи не марення й справді все це, що відбувається зі мною і навколо мене останнім часом?»

Але поглянув на свої волохаті руки – згадалося: «У тобі, напевно, є крапля лісової крові... Можливо, я тебе через те...»

Ні: на щастя – не марення. Ні: на жаль – не марення.

Запис 33-й

Конспект:

(Це без конспекту, наспіх, останнє)

Цей день настав.

Швидше за газету: можливо – там... Я читаю газету очима (саме так: мої очі зараз – наче перо, наче лічильник, який тримаєш, відчуваєш, в руках – це стороннє, це інструмент).

Там – крупно, на всю першу сторінку:

– «Вороги щастя не дримають. Обома руками тримайтеся за щастя! Завтра припиняються роботи – всі нумери з'являться для Операції. Тих, хто не з'явиться, – підлягають Машині Благодійника».

Завтра! Хіба може бути – хіба буде яке-небудь завтра?

За щоденною інерцією я простягнув руку (інструмент) до книжкової полиці – вклав сьогоднішню газету до інших, у прикрашену золотом обкладинку. І на шляху:

– «Навіщо? Чи не все одно? Адже сюди, в цю кімнату – я вже ніколи більше, ніколи...»

І газета з рук – на підлогу. А я стою і оглядаю навколо всю, всю кімнату, я поспіхом забираю з собою – я гарячково запихаю в невидиму валізу все, що шкода залишити тут. Стіл. Книги. Крісло. На кріслі тоді сиділа І – а я внизу, на підлозі... Ліжко...

Потім хвилину, дві – безглуздо чекаю на якесь диво, можливо – задзвонить телефон, можливо, вона скаже, щоб...

Ні. Немає дива...

Я йду – в невідоме. Це мої останні рядки. Прощайте – ви, невідомі, ви, кохані, з ким я прожив стільки сторінок, кому я, захворівши душею, – показав усього себе, до останнього змеленого гвинтика, до останньої пружини, яка лопнула...

Я йду.

Запис 34-й

Конспект:

Відпущеники. Сонячна ніч. Радіо-валькірія

О, якби я дійсно розбив себе і всіх вщент, якби я дійсно – разом з нею – опинився де-небудь за Стіною, серед звірів, що скалять свої жовті ікла, якби я дійсно вже більше ніколи не повернувся сюди. В тисячу – у мільйон разів легше. А тепер – що ж? Піти і задушити цю... Але хіба це чому-небудь допоможе?

Ні, ні, ні! Візьми себе в руки, Д-503. Насадь себе на міцну логічну вісь – хоч ненадовго навались з усіх сил на важіль – і, як древній раб, крути жорна силогізмів – поки не запишеш, не обдумаєш все, що сталося...

Коли я увійшов на «Інтеграл» – всі вже були в зборі, всі на місцях, всі стільники гігантського, скляного вулика були повні. Крізь скло палуб – крихітні мурашині люди внизу – біля телеграфів, динамо, трансформаторів, альтиметрів, вентилів, стрілок, двигунів, помп, труб. У кают-компанії – якісь над таблицями та інструментами – ймовірно, відряджені Науковим Бюро. І біля них – Другий Будівельник з двома своїми помічниками.

У всіх трьох голови по-черепащачі втягнуті в плечі, обличчя – сірі, осінні, без променів.

– Ну що? – запитав я.

– Так... Моторошно... – сіро, без променів посміхнувся один. – Може, доведеться спуститися невідомо де. І взагалі – невідомо...

Мені було нестерпно дивитися на них – на них, кого я, ось цими самими руками, через годину назавжди викину із затишних цифр Часової Скрижалі, назавжди відірву від материнських грудей Єдиної Держави. Вони нагадали мені трагічні образи «Трьох відпущеників» – історія яких відома у нас будь-якому школяреві. Ця історія про те, як трьох нумерів, задля досліду, на місяць звільнили від роботи: роби що хочеш, йди куди хочеш.^[6] Нещасні тинялися біля місця звичної праці і голодними очима заглядали всередину; зупинялися на площах – і цілими годинами проробляли ті рухи, які в певний час дня були вже

потребою для їхнього організму: пиляли і стругали повітря, невидимими молотами побрязкували, бухали в невидимі болванки. І нарешті на десятий день не витримали: взявшись за руки, ввійшли в воду і під звуки Маршу занурювалися все глибше, поки вода не припинила їхні муки...

Повторюю: мені було важко дивитися на них, я поспішав піти.

– Я тільки перевірю в машинному, – сказав я, – і потім – у дорогу.

Про щось мене питали – який вольтаж взяти для пускового вибуху, скільки потрібно водяного баласту в кормову цистерну. В мені був якийсь грамофон: він відповідав на всі питання швидко і точно, а я, не перестаючи, – всередині, про своє.

І раптом у вузькому коридорчику – одне потрапило мені туди, всередину – і з того моменту, по суті, почалося.

У вузькому коридорчику миготіли повз сірі юніфи, сірі обличчя, і серед них на секунду одне: низько насунуте волосся, очі з-під лоба – той самий. Я зрозумів: вони тут, і мені не втекти від всього цього нікуди, і залишилися тільки хвилини – кількадесят хвилин... Найменше, молекулярне тремтіння у всьому тілі (воно потім не припинялося вже до самого кінця) – ніби поставлений величезний мотор, а будівля мого тіла – занадто легка, і от всі стіни, перегородки, кабелі, балки, вогні – все тремтить...

Я ще не знаю: чи тут вона. Але тепер вже ніколи – за мною прислали, щоб швидше нагору, в командну рубку: час в дорогу... куди?

Сірі, без променів, обличчя. Напружено сині жили внизу, на воді. Важкі, чавунні пласти неба. І так чавунно мені підняти руку, взяти трубку командного телефону.

– Вгору – сорок п'ять градусів!

Глухий вибух – поштовх – скажена біло-зелена гора води в кормі – палуба під ногами йде – м'яка, гумова – і все внизу, все життя, назавжди... На секунду – все глибше падаючи в якусь воронку, все кругом стискалося – опукле синьо-льодяне креслення міста, круглі бульбашки куполів, самотній свинцевий палець акумуляторної вежі. Потім – миттєва ватяна завіса хмар – ми крізь неї – і сонце, синє небо. Секунди, хвилини, милі – синє швидко твердне, наливається темрявою, краплями холодного срібного поту проступають зірки...

І от – моторошна, нестерпно-яскрава, чорна, зоряна, сонячна ніч. Це неначе ви раптово оглухли: ви ще бачите, що ревуть труби, але

тільки бачите: труби німі, тиша. Таке було – німе – сонце.

Це було природно, цього і треба було чекати. Ми вийшли із земної атмосфери. Але так якось все швидко, зненацька – що всі навкруги наполохалися, притихли. А мені – мені здалося навіть легше під цим фантастичним, німим сонцем: неначе я, скорчившись востаннє, вже переступив неминучий поріг – і моє тіло десь там, внизу, а я мчу в новому світі, де все і має бути несхоже, перевернуте...

– Так тримати, – крикнув я в машину, – або не я, а той самий грамофон в мені – і грамофон механічною, шарнірною рукою засунув командну трубку Другому Будівельнику. А я, весь одягнений у найтонше, молекулярне, одному мені чутне тремтіння, – побіг вниз, шукати...

Двері в кают-компанію – ті самі: через годину вони важко дзвякнуть, замкнуться... Біля дверей – якийсь незнайомий мені, низенький, з сотим, тисячним обличчям, що розчиняється у натовпі, і тільки руки надзвичайно довгі, до колін: ніби помилково наспіх взяті з іншого людського набору.

Довга рука витягнулася, загородила:

– Вам куди?

Мені ясно: він не знає, що я знаю все. Нехай: можливо – так потрібно. І я зверху, навмисно різко:

– Я Будівельник «Інтеграла». І я – розпорядчий випробувань. Зрозуміли?

Руки немає.

Кают-компанія. Над інструментами, картами – об'їждженої сірою щетиною голови – і голови жовті, лисі, стиглі. Швидко всіх у жменю – одним поглядом – і назад, по коридору, по трапу, вниз, до машинного. Там жар і гуркіт від розпечених вибухами труб, у відчайдушній п'яній присядці блискучі мотилі, в ледь помітному тремтінні, яке не полишає ні на секунду, – стрілки на циферблатах...

І от – нарешті – біля тахометра – він, з низько насунутим над записником чолом...

– Послухайте... (Шум: треба кричати на вухо.) Вона тут? Де вона?

У тіні – з-під лоба – посмішка:

– Вона? Там. У радіотелефонній...

І я – туди. Там їх – троє. Усі – в слухових крилатих шоломах. І вона – ніби на голову вища, ніж завжди, крилата, виблискує, летюча – як

давні валькірії, і ніби величезні, сині іскри нагорі, на радіошпилі – це від неї, і від неї тут – легкий, блискавичний, озоновий запах.

– Хто-небудь... ні, хоча б ви... – сказав я їй, задихаючись (від бігу). – Мені треба передати вниз, на землю, на елінг... Ходімо, я продиктую...

Поруч з апаратною – маленька коробочка-каюта. За столом, поруч. Я знайшов, міцно стиснув її руку:

– Ну що ж? Що ж буде?

– Не знаю. Ти розумієш, як це чудово: не знаючи – летіти – все одно куди... І от скоро дванадцята – і невідомо що? І ніч... де ми з тобою будемо вночі? Може бути – на траві, на сухому листі...

Від неї – сині іскри і пахне блискавкою, і тремтіння в мені – ще частіше.

– Запишіть, – кажу я голосно і все ще задихаючись (від бігу). – Час 11.30. Швидкість: 6800...

Вона – з-під крилатого шолома, не відриваючи очей від паперу, тихо:

– ...Вчора ввечері прийшла до мене з твоєю запискою... Я знаю – я все знаю: мовчи. Але ж дитина – твоя? І я її відправила – вона вже там, за Стіною. Вона буде жити...

Я – знову в командній рубці. Знову – маячна, з чорним зоряним небом і сліпучим сонцем, ніч; повільно з однієї хвилини на іншу перекульгує стрілка годинника на стіні; і все, як в тумані, одягнене в найтонше, ледь помітне (одному мені) тремтіння.

Чомусь здалося: краще, щоб все це сталося не тут, а десь внизу, ближче до землі.

– Стоп, – крикнув я в машину.

Усе ще вперед – за інерцією, – але повільніше, повільніше. Ось тепер «Інтеграл» зачепився за якийсь секундний волосок, на мить завис нерухомо, потім волосок лопнув – й «Інтеграл», як камінь, вниз – все швидше. Так в мовчанні, хвилини, десятки хвилин – чути пульс – стрілка перед очима все ближче до 12, і мені ясно: це я – камінь, І – земля, а я – кимось кинутий камінь – і каменю нестерпно потрібно впасти, кинутися на землю, щоб вщент... А що, як... – внизу вже твердий, синій дим хмар... – а що, як...

Але грамофон в мені – шарнірно, точно взяв трубку, скомандував «малий хід» – камінь перестав падати. І ось втомлено пофиркували

лише чотири нижні відростки – два кормових і два носових – тільки щоб паралізувати вагу «Інтеграла», й «Інтеграл», ледь здригаючись, міцно, наче на якорі, – став у повітрі, в якомусь кілометрі від землі.

Усі висипали на палубу (зараз 12, дзвінок на обід) і, перехилившись через скляний планшир, квапливо, залпом ковтали невідомий, застінний світ – там, внизу. Бурштинове, зелене, синє: осінній ліс, луки, озеро. На краю синього блюдечка – якісь жовті, кістяні руїни, погрожує жовтий, висохлий палець, – ймовірно, дивом уціліла вежа давньої церкви.

– Дивіться, дивіться! Он там – правіше!

Там – серед зеленої пустелі – коричневою тінню літала якась швидка пляма. В руках у мене бінокль, механічно підніс його до очей: по груди в траві, звіявши хвостами, скакав табун коричневих коней, а на спинах у них – ті, коричневі, білі, чорні...

Позаду мене:

– А я вам кажу: – бачив – обличчя.

– Ідіть ви! Розповідайте кому іншому!

– Ну нате, нате бінокль...

Але вже зникли. Нескінченна зелена пустеля...

І в пустелі – заповнюючи всю її, і всього мене, і всіх – пронизливе тремтіння дзвінка: обід, за хвилину – 12.

Розкиданий на миттєві, незв'язні уламки – світ. На сходах – чиясь дзвінка золота бляха – і це мені все одно: ось тепер вона хруснула у мене під каблуком. Голос: «А я кажу – обличчя!» Темний квадрат: відкриті двері кают-компанії. Стиснуті, білі, гостроусміхнені зуби...

І тієї ж миті, коли нескінченно повільно, не дихаючи від одного удару до іншого, почав бити годинник і передні ряди вже рушили, квадрат дверей раптом перекреслено двома знайомими, неприродно довгими руками:

– Стійте!

У долоню мені вп'ялися пальці – це І, це вона поруч:

– Хто? Ти не знаєш його?

– А хіба... а хіба це не...

Він – на плечах. Над сотнею облич – його соте, тисячне і єдине з усіх обличчя:

– Від імені Хранителів... Вам – до кого я говорю, ті чують, кожен із них чує мене – вам я кажу: ми знаємо. Ми ще не знаємо ваших номерів

– але ми знаємо все. «Інтеграл» вашим не буде! Випробування буде доведене до кінця, і ви ж – ви тепер не посмієте ворухнутися – ви ж, своїми руками, зробите це. А потім... Утім, я скінчив...

Мовчання. Скляні плити під ногами – м'які, ватяні, й у мене м'які, ватяні ноги. Поруч у неї – зовсім біла усмішка, скажені, сині іскри. Крізь зуби – на вухо мені:

– А, так це ви? Ви – «виконали обов'язок»? Ну, що ж...

Рука – вирвалася з моїх рук, валькірійний, гнівно-крилатий шолом – десь далеко попереду. Я – один застигло, мовчки, як всі, йду до кают-компанії...

«Але ж не я... не я! Я ж про це ні з ким, нікому, крім цих білих, німих сторінок...»

Усередині себе – нечутно, відчайдушно, голосно – я кричав їй це. Вона сиділа через стіл, навпроти – і вона навіть жодного разу не торкнулася мене очима. Поруч із нею – чиясь стигло-жовта лисина. Мені чути (це – І):

– «Благородство»? Але, шановний професоре, адже навіть простий філологічний аналіз цього слова – показує, що це забобон, пережиток стародавніх, феодальних епох. А ми...

Я відчував: блідну – і ось зараз всі побачать це... Але грамофон в мені виробляв 50 встановлених жувальних рухів на кожен шматок, я замкнувся в собі, як у древньому непрозорому будинку – я завалив двері камінням, я завісив вікна...

Потім – в руках у мене командна трубка, і літ – у крижаній, останній тузі – крізь хмари – в крижану, зоряно-сонячну ніч. Хвилини, години. Й очевидно, в мені весь час гарячково, повним ходом – мені ж самому безшумний логічний мотор. Тому що раптом в якійсь точці синього простору: мій письмовий стіл, над ним – зяброві щоки Ю, забутий листок моїх записів. І мені ясно: ніхто, крім неї, – мені все ясно...

Ах, тільки б – тільки б дістатися до радіо... Крилаті шоломи, запах синіх блискавок... Пам'ятаю – щось голосно говорив їй, і пам'ятаю – вона, дивлячись крізь мене, неначе я був скляний, – здалеку:

– Я зайнята: приймаю знизу. Продиктуйте ось їй...

У крихітній коробочці-каюті, хвилину подумавши, я твердо продиктував:

– Час – 14.40. Вниз! Зупинити двигуни. Кінець усього.

Командна рубка. Машинне серце «Інтеграла» зупинено, ми падаємо, й у мене серце – не встигає падати, відстає, піднімається все вище до горла. Хмари – і потім далеко зелена пляма – все зеленіше, все виразніше – вихором мчить на нас – зараз кінець...

Фаянсово-біле, понівечене обличчя Другого Будівельника. Ймовірно, це він штовхнув мене з усього маху, я об щось вдарився головою і, вже темніючи, падаючи, – туманно чув:

– Кормові – повний хід!

Різкий стрибок вгору... Більше нічого не пам'ятаю.

Запис 35-й

Конспект:

В обручі. Морковка. Убивство

Усю ніч не спав. Усю ніч – про одне...

Голова після вчорашнього у мене туго стягнута бинтами. І так: це не бинти, а обруч; нещадний, зі скляної сталі, обруч наклепаний мені на голову, і я – в одному й тому ж кованому колі: вбити Ю. Вбити Ю, – а потім піти до тієї і сказати: «Тепер – віриш?» Найогидніше те, що вбити якимось брудно, давньо, розтрити чимось голову – від цього дивне відчуття чогось мерзенно-солодкого в роті, і я не можу проковтнути слину, весь час спльовую її в хустку, в роті сухо.

У шафі в мене лежав важкий поршневий шток (він лопнув після виливки, й мені треба було подивитися структуру зламу під мікроскопом). Я звернув у трубку свої записи (нехай вона прочитає всього мене – до останньої літери), сунув усередину уламок штока і пішов вниз. Сходи – нескінченні, щаблі – якісь противно слизькі, рідкі, весь час – витирати рота хусткою...

Внизу. Серце гупнуло. Я зупинився, витягнув шток – до контрольного столика...

Але Ю там не було: порожня, крижана дошка. Я згадав: сьогодні всі роботи скасовано; всі повинні на Операцію, і зрозуміло: їй нема чого, нікого записувати тут...

На вулиці. Вітер. Небо у неприпинному русі чавунних плит. І так, як це було в певний момент учора: весь світ розбитий на окремі, гострі, самостійні шматочки, і кожен із них, падаючи стрімголов, на секунду зупинявся, висів переді мною в повітрі – і без сліду випаровувався.

І якби чорні, точні букви на цій сторінці – раптом зрушили, з переляку розскакалися яка куди – і жодного слова, тільки нісенітниця: пуг-зглік-няк. На вулиці – ось такий самий розсипаний, не в рядах, натовп – прямо, назад, навскіс, упоперек.

І вже нікого. Та на секунду, несучись стрімголов, застигло: геть, на другому поверсі, в скляній, повислій у повітрі, клітці – чоловік і жінка

– в поцілунку, стоячи – вона всім тілом зламано відігнулась назад. Це – навіки, востаннє...

На якомусь розі – ворухливий колючий кущ голів. Над головами – окремо, в повітрі, – прапор, слова: «Геть Машини! Геть Операцію!» І окремо (від мене) – я, що думаю секундно: «Невже у кожного такий біль, який можна забрати зсередини – тільки разом із серцем, і кожному треба щось зробити, перш ніж...» І на секунду – нічого в усьому світі, крім (моєї) звірячої руки з чавунно-важким згортком...

Тепер – хлопчисько: весь – вперед, під нижньою губою – тінь. Нижня губа – вивернута, як обшлаг засуканими рукавами, вивернуте все обличчя – він реве – і від когось з усіх ніг – за ним тупіт...

Від хлопчика: «Так, Ю – має бути тепер в школі, потрібно скоріше». Я побіг до найближчого спуску підземки.

У дверях хтось бігом:

– Не йдуть! Потяги сьогодні не йдуть! Там...

Я спустився. Там була абсолютна маячня. Блиск гранованих кришталевих сонць. Щільно утрамбована головами платформа. Порожній, застиглий поїзд.

І в тиші – голос. Її – не видно, але я знаю, я знаю цей пружний, гнучкий, як батіг, хльосткий голос – і де-небудь там задертий до скронь гострий трикутник брів... Я закричав:

– Пустіть же! Пустіть мене туди! Я повинен...

Але чийсь кліщі мене – за руки, за плечі, цвяхами. І в тиші – голос:

– ...Ні: біжіть нагору! Там вас вилікують, там вас досхочу нагодують здобним щастям, і ви, ситі, будете мирно дрімати, організовано, в такт похропувати, – хіба ви не чуєте цієї великої симфонії хропіння? Смішні: вас хочуть звільнити від знаків питання, що звиваються і болісно гризуть, наче черв'яки. А ви тут стоїте і слухаєте мене. Швидше – нагору – до Великої Операції! Що вам за діло, коли я залишуся тут сама? Що вам за діло – коли я не хочу, щоб за мене хотіли інші, а хочу хотіти сама, – коли я хочу неможливого...

Інший голос – повільний, важкий:

– Ага! Неможливого? Це означає – женися за твоїми дурними фантазіями, а вони щоб перед носом у тебе крутили хвостом? Ні: ми – за хвіст та під себе, а потім...

А потім – намнете, захропете – і потрібен перед носом новий хвіст. Кажуть, у древніх була така тварина: осел. Щоб змусити його йти все

вперед, усе вперед – перед мордою до голоблі прив'язували моркву так, щоб він не міг схопити. І якщо вхопив, з'їв...

Раптом кліщі мене відпустили, я кинувся в середину, де говорила вона – і тієї ж миті все посипалося, стиснулося – позаду крик: «Сюди, сюди йдуть!» Світло підстрибнуло, погасло – хтось перерізав дріт – і лавина, крики, хрип, голови, пальці...

Я не знаю, скільки часу ми котилися так у підземній трубі. Нарешті: сходи – сутінки – все світліше – і ми знову на вулиці – віялом, в різні боки...

І от – один. Вітер, сірі, низькі – зовсім над головою – сутінки. На мокрому склі тротуару – дуже глибоко – перевернуті вогні, стіни, фігури, що рухаються догори дригом. І неймовірно важкий згорток у руці – тягне мене вглиб, на дно.

Внизу, за столиком, Ю знову не було, і порожня, темна – її кімната.

Я піднявся до себе, відкрив світло. Туго стягнуті обручем скроні стукали, я ходив – закутий все в одному і тому самому колі: стіл, на столі білий згорток, ліжка, двері, стіл, білий згорток... У кімнаті ліворуч спущені штори. Праворуч: над книгою – шишкувата лисина, і чоло – величезна жовта парабола. Зморшки на чолі – низка жовтих нерозбірливих рядків. Іноді ми зустрічаємося очима – і тоді я відчуваю: ці жовті рядки – про мене.

...Сталося рівно о 21. Прийшла Ю – сама. Чітко залишилося в пам'яті тільки одне: я дихав так голосно, що чув, як дихаю, і все хотів як-небудь тихіше – і не міг.

Вона сіла, розправила на колінах юніфу. Рожево-коричневі зябра тріпалися.

– Ах, любий, – так це правда, ви поранені? Я щойно дізналася – негайно ж...

Шток переді мною на столі. Я схопився, дихаючи ще голосніше. Вона почула, зупинилася на півслові, теж чомусь встала. Я бачив уже це місце на голові, в роті огидно-солодко... хустка, але хустки немає – сплюнув на підлогу.

Той, за стіною праворуч, – жовті, уважні зморшки – про мене. Потрібно, щоб він не бачив, ще огидніше – якщо він дивитиметься... Я натиснув кнопку – хай, не маючи права, хіба тепер не все одно – штори впали.

Вона, очевидно, відчула, зрозуміла, метнулася до дверей. Але я випередив її – і, голосно дихаючи, ні на секунду не спускаючи очей з цього місця на голові...

– Ви... ви з глузду з'їхали! Ви не смієте... – вона задкувала – сіла, радше, впала на ліжко – засунула, тремтячи, складені в долонях руки між колін. Весь пружинний, все так само міцно тримаючи її очима на прив'язі, я повільно простягнув руку до столу – рухалася тільки одна рука – схопив шток.

– Благаю вас! День – тільки один день! Я завтра... завтра ж піду – і все зроблю...

Про що вона? Я замахнувся...

І я вважаю: я вбив її. Так, ви, невідомі мої читачі, ви маєте право назвати мене вбивцею. Я знаю, що спустив би шток на її голову, якби вона не крикнула:

– Заради... заради... Я згодна – я... зараз.

Тремтячими руками вона зірвала з себе юніфу – просторе, жовте, висяче тіло перевернулося на ліжко... І тільки тут я зрозумів: вона думала, що я штори – це для того, щоб... що я хочу...

Це було так несподівано, так нерозумно, що я розреготався. І негайно ж туго закручена пружина в мені – лопнула, рука ослабла, шток гримнув на підлогу. Тут я на власному досвіді побачив, що сміх – найстрашніша зброя: сміхом можна вбити все – навіть убивство.

Я сидів за столом і сміявся – відчайдушним, останнім сміхом – і не бачив ніякого виходу з усього цього безглузлого становища. Не знаю, чим би все це скінчилося, якби розвивалося природним шляхом – але тут раптом нова, зовнішня, складова: задзвонив телефон.

Я кинувся, стиснув трубку: може бути, вона? І в трубці чийсь незнайомий голос:

– Зараз.

Томливе, нескінченне дзижчання. Здалеку – важкі кроки, все ближче, все більше гулу, все чавунніше – і от...

– Д-503? Угу... З вами говорить Благодійник. Негайно до мене!

Дінь, – трубку повішено, – дінь.

Ю все ще лежала в ліжку, очі закриті, зябра широко розсунуті посмішкою. Я згріб з підлоги її плаття, кинув на неї – крізь зуби:

– Ну! Швидше, швидше!

Вона підвелася на лікті, груди сплеснулися набік, очі круглі, вся повосковіла.

– Як?

– Так. Ну – одягайтеся ж!

Вона – вся вузлом, міцно вчепившись у плаття, голос вплющений.

– Відверніться...

Я відвернувся, притулився чолом до скла. На чорному, мокрому дзеркалі тремтіли вогні, фігури, іскри. Ні: це – я, це – в мені... Навіщо Він мене? Невже Йому вже відомо про неї, про мене, про все?

Ю, вже одягнена, біля дверей. Два кроки до неї – зціпив їй руки так, ніби саме з її рук зараз по краплях вичавлю те, що мені потрібно:

– Слухайте... Її ім'я – ви знаєте, про кого, – ви її називали? Ні? Тільки правду – мені це потрібно... мені все одно – тільки правду...

– Ні.

– Ні? Але чому ж – якщо вже ви пішли туди і повідомили...

Нижня губа у неї – раптом навиворіт, як у того хлопчика – і з щік, по щоках краплі...

– Тому що я... я боялася, що коли її... що за це ви можете... ви перестанете лю... О, я не можу – я не могла б!

Я зрозумів: це – правда. Безглузда, смішна, людська правда!

Я відкрив двері.

Запис 36-й

Конспект:

Пусті сторінки. Християнський бог. Про мою матір

Тут дивно – в голові у мене наче порожня, біла сторінка: як я туди йшов, як чекав (знаю, що чекав) – нічого не пам'ятаю, жодного звуку, жодного обличчя, жодного жесту. Неначе були перерізані всі дроти між мною і світом.

Отямився – вже стоячи перед Ним, і мені страшно підняти очі: бачу тільки Його величезні, чавунні руки – на колінах. Ці руки давили Його самого, підгинали коліна. Він повільно ворухив пальцями. Обличчя – десь у тумані, вгорі, і ніби тільки тому, що голос Його доходив до мене з такої висоти, – він не гримів як грім, не оглушав мене, а все ж був схожий на звичайний людський голос.

– Отже – ви теж? Ви – Будівельник «Інтеграла»? Ви – той, кому дано було стати видатним конквістадором. Ви – чиє ім'я мало розпочати нову, блискучу главу історії Єдиної Держави... Ви?

Кров хлюпнула мені в голову, в щоки – знову біла сторінка: тільки в скронях – пульс, і вгорі гучний голос, але жодного слова. Лише коли він замовк, я прийшов до тями, я побачив: рука рушила стопудово – повільно поповзла – на мене дивився палець.

– Ну? Чому ж ви мовчите? Так чи ні? Кат?

– Так, – покійно відповів я. І далі ясно чув кожне Його слово.

– Що ж? Ви думаєте – я боюся цього слова? А ви пробували коли-небудь здерти з нього шкаралупу і подивитися, що там всередині? Я вам зараз покажу. Згадайте: синій пагорб, хрест, натовп. Одні – вгорі, окроплені кров'ю, прибивають тіло до хреста; інші – внизу, окроплені сльозами, дивляться. Чи не здається вам, що роль тих, верхніх, – найважча, найважливіша. Та якби їх не було, хіба поставили б усю цю величну трагедію? Вони були освистані темним натовпом: але ж за це автор трагедії – Бог – повинен щедро винагородити їх. А сам християнський, милосердний Бог, повільно спалює на пекельному вогні всіх непокірних, – хіба Він не кат? І хіба спалених християнами на вогнищах менше, ніж спалених християн? А все-таки – зрозумійте

це, все-таки цього Бога століттями славили як Бога любові. Абсурд? Ні, навпаки: написаний кров'ю патент на невикорінну розсудливість людини. Навіть тоді – дикий, кошлатий – він розумів: справжня, алгебраїчна любов до людства – неодмінна ознака істини – її жорстокість. Як у вогню – неодмінною ознакою є те, що він спалює. Покажіть мені не пекучий вогонь! Ну, – доводьте ж, сперечайтесь!

Як я міг сперечатися? Як я міг сперечатися, коли це були (раніше) мої ж думки – тільки я ніколи не вмів одягнути їх в таку ковану, блискучу броню. Я мовчав...

– Якщо це означає, що ви зі мною згодні, – то давайте говорити, як дорослі, коли діти пішли спати: все до кінця. Я питаю: про що люди – з самих пелюшок – молилися, мріяли, мучилися? Про те, щоб хто-небудь раз і назавжди сказав їм, що таке щастя – і потім прикував їх до цього щастя ланцюгом. Що ж інше ми тепер робимо, як не це? Давня мрія про рай... Згадайте: в раю вже не знають бажань, не знають жалості, не знають любові, там – блаженні з оперованою фантазією (тільки тому і блаженні) – ангели, раби Божі... І от, у той момент, коли ми вже наздогнали цю мрію, коли ми схопили її ось так (Його рука стиснулася: якби в ній був камінь – з каменю бризнув би сік), коли вже залишилося тільки оббілувати здобич і розділити її на шматки, – в цей самий момент ви – ви...

Чавунний гул раптово обірвався. Я – весь червоний, як болванка на ковадлі під занесеним молотом. Молот мовчки навис, і чекати – це ще... страш...

Раптом:

– Скільки вам років?

– Тридцять два.

– А ви рівно вдвічі – по-шістнадцятирічному наївні! Слухайте: невже вам справді жодного разу не спало на думку, що ж їм – ми ще не знаємо їхніх імен, але впевнений, від вас дізнаємося, – що їм ви потрібні були тільки як Будівельник «Інтеграла» – тільки для того, аби через вас...

– Не треба! Не треба, – крикнув я.

...Так само як заслонитися руками і крикнути це кулі: ви ще чуєте своє смішне «не треба», а куля – вже пропала, вже ви корчитесь на підлозі.

Так, так: Будівельник «Інтеграла»... Так, так... і негайно ж: здригається розлючене, з цегляно-червоними зябрами обличчя Ю – того ранку, коли вони обидві разом у мене в кімнаті...

Пам'ятаю дуже ясно: я засміявся – підняв очі. Переді мною сидів лисий, наче Сократ, чоловік, і на лисині – дрібні крапельки поту.

Як все просто. Як все велично-банально і до смішного просто.

Сміх душив мене, виривався клубками. Я заткнув рота долонею і прожогом кинувся геть. Сходи, вітер, мокрі, стрибучі уламки вогнів, облич, і на бігу: «Ні! Побачити її! Тільки ще раз побачити її!»

Тут – знову порожня, біла сторінка. Пам'ятаю тільки: ноги. Не люди, а саме – ноги: неструнко тупають, звідкись згори падають на бруківку сотні ніг, важкий дощ ніг. І якась весела, пустотлива пісня, і крик – мабуть, мені: «Гей! Гей! Сюди, до нас!»

Потім – пустинна площа, доверху набита тугим вітром. Посередині – тьмяна, огрядна, грізна громада: Машина Благодійника. І від неї – в мені таке, ніби несподіване, відлуння: яскраво-біла подушка; на подушці закинута назад з напівзакритими очима голова: гостра, солодка смужка зубів... І все це якось безглуздо, жахливо пов'язане з Машиною – я знаю як, але я ще не хочу побачити, назвати вголос – не хочу, не треба.

Я закрив очі, сів на східцях, що йдуть нагору, до Мащини. Мабуть, йшов дощ: обличчя у мене мокре. Десь далеко, глухо – крики. Але ніхто не чує, ніхто не чує, як я кричу: врятуйте ж мене від цього – врятуйте!

Якби у мене була мати – як у древніх: моя – саме так – мати. І щоб для неї – я не Будівельник «Інтеграла», і не номер Д-503, і не молекула Єдиної Держави, а простий людський шматок – шматок її ж самої – потоптаний, роздавлений, викинутий... І нехай я прибиваю або мене прибивають – можливо, це однаково, – щоб вона почула те, чого ніхто не чує, щоб її старечі, зарослі зморшками губи...

Запис 37-й

Конспект:

Інфузорія. Кінець світу. Її кімната

Уранці в їдальні – сусід зліва злякано шепнув мені:

– Та їжте вже! На вас дивляться!

Я – з усіх сил – посміхнувся. І відчув це – наче якусь тріщину на обличчі: посміхаюся – краї тріщини розлітаються все ширше – і мені від цього все болючіше...

Далі – так: тільки-но я встиг взяти кубик на виделку, як одразу ж виделка здригнулася у мене в руці й брязнула об тарілку – і здригнулися, задзвеніли столи, стіни, посуд, повітря, і зовні – якийсь величезний, до неба, залізний круглий гул – через голови, через будинки – і далеко завмер трохи помітними, дрібними, як на воді, колами.

Я побачив у мить злинялі, вицвілі обличчя, застопорені на повному ході роти, завмерлі в повітрі виделки.

Потім все сплуталось, зійшло з вікових рейок, всі схопилися з місць (не проспівавши гімну) – сяк-так, не в такт, дожовуючи, давлячись, хапалися один за одного: «Що? Що трапилося? Що?» І – безладні уламки колись стрункої великої Машини – всі посипалися вниз, до ліфтів – сходами... шаблями... тупіт... уривки слів... як шматки розірваного і завихреного вітром листка...

Так само сипалися з усіх сусідніх будинків, і через хвилину проспект – наче крапля води під мікроскопом: замкнені в скляно-прозорій краплі інфузорії розгублено метушаться убік, вгору, вниз.

– Ага, – чийсь переможний голос – переді мною потилиця і націлений в небо палець – дуже чітко пам'ятаю жовто-рожевий ніготь і внизу нігтя – білий, наче вилазить із-за обрію, півмісяць. І це як компас: сотні очей, слідуючи за цим пальцем, повернулися до неба.

Там, рятуючись від якоїсь невидимої погоні, мчали, давили, перестрибували один через одного хмари – і пофарбовані хмарами темні аеро Хранителів зі звисаючими чорними хоботами труб – і ще далі – там, на заході, щось схоже...

Спершу ніхто не розумів, що це, – не розумів навіть і я, кому (на жаль) було відкрито більше, ніж усім іншим. Це було схоже на величезний рій чорних аеро: десь у неймовірній висоті – ледве помітні швидкі точки. Все ближче; зверху хрипкі, гортанні краплі – нарешті, над головами у нас птахи. Гострими, чорними, пронизливими, падаючими трикутниками заповнили небо, бурею збивало їх униз, вони сідали на куполи, на дахи, на стовпи, на балкони.

– Ага-а, – тріумфуюча потилиця повернулася – я побачив того, спідлобного. Але в ньому тепер залишилася від колишнього тільки одна якась назва, він якось весь виліз із цього вічного свого спідлоб'я, і на обличчі у нього – біля очей, біля губ – пучками волосся росли промені, він посміхався.

– Ви розумієте, – крізь свист вітру, крил, каркання крикнув він мені. – Ви розумієте: Стіну – Стіну підірвали! Ро-зу-мі-єте?

Мимохідь, десь на задньому плані, мелькають фігури – голови витягнуті – біжать швидше, всередину, в будинки. Посередині бруківки – швидка і все-таки ніби повільна (від важкості) лавина оперованих, крокуючих туди – на захід.

...Волохаті пучки променів біля губ, очей. Я схопив його за руку:

– Слухайте: де вона – де І? Там, за Стіною – або... Мені потрібно – чуєте? Негайно, я не можу...

– Тут, – крикнув він мені п'яно, весело – міцні, жовті зуби... – Тут вона, в місті, діє. Ого – ми діємо!

Хто – ми? Хто – я?

Біля нього було з півсотні таких самих, як він, – вилізливих зі своїх темних спідлобів, гучних, веселих, міцнозубих. Ковтаючи розкритими ротами бурю, помахуючи такими на вигляд смирними і нестрашними електрокуторами (де вони їх дістали?), – вони рушили туди ж, на захід, за оперованими, але в обхід – паралельним, 48-м проспектом...

Я спотикався об тугі, звиті з вітру канати і втік до неї. Навіщо? Не знаю. Я спотикався, порожні вулиці, чуже, дике місто, безугавно, тріумфальний пташиний гам, кінець світу. Крізь скло стін – у декількох будинках я бачив (врізалось): жіночі і чоловічі нумери безсоромно злягалися – навіть не спустивши штор, без всяких талонів, серед білого дня...

Будинок – її будинок. Відкриті навстіж, розгублені двері. Внизу, за контрольним столиком, – порожньо. Ліфт застряг посеред шахти.

Задихаючись, я побіг нагору по нескінченних сходах. Коридор. Швидко – як колісні шпиці – цифри на дверях: 320, 326, 330... I-330, так!

І крізь скляні двері: все в кімнаті розсипане, перевернуте, зім'яте. Похапцем перекинутий стілець – долілиць, всіма чотирма ногами догори – як здохла скотина. Ліжко – якимось безглуздо, навскіс відсунуте від стіни. На підлозі – обсипані, затоптані пелюстки рожевих талонів.

Я нахилився, підняв один, другий, третій: на всіх було Д-503 – на всіх був я – краплі мене, розплавленого, переплеснули через край. І це все, що залишилося...

Чомусь не можна було, щоб вони так от на підлозі, і щоб по ним ходили. Я захопив ще жменю, поклав на стіл, розгладив обережно, глянув – і... засміявся.

Раніше я цього не знав – тепер знаю, і ви це знаєте: сміх буває різного кольору. Це – тільки далеке відлуння вибуху всередині вас: можливо – це святкові, червоні, сині, золоті ракети, можливо – злетіли вгору шматки людського тіла...

На талонах промайнуло зовсім незнайоме мені ім'я. Цифр я не запам'ятав – тільки букву: Ф. Я змахнув всі талони зі столу на підлогу, наступив на них – на себе каблуком – ось так, так – і вийшов...

Сидів у коридорі на підвіконні навпроти дверей – все чогось чекав, тупо, довго. Зліва зашльопали кроки. Старий: обличчя – наче проколотий, порожній міхур, що осів складками – і з проколу ще сочиться щось прозоре, повільно стікає вниз. Повільно, смутно зрозумів: сльози. І тільки коли старий був уже далеко – я схаменувся і гукнув:

– Послухайте – послухайте, ви не знаєте: номер I-330...

Старий обернувся, відчайдушно махнув рукою і пошкандибав далі...

У сутінках я повернувся до себе, додому. На заході небо кожену секунду стискувалося блідо-синьою судомою – і звідти глухий, закутаний гул. Дахи усипані чорними вимерлими головешками: птиці. Я ліг на ліжко – і негайно ж звіром навалився, придушив мене сон...

Запис 38-й

Конспект:

(Не знаю який. Можливо, весь конспект – одне: кинута папіроска)

Отямився – яскраве світло, дивитися боляче. Заплющив очі. В голові – якийсь ядучий синій димок, все в тумані. І крізь туман:

«Але ж я не запалював світло – як же...»

Я схопився – за столом, підперши рукою підборіддя, з усмішкою дивилася на мене І...

За тим самим столом я пишу тепер. Уже позаду ці десять-п'ятнадцять хвилин, жорстоко скручених в найтугішу пружину. А мені здається, що ось тільки зараз відкрилися за нею двері й ще можна наздогнати її, схопити за руки – і, може бути, вона засміється і скаже...

І сиділа за столом. Я кинувся до неї.

– Ти, ти! Я був... я бачив твою кімнату... я думав, ти...

Але на півдорозі натрапив на гострі, нерухомі списи вії, зупинився. Згадав: так само вона глянула на мене тоді, на «Інтегралі». Та ж треба одразу все, в одну секунду, зуміти сказати їй – так, щоб повірила – інакше вже ніколи...

– Слухай, І, – я маю... я маю тобі все... Ні, ні, я зараз – я тільки вип'ю води...

У роті – сухо, все наче обкладено промокальним папером. Я наливав воду – і не можу: поставив склянку на стіл і міцно взявся за графин обома руками. Тепер я побачив: синій димок – це від цигарки. Вона піднесла до губ, втягнула, жадібно проковтнула дим, так само, як я воду, і сказала:

– Не треба. Мовчи. Все одно – ти бачиш: я все-таки прийшла. Там, внизу, – мене чекають. І ти хочеш, щоб ці наші останні хвилини...

Вона жбурнула цигарку на підлогу, вся переважила через ручку крісла назад (там у стіні кнопка, і її важко дістати) – і мені запам'яталося, як похитнулося крісло та піднялися від підлоги дві його ніжки. Потім впали штори.

Підійшла, обхопила міцно. Її коліна крізь сукню – повільна, ніжна, тепла, всеогорна отрута...

І раптом... Буває: вже весь занурився в солодкий і теплий сон – раптом щось проколало, здригаєшся, і знову очі широко розкриті... Так зараз: на підлозі в її кімнаті затоптані рожеві талони, і на одному: буква Ф і якісь цифри... В мені вони – зчепилися в один клубок, і я навіть зараз не можу сказати, що це було за почуття, але я стиснув її так, що вона від болю скрикнула...

Ще одна хвилина – з цих десяти або п'ятнадцяти, на яскраво-білій подушці – закинута назад з напівзакритими очима голова; гостра, солодка смужка зубів. І увесь цей час невідступно, безглуздо, болісно нагадує мені про щось, про що не можна, про що зараз – не треба. І я все ніжніше, все більш жорстоко стискаю її – все яскравіше сині плями від моїх пальців...

Вона сказала (із закритими очима – це я помітив):

– Кажуть, ти вчора був у Благодійника? Це правда?

– Так, правда.

І тоді очі широко розплющилися – і я з насолодою дивився, як швидко блідло, стиралося, зникало її обличчя: одні очі.

Я розповів їй усе. І тільки – не знаю чому... ні, неправда, знаю – тільки про одне змовчав – про те, що Він говорив наостанок, про те, що я їм був потрібен тільки...

Поступово, як фотографічний знімок у проявнику, виступило її обличчя: щоки, біла смужка зубів, губи. Встала, підійшла до дзеркальних дверей шафи.

Знову сухо в роті. Я налив собі води, але пити було огидно – поставив склянку на стіл і запитав:

– Ти для цього і приходила – тому що тобі потрібно було дізнатися?

Із дзеркала на мене – гострий, насмішкуватий трикутник брів, піднятих вгору, до скронь. Вона обернулася щось сказати мені, але нічого не сказала.

Не варто. Я знаю.

Попрощатися з нею? Я рушив своїми – чужими – ногами, зачепив стілець – він упав долілиць, мертвий, як там – у неї в кімнаті. Губи в неї були холодні – колись такою ж холодною була підлога ось тут, у моїй кімнаті біля ліжка.

А коли пішла – я сів на підлогу, нахилився над її кинutoю цигаркою...

Я не можу більше писати – я не хочу більше!

Запис 39-й

Конспект:

Кінець

Усе це було, як остання крупинка солі, кинута в насичений розчин: швидко, колючись голками, поповзли кристали, затверділи, застигли. І мені було ясно: все вирішено – і завтра вранці я зроблю це. Було це те ж саме, що вбити себе, – але, можливо, тільки тоді я і воскресну. Тому що тільки вбите і може воскреснути.

На заході щомиті в синій судомі здригалося небо. Голова у мене горіла і стукала. Так я просидів усю ніч і заснув тільки годині о сьомій ранку, коли тьма вже втягнулася, зазеленіла і стало видно всіяні птахами покрівлі...

Прокинувся: вже десята (дзвінка сьогодні, очевидно, не було). На столі – ще з учора – стояв стакан з водою. Я жадібно виковтав воду і побіг: мені треба було все це швидше, якомога швидше.

Небо – безлюдне, блакитне, дотла виїдене бурєю. Колючі кути тіней, все вирізане з синього осіннього повітря – тонке – страшно доторкнутися: зараз же хрупне, розлетиться скляним пилом. І таке – в мені: не можна думати, не треба думати, не треба думати, інакше...

І я не думав, навіть, можливо, не бачив по-справжньому, а тільки реєстрував. Ось на бруківці – звідкись гілки, листя на них зелене, бурштинове, малинове. Ось нагорі – перехрещуючись, метушаться птахи й аеро. Ось – голови, розкриті роти, руки махають гілками. Мабуть, усе це кричить, каркає, дзижчить...

Потім – порожні, наче виметені якоюсь чумою, вулиці. Пам'ятаю: спіткнувся об щось нестерпно м'яке, піддатливе і все-таки нерухоме. Нагнувся: труп. Він лежав на спині, розставивши зігнуті ноги, наче жінка. Обличчя...

Я упізнав товсті, негритянські губи, які наче зараз ще бризкали сміхом. Міцно замруживши очі, він сміявся мені в обличчя. Секунда – я переступив через нього і побіг – тому що я вже не міг, мені треба було зробити все швидше, інакше – я відчував – зламаюся, прогнуся, як перевантажена рейка...

На щастя – це було вже за двадцять кроків, вже вивіска – золоті букви «Бюро Хранителів». На порозі я зупинився, сьорбнув повітря скільки міг – й увійшов.

Усередині, в коридорі, – нескінченним ланцюгом, в потилицю, стояли нумери, з листками, з товстими зошитами в руках. Повільно просувалися на крок, на два – і знову зупинялися.

Я заметушився уздовж ланцюга, голова розскакувалася, я хапав їх за рукава, я благав їх – як хворий благає дати йому швидше чогось такого, що секундною найгострішою мукою відразу перерубало б усе.

Якась жінка, туго перетягнута поясом поверх юніфи, чітко випнуті дві сідничні півкулі, і вона увесь час поводила ними на всі боки, ніби саме там у неї були очі. Вона фиркнула на мене:

– У нього живіт болить! Проведіть його до вбиральні – геть, другі двері направо...

І на мене – сміх: і від цього сміху щось до горла, і я от-от закричу або... або...

Раптом ззаду хтось схопив мене за лікоть. Я обернувся: прозорі, крилаті вуха. Але вони були не рожеві, як зазвичай, а яскраво-червоні: кадик на шії совався – от-от прорве тонкий чохол.

– Навіщо ви тут? – запитав він, швидко вгвинчуючись у мене.

Я так і вчепився в нього:

– Скоріше – до вашого кабінету... Я маю все – зараз же! Це добре, що саме вам... Це, можливо, жакливо, що саме вам, але це добре, це добре...

Він теж знав її, і від цього мені було ще болісніше, але, можливо, він теж здригнеться, коли почує, і ми будемо вбивати вже вдвох, я не буду один в цю останню мою секунду...

Зачинилися двері. Пам'ятаю: внизу під дверима причепився якийсь папірець і зашкріб по підлозі, коли двері зачинялися, а потім, наче ковпаком, накрило якоюсь особливою, безповітряною тишею. Якби він сказав хоч одне слово – все одно яке – найдріб'язковіше слово, я б все зрушив відразу. Але він мовчав.

І, весь напружившись до того, що загуло у вухах, – я сказав (не дивлячись):

– Мені здається – я завжди її ненавидів, із самого початку. Я боровся... А втім – ні, ні, не вірте мені: я міг і не хотів врятуватися, я хотів загинути, це було мені найдорожче... тобто не загинути, а щоб

вона... І навіть зараз – навіть зараз, коли я вже все знаю... Ви знаєте, ви знаєте, що мене викликав Благодійник?

– Так, знаю.

– Але те, що Він сказав мені... Зрозумійте ж – це ж все одно, як ніби зараз висмикнути з-під вас підлогу – і ви з усім, що ось тут на столі – з папером, чорнилом... чорнило вихлюпується – і все в ляпках...

– Далі, далі! І поспішайте. Там чекають інші.

І тоді я – захлинаючись, плутаючись – все, що було, все, що записано тут. Про себе справжнього, і про себе волохатого, і те, що вона сказала тоді про мої руки – так, саме з цього все і почалося, – і як я тоді не хотів виконати свій обов'язок, і як обманював себе, і як вона дістала підроблені посвідчення, і як я іржавів із кожним днем, і коридори вниз, і як там – за Стіною...

Усе це – безглуздими грудками, клаптями – я захлинався, слів не вистачало. Криві, подвійнозігнуті губи з усмішкою підсовували до мене потрібні слова – я вдячно кивав: так, так... І ось (що ж це?) – ось вже говорить за мене він, а я тільки слухаю: «Так, а потім... Саме так і було, так, так!»

Я відчуваю, як від ефіру, – починає холодіти ось тут, навколо ворота, і важко питаю:

– Але як же – але цього ви нізвідки не могли...

У нього посмішка – мовчки – все кривіша... І потім:

– А знаєте – ви хотіли дещо від мене приховати, ось ви перерахували всіх, кого помітили там, за Стіною, але про одного забули. Ви кажете – ні? А не пам'ятаєте ви, що там мигцем, на секунду, – ви бачили там... мене? Так, так: мене.

Пауза.

І раптом – мені блискавично, до голови, безсоромно ясно: він – він теж їхній... І весь я, всі мої муки, все те, що я, знемагаючи, з останніх сил приніс сюди, наче подвиг, – все це тільки смішно, як древній анекдот про Авраама й Ісаака. Авраам – весь у холодному поту – вже замахнувся ножем над своїм сином – над собою – раптом згори голос: «Не варто! Я пожартував...»

Не відриваючи очей від усмішки, яка кривиться все більше, я уперся руками об край столу, повільно, повільно разом з кріслом

від'їхав, потім відразу – себе всього – схопив в оберемок – і повз крики, сходи, роти – прожогом.

Не пам'ятаю, як я опинився внизу, в одній із громадських вбиралень на станції підземної дороги. Там, нагорі, все гинуло, руйнувалася найбільша і найрозумніша в усій історії цивілізація, а тут – за чиєюсь іронією – все залишалось незмінним, прекрасним. І подумати: все це – засуджене, все це заросте травною, про все це – будуть тільки «міфи»...

Я голосно застогнав. І тієї ж миті відчуваю – хтось ласкаво погладжує мене по плечу.

Це був мій сусід, який займав сидіння зліва. Чоло – величезна лиса парабола, на чолі жовті нерозбірливі рядки зморшок. І ці рядки про мене.

– Я вас розумію, цілком розумію, – сказав він. – Але все-таки заспокойтеся: не треба. Все це повернеться, неминуче повернеться. Важливо тільки, щоб всі дізналися про моє відкриття. Я говорю про це вам першому: я вираховував, що нескінченності немає!

Я дико подивився на нього.

– Так, так, кажу вам: нескінченності немає. Якщо світ нескінченний, то середня щільність матерії в ньому повинна дорівнювати нулю. А оскільки як вона не нуль – це ми знаємо, – то, отже, Всесвіт – кінечний, він сферичної форми, і квадрат всесвітнього радіусу Y^2 дорівнює середній щільності, помноженої на... От мені тільки й треба – підрахувати числовий коефіцієнт, і тоді... Ви розумієте: все скінчено, все просто, все – вираховується; і тоді ми переможемо філософськи, – розумієте? А ви, шановний, заважаєте мені закінчити обчислення, ви – кричите...

Не знаю, чим я більше був вражений: його відкриттям або його твердістю в цю апокаліптичну годину: в його руках (я побачив це тільки тепер) була записна книжка і логарифмічний циферблат. І я зрозумів: якщо навіть усе загине, мій обов'язок (перед вами, мої невідомі, любі) – залишити свої записки в завершеному вигляді.

Я попросив у нього папір – і тут я записав ці останні рядки...

Я хотів уже поставити крапку – так, як стародавні ставили хрест над ямами, куди вони звалювали мертвих, але раптом олівець затрясся і випав у мене з пальців...

– Слухайте, – смикав я сусіда. – Та слухайте ж, кажу вам! Ви повинні – ви повинні мені відповісти: а там, де закінчується ваш кінечний Всесвіт? Що там – далі? Відповісти він не встиг; згори – по східцях – тупіт...

Запис 40-й

Конспект:

Факти. Дзвін. Я впевнений

День. Ясно. Барометр 760.

Невже я, Д-503, написав ці двісті двадцять сторінок? Невже я коли-небудь відчував – або уявляв, що відчуваю це?

Почерк – мій. І далі – той самий почерк, але – на щастя, тільки почерк. Ніякої маячні, ніяких безглузвих метафор, ніяких почуттів: тільки факти. Тому що я здоровий, я зовсім, абсолютно здоровий. Я посміхаюсь – я не можу не посміхатися: з голови витягли якусь скалку, в голові легко, пусто. Точніше: не пусто, але немає нічого стороннього, що б заважало посміхатися (посмішка – є нормальний стан нормальної людини).

Факти – такі. Того вечора мого сусіда, який відкрив конечність Всесвіту, й мене, й усіх, хто був з нами, – взяли до найближчого аудиторіуму (номер аудиторіуму – чомусь знайомий: 112). Тут нас прив'язали до столів і зробили Велику Операцію.

Наступного дня я, Д-503, з'явився до Благодійника та розповів йому все, що мені було відомо про ворогів щастя. Чому раніше це могло мені здаватися важким? Не зрозуміло. Єдине пояснення: колишня моя хвороба (душа).

Увечері того ж дня – за одним столом з Ним, з Благодійником – я сидів (уперше) в знаменитій Газовій Кімнаті. Привели ту жінку. В моїй присутності вона мала дати свої свідчення. Ця жінка вперто мовчала і посміхалася. Я помітив, що у неї гострі й дуже білі зуби і що це красиво.

Потім її завели під Дзвін. У неї стало дуже білим обличчя, а оскільки її очі темні та великі – то це було дуже красиво. Коли з-під Дзвона почали викачувати повітря – вона відкинула голову, напівзаплющила очі, губи стиснуті – це нагадало мені щось. Вона дивилася на мене, міцно вчепившись у ручки крісла, – дивилася, поки очі зовсім не заплющилися. Тоді її витягли, за допомогою електродів швидко привели до тями і знову посадили під Дзвін. Так

повторювалося тричі – і вона все ж таки не сказала ні слова. Інші, приведені разом із цією жінкою, виявилися чеснішими: багато хто з них став говорити з першого ж разу. Завтра вони всі зйдуть по шаблях Машини Благодійника.

Відкладати не можна, тому що в західних кварталах – все ще хаос, рев, трупи, звірі і – на жаль – значна кількість нумерів, що зрадили розуму.

Але на поперечному, 40-му проспекті вдалося сконструювати тимчасову Стіну з високовольтних хвиль. І я сподіваюся – ми переможемо. Більше: я впевнений – ми переможемо. Тому що розум має перемогти.

1920

Copyright © 2020
StrelBooks – Strelbytskyy Multimedia Publishing, Ltd
www.strelbooks.com

ANDRONUM ®
<https://andronum.com/>

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, including photocopying, recording, or other electronic or mechanical methods, without prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law.

For information about permission to reproduce selections from this book, write to
vl@strelbooks.com
or publishing@andronum.com.ua

Copyright © 2020
StrelBooks – Strelbytskyy Multimedia Publishing, Ltd
www.strelbooks.com

ANDRONUM ®
<https://andronum.com/>

Все права защищены. Никакая часть этой публикации не может быть воспроизведена, распространена или передана в любой форме или любыми средствами, включая фотокопирование, запись или другие электронные или механические методы, без предварительного письменного разрешения издателя, за исключением случаев ограниченного цитирования и для некоторых других некоммерческих целей, разрешенных законом об авторских правах.

Чтобы получить информацию о разрешении воспроизведения этой публикации, пишите на адрес:
vl@strelbooks.com
или publishing@andronum.com.ua

Примітки

1

Ймовірно, від древнього «Uniforme». – *Тут і далі в романі «Ми» приміт. автора.*

2

Це слово у нас збереглось тільки у вигляді поетичної метафори: хімічний склад цієї речовини нам невідомий.

3

Зрозуміло, йдеться не про «Закон Божий» древніх, а про закон Єдиної Держави.

4

Звісно, з Ботанічного Музею. Я особисто не бачу в квітах нічого красивого – як і в усьому, що належить до дикого світу, давно вигнаного за Зелену Стіну. Красиве тільки розумне і корисне: машини, чоботи, формули, їжа тощо.

5

Маю зізнатися, що точне рішення цієї посмішки я знайшов тільки через багато днів, доверху набитих найдивнішими й неочікуваними

подіями.

6

Це давно, ще в III столітті після Скрижалі.